

Tampereen yliopisto

Riku Poser

Suomen ja Saksan suhteet kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa
Yhdistyneen Saksan vaikutus Suomen ulkopolitiikan muutoksessa

---

Yleisen historian pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto 2007

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

Riku Poser: Suomen ja Saksan suhteet kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa.

Yhdistyneen Saksan vaikutus Suomen ulkopoliitiikan muutoksessa.

Pro gradu -tutkielma, 82 s.

Yleinen historia

Toukokuu 2007

Kylmän sodan jälkeinen muuttunut Euroopan poliittinen viitekehys vaikutti myös Suomen harjoittaman ulkopoliitiikan muotoon ja suuntaan. Tämä historiallisesti merkittävä suunnanmuutos tuli teoreettisesti hahmotettavasti selkeimmin esille maan ulkopoliitiikkaa perinteisesti määrittävällä Helsinki-Berliini-Moskova geopoliittisella akselilla. Yhdistynyt Saksa auttoi huomattavasti Suomen ulkopoliitiikan suunnanmuutoksessa, kun painopiste siirtyi kylmän sodan aikaisesta Moskovan korostuneesta asemasta kohti Länsi-Euroopan integraatiota. Tämän yhteistyön taustalla vaikuttivat maiden pitkällinen ja moniulotteinen yhteinen historia ja myös maiden uudessa kylmän sodan jälkeisessä kansainvälisen politiikan tilanteessa löytämät lukuisat yhteiset poliittiset intressit. Näistä merkittävin oli suhde Neuvostoliittoon ja myöhemmin, sen vuonna 1991 hajottua, Venäjään. Helsinki-Berliini-Moskova geopoliittisen akselin luoman teoreettisen viitekehysten avulla voidaan havaita, että juuri kylmän sodan jälkeisenä aikana Moskovan vaikutuksen väheneminen Suomen ulkopoliitikassa lähensi puolestaan jälleen Suomea ja Saksaa.

Tutkimuskysymykseni kannalta relevanttina ajanjaksona pidän vuosia 1989-1995 Berliinin muurin murtumisesta Suomen Euroopan unionin jäseneksi liittymiseen. Tänä aikana Suomen oli luotava uudelleen suhteet Saksaan sekä muodostettava käsitys uudenlaisen yhdistyneen Saksan merkityksestä maan mahdollisena ulkopoliitiikan suunnanmäärittäjänä Suomen tiellä kohti Länsi-Euroopan integraatiota. Lähteinä näiden kysymysten selvittämiseksi olen käyttänyt niin suomalaista sanoma- kuin aikakauslehdistöä sekä puoluelehdistöä, ulkoasiainministeriön julkaisemia suomalaisten poliitikkojen pitämiä puheita sisältäviä *Ulkopoliittisia lausuntoja ja kannanottoja* -teossarjaa sekä vuosien 1989-1995 Suomen merkittävimpien puolueiden arkistoista löytyviä erilaisia Saksaa ja sen suhdetta Suomeen

käsitteleviä kannanottoja.

Suomen merkittävimpien poliittisten päättäjien ja puolueiden suhtautuminen Saksan kysymykseen 1990-luvun taitteessa oli yli puoluerajojen yleisesti ottaen positiivinen. Puolueissa huomattiin, että kylmän sodan päättymisen ja Saksan yhdistymisen kautta kylmän sodan aikakauden Eurooppaa ja Itämeren uhanneet suuret jännitystekijät poistuivat. Saksan yhdistyminen ja sen Euroopan politiikkaan kohdistuvat moninaiset vaikutukset herättivät negatiivisia mielipiteitä lähinnä äärivasemmistossa. Myös muiden puolueiden - lähinnä keskustan - Euroopan integraatiota ja ennen kaikkea Suomen asemaa integraatiossa vastustavien parissa Saksan uudesta roolista ei pidetty.

Arvostelijoiden mielestä Suomen yhdistyneen Saksan kanssa harjoittama yhteistyö, ja varsinkin Saksan merkittävä asema suhteessa Euroopan tiivistyvään integraatioon, saattaisi vaarantaa Suomen itsenäistä poliittista päätäntävaltaa. Saksan osin synkkä historia oli säilyttänyt sille painolastia, jota uudessa yhdistyneen Saksan tilanteessa pohdittiin myös Suomessa. Saksan historian pohtiminen nähtiin kuitenkin tärkeät asiat syrjäyttävänä, jopa rasistisia vaikutuksia sisältävänä, sivuseikkana. Tutkielmassa käsiteltävien eri tutkimusten mukaan suomalaisten enemmistön silmissä Saksa oli kuitenkin historiastaan oppinut valtio. Sen osoittivat Saksan toimet Euroopan integraation edistämiseksi ja siviilivaltaisuuden painotukset. Yhdistynyttä Saksaa pidettiin Suomessa yleensä niin kansan kuin poliittisten päättäjien parissa koko Euroopan tulevaisuudelle erittäin merkittävänä tekijänä, joka vahvan taloutensa ja teknologisen osaamisensa kautta tulisi olemaan myös Suomelle tärkeä kumppani. Suhteita Saksaan olisikin syytä ylläpitää ja kehittää. Yhteisten taloudellisten ja lähinnä Venäjään sekä Itämeren alueeseen liittyvien poliittisten intressien lisäksi tärkeää tässä suhteiden kehittämisessä oli juuri Saksan tarjoama apu Suomen hakeutuessa lopulta tiiviimmin Helsinki-Berliini-Moskova geopoliittisella akselilla Berliinin kautta osaksi Länsi-Euroopan integraatiota.

Sisällys

1 Saksan kysymyksen problematiikan tutkimisen merkitys 1990-luvun alkupuoliskon Suomesta käsin tarkasteltuna	1
1.1 Suomen ja Saksan suhteiden historiasta.....	1
1.2 Aiheeseen liittyvä aikaisempi tutkimus.....	5
1.3 Helsinki-Berliini-Moskova geopoliittisen akselin merkityksen muutos 1990-luvun alkupuolella	10
1.4 Tutkimuksessa käytetyt lähteet ja metodit	13
2 Euroopan muuttuva poliittinen tilanne kylmän sodan päättyessä	18
2.1 Yhdistynyt Saksa uusi voima Euroopan keskellä. Onni vai onnettomuus?.....	19
2.2 Suomen muuttuva ulkopoliittinen asema uudenlaisessa Euroopassa	21
3 Saksan yhdistymisen kautta esille nousevien kysymysten käsittely Suomessa.....	24
3.1 Suomalaisten yleinen suhtautuminen Saksaan	24
3.2 Saksan yhdistymisen Suomessa herättämät mielipiteet	27
3.3 Positiivista kehitystä havaittavissa, mutta ei sentään niin paljon ”että rajoja Euroopassa alettaisiin siirrellä”.....	34
3.4 Suomen poliittisen kentän suhtautuminen esille nousseeseen Saksan kysymykseen.....	38
4 Uudenlainen yhdistynyt Saksa ja sen vaikutukset Suomesta käsin nähtynä	45
4.1 Suomen ja Saksan suhteiden positiivinen, vakaa pohja pitää.....	45
4.2 Saksa Suomen poliittisena viitekehyksenä Eurooppaan.....	48
4.3 Saksan rooli Suomen EU:n jäseneksi hakeutumisessa ja tämän vaikutus maiden välisiin suhteisiin	52
4.4 Suomalaisten taloudellinen ja kulttuurillinen yhteistyö Saksan kanssa Itämeren piirissä.....	57
4.5 Itämeren alueella harjoitetun yhteistyön merkitys suomalaisten poliitikkojen puheissa.....	61
4.6 Myös soraääniä Saksan merkityksen liiallisesta kasvusta Suomelle kuullaan	65
4.7 Oliko Suomi mahdollisesti liukumassa yhteistyöhön <i>neljännen valtakunnan kanssa?</i>	70
5 Yhdistyneen Saksan rooli kylmän sodan jälkeisessä maailmassa Suomen tiellä osaksi Länsi-Euroopan integraatiota.....	73
Lähteet ja kirjallisuus	79

1 Saksan kysymyksen problematiikan tutkimisen merkitys 1990-luvun alkupuoliskon Suomesta käsin tarkasteltuna

1.1 Suomen ja Saksan suhteiden historiasta

Lähdettäessä tutkimaan Saksan asemaa ja vaikutusta Euroopassa sekä sen suhdetta mihin tahansa tämän maanosan maahan - kuten tässä tutkimuksessa Suomeen - emme koskaan voi emmekä saa ohittaa sen historiaa merkityksettömänä asiana niin kansallisella kuin kansainväliselläkään tasolla. Saksan asema niin alueellisena, väestöllisenä kuin taloudellisenakin suurvaltana Euroopan keskellä on taustalla koko 1900-luvun voimakkaita tunteita ja pelkoa herättäneelle niin sanotulle Saksan kysymykselle.¹ Tämä historiallinen konteksti on myös mitä merkittävimmässä määrin oleellinen pohdittaessa Suomen ja suomalaisten suhtautumista sekä yhteistyön rakentumista yhdistyneeseen Saksaan 1990-luvun alkupuoliskon kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa ja sitä, miten tämä osaltaan heijastui maan harjoittaman ulkopolitiikan muutoksessa ja hakeutumisessa entistä läheisempään yhteistyöhön integroituvan Länsi-Euroopan kanssa.

Suomella ja Saksalla oli nimittäin selkeästi hyvin pitkälliset ja merkittävät poliittiset, taloudelliset ja kulttuuriset suhteet, jotka vielä tänäkin päivänä vaikuttavat eri tavoin suomalaisessa yhteiskunnassa ja tätä kautta maan politiikan muodostumisessa. Yhä edelleen voidaan nähdä, että Saksan kielellä ja kulttuurilla tulevaisuudessakin todennäköisesti tulee säilymään suuri merkitys Suomelle niin sen kulttuurin kuin yhteiskunnankin tasolla.² Näiden merkittävien suhteiden pohja syntyi jo keskiajalla maiden välisellä erilaisella kaupankäynnillä ja suomalaisten opiskelijoiden opinnoilla Saksassa tiivistyen tästä toisen maailmansodan aikana yhteistä vihollista Neuvostoliittoa vastaan rinnakkain käytyyn sotaan.³

---

¹ Saksan kysymyksen käsitteenä voidaan nähdä tarkoittavan Euroopan valtioiden tarvetta pyrkiä kanavoimaan Saksan suuresta koosta ja merkityksestä lähtevä vaikutusvalta hyödylliseksi osaksi koko alueen yhtenäistä kehitystä. Katso tähän Kangaskorte 2000, s.44.

² ULA 1994 (1995). Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren Berliinin Vapaassa yliopistossa pitämä puhe

”Suomi, Euroopan unioni ja kansainvälinen muutos” 23.11.1994, s. 153.

³ Visuri/Forsberg 1992, s. 191 – 216.

Toisen maailmansodan jälkeen maiden väliset suhteet olivat kuitenkin tuhoutuneet lähes täysin. Tämä johtui merkittävästi maiden vastakkain Suomen maaperällä käymästä tuhoisasta Lapin sodasta, jossa Neuvostoliiton tarkoituksena oli juuri entisten aseveljien lopullinen etäännyttäminen toisistaan,⁴ eikä maita voitu tällöin nähdä yhdistävän toisiinsa enää juuri muun kuin kaukaisen yhteisen historian ja hävityn sodan. Toisen maailmansodan jälkeen Suomi joutui Saksan kysymyksessä harjoittamaan ulkopoliittikkaa, jossa tehtiin pesäeroa menneeseen ja pyrittiin luomaan luottamukselliset suhteet Neuvostoliittoon. Tämä tarkoitti käytännössä pitkälle sitä, että suhteet jaettuun Saksaan olivat tänä aikana erityisen pulmalliset. Suomen asema suhteessa jaettuun Saksaan määrittyi koko kylmän sodan ajan ensinnäkin Pariisin rauhansopimuksen mukaan, jossa Suomelle määriteltiin joitain lähinnä sotilaallisia rajoituksia suhteessa Saksaan, ja toisaalta Suomen ja Neuvostoliiton välisen YYA-sopimuksen kautta, jossa Suomi velvoitettiin puolustautumaan kaikkiin keinoihin ja toisaalta ottamaan vastaan apua Neuvostoliitolta, jos Saksa tai sen liittolainen hyökkäisi maahan.⁵

Saksan kysymystä voidaan pitää yhtenä Suomen kylmän sodan aikana harjoittaman puolueettomuuspolitiikan kovimmista haasteista. Siinä Suomi joutui konkreettisimmin kuin missään muussa poliittisessa tilanteessa idän ja lännen keskenään vastakkaisten intressien ristituleen. Myös molempien Saksojen edustajat Suomessa pyrkivät koko kylmän sodan ajan vaikuttamaan suomalaisiin poliitikkoihin, yliopistoihmiisiin ja muihin yhteiskunnallisiin vaikuttajiin järjestämällä erilaisia kulttuuritapahtumia, ystävyysmatkoja sekä perustamalla Suomeen kulttuurikeskukset. Suomalaisille kehittyivätkin varsin tiiviit ja lämpimät suhteet tämän kautta molempiin Saksoihin. Erilaisilla yhteiskunnallisilla vaikuttajilla oli läheiset suhteet Itämeren ylitse. Vaikka Saksan liittotasavallan edustajat olivat usein suuresti huolissaan DDR:n saaman sympatian ja tiiviiden suhteiden merkityksestä Suomessa - näiden todella ollessa täällä ylivoimaisesti vahvempia kuin missään muussa läntisessä maassa - voidaan kuitenkin selvästi todeta, että useimmille suomalaisille Saksan liittotasavalta oli aina se ainoa oikea Saksa. On myös merkittävää huomata, että vaikka suomalaisessa tiede- ja akateemisessa maailmassa DDR saattoi olla näennäisesti niskan päällä, oli Saksan liittotasavalta kuitenkin kulttuurilliselta ja taloudelliselta vaikutukseltaan Suomessa koko Saksan jaon ajan monin verroin

---

⁴ Suomen poliittinen historia 2004, s. 209-210.

⁵ Visuri/Forsberg 1992, s. 228-229.

vahvempi. Se oli myös 1960-luvun alusta Suomen tärkein kauppakumppani.⁶ Jälkikäteen tarkasteltuna onkin todettava, että Suomen poliittinen johto onnistui erittäin vaikeassa kylmän sodan poliittisessa tilanteessaan pitämään kiinni Saksojen tasapuolisesta kohtelusta,⁷ eikä DDR:n tai Neuvostoliiton vaikutusvalta päässyt tässä mitenkään nousemaan Suomen puolueettomuutta tahraamaan ja sen omia poliittisia etuja heikentämään niin kuin niin sanotussa *suomettumis*-debatissa on pyritty myöhemmin joissain tilanteissa väittämään.⁸

Tämä Suomen ja Saksan syvälinen ja monimutkainen historiaan linkittyvä poliittinen sekä muut yhteiskunnan tekijät sisältävä viitekehys joutui luonnollisesti myös 1990-luvun alussa jälleen aivan uudenlaisen asetelman eteen Berliinin muurin kaatuessa ja Saksojen yhdistyessä. Tämä koko Euroopan poliittisen voimatasapainon kerralla muuttanut kylmän sodan päättymisen symboliksi noussut, voimakkaita tunteita puolesta ja vastaan herättänyt tapahtuma, vaikutti myös Suomessa hyvin monella merkittävällä tavalla. Suomelle avautui toisaalta jälleen luonnollinen lähes koko kylmän sodan ajan poikki ollut jo historian saatossa tutuksi tullut poliittinen, kulttuurillinen ja taloudellinen yhdystie Eurooppaan ja sen keskuksiin Saksan kautta.⁹ Suomella lopulta osana läntistä integroituvaa Eurooppaa voitiin nähdä myös tässä muuttuneen kansainvälisen politiikan tilanteessa olevan - jos vain rohkeutta, poliittista uudelleen orientoitumista ja innovaatiokykyä riitti - aivan uudenlainen diplomaattinen roolinsa pelattavanaan. Maalla oli nimittäin Saksan ja Venäjän hyvänä tuntijana ja Saksan historiallisena ystävänä, mahdollinen merkittävä osansa muokattaessa Euroopasta turvallisempaa monenkeskeiseen yhteistyöhön perustuvaa aluetta.¹⁰

Toisaalta vastapainona edellä esitettyjen yhteistyömahdollisuuksien ja Suomen kansainvälis-poliittisen aseman mahdolliseen korostamiseen monien suomalaisten mielissä pelättiin historian myös opettavan, että yhdistynyt Saksa voisi olla tulevaisuudessa jälleen vaaraksi Euroopan turvallisuudelle, etenkin kun nähtiin mahdollisena se vaihtoehto, että yhdistyminen ei tulisi sujumaan toivotulla tavalla rauhanomaisesti ja vakautta luoden.¹¹ Myös yhdistyneen

---

⁶ Hentilä 2000, s. 281-282. Katso tähän myös Visuri/Forsberg 1992, s. 231 - 260.

⁷ Hentilä 2003, s. 201 - 203.

⁸ Hentilä 2004, s. 227- 228.

⁹ Visuri/Forsberg 1992, s.14.

¹⁰ Hubel 1994, s. 28 - 29.

¹¹ Vuoden 1990 alussa julkaistussa MTS-tutkimuksessa ne suomalaiset jotka vastustivat Saksan yhdistymistä perustelivat kantaansa perinteisellä Saksan muodostamalla uhkalla ja suurvaltaneuroosilla keskellä Eurooppaa.

Saksan hegemonian ja vaikutusvallan kasvua Itämeren alueella - varsinkin talouspoliittisissa kysymyksissä - historian jo aikaisemmin osoittamin tavoin osittain pelättiin.¹²

Tarkoitukseni on tässä työssä Suomen ja Saksan historiallisten suhteiden muodostaman kontekstin kautta pohtia ja pyrkiä etsimään vastauksia siihen, miten Suomessa laaja-alaisesti niin poliittisten kuin muidenkin yhteiskunnallisten vaikuttajien sekä tavallisten kansalaisten parissa suhtauduttiin tähän maailmanhistorialliseen tapahtumaan ja miten ja miltä pohjalta Suomessa sitten lähdettiin ajattelemaan yhteistyön rakentamista tähän Euroopan keskelle Saksojen yhdistymisen kautta syntyneeseen uuteen merkittävään valtioon. Yritän löytää vastauksia myös siihen, miten suomalaisten puolueiden kannattajien ja eri väestöryhmien edustajat suhtautuivat tähän tapahtumasarjaan. Tarkoitukseni on osoittaa selkeästi löytyvät niin historiaan kuin Suomen 1990-luvun alun muuttuvaan poliittiseen tilanteeseen ja Saksan asemaan tässä linkittyvät tekijät.

Pyrin nimittäin osoittamaan, että vaikka joidenkin suomalaisten Saksan asioita ja kehitystä pohtivien tarkkailijoiden mielestä suomalaisten mielenkiinto ja tietämys Saksasta 1990-luvun alussa kylmän sodan etäännyttävien vuosien vaikutuksen kautta oli hyvin huteraa ja vähäistä,¹³ oli maa kuitenkin niin yleisen eurooppalaisen, kuin Suomen ja Saksan välisen yhteisen historiallisen kokemuksen pohjalta Suomessakin monien voimakkaiden ihmisten päätöksiin ja näkemyksiin vaikuttavien tunteiden kohde, jotka saattoivat 1990-luvun alkuvuosina jälleen aivan uudella tavalla nousta esille. Erityisen mielenkiintoista tätä poliittista tasoa tarkasteltaessa on mielestäni se, miten läheisiksi maiden väliset suhteet Saksojen yhdistymisen jälkeisinä vuosina kehittyivät. Tämän määriteltessä lopulta osaltaan varsin merkittävästi sitä poliittista roolia, jonka Saksa otti Suomen hakeutuessa tiiviimmin 1990-luvun alun vuosien aikana sille luonnollisesti kuuluvaan poliittiseen viitekehyykseen osaksi Länsi-Euroopan integraatiota.

Myös se mahdollisuus, että yhdistyminen epäonnistuessaan saattaisi aiheuttaa levottomuuksia Keski-Eurooppaan arvelutti suomalaisia. UPI, MTS-Tutkimus 2/1990.

¹² Williams 2001, s. 14.

¹³ Karjalainen/Valta 1999, s. 9.

1.2 Aiheeseen liittyvä aikaisempi tutkimus

Saksojen yhdistymisen kautta syntynyttä uudenlaista poliittista tilannetta - uudenlaista Saksan kysymyksen esille nousua - keskellä Eurooppaa on tutkittu varsin paljon. Tämä on ymmärrettävää, kun otetaan huomioon kuinka voimakkaita niin historiaan ja valta- sekä turvallisuuspolitiikkaan liittyviä аспектеja tämä tapahtuma monissa Euroopan valtioissa nosti esille. Kansainvälisellä tasolla tutkimuksen voidaan nähdä keskittyvän itse Saksan yhdistymiseen, sekä sen vaikutusten kuvaamiseen sen varsin monimutkaisen ja monia tekijöitä sisältävän diplomaattisen tekijän kautta. Saksalaisessa tutkimuksessa molempien Saksojen kansalaisten - mutta ennen kaikkea DDR:n entisten asukkaiden - näkökulma on taas tullut selkeästi esille. Tässä korostuu ennen kaikkea Saksan yhdistymisen mukanaan tuoma suuri yhteiskunnallinen ja historiallinen muutos muurin murtumisen jälkeen jälleen samassa valtiossa elävien saksalaisten elämässä.

Varmasti laajin Saksan yhdistymistä ja sen niin sisä- kuin ulkopoliittisia vaikutuksia pohtinut akateeminen julkaisu on *Die Deutsche Bibliotekin* julkaisema neliosainen *Geschichte der Deutschen Einheit* (Geschichte der Deutschen Einheit in vier Bänden. Deutsche Verlags-Anstalt. Stuttgart 1998). Tämä yhteensä lähes 2000 sivua sisältävä kokonaisuus lähestyy Saksojen yhdistymistä seuraavien näkökulmien kautta, joista jokaiselle näkökulmalle on omistettu teoksessa yksi osa: Saksan politiikka Helmut Kohlin kaudella; Yhdistymisen taloudellisten, sosiaalisten ja poliittisten puolien tarkastelu ja näiden hyväksyttäminen niin Euroopan yhteisön kuin Venäjänkin kautta; Yhdistymisen ongelmien selvittäminen sisäisesti Saksassa ja lopuksi Saksojen yhdistymisen eri ulkopoliittiset aspektit. Sarjan kirjoittamiseen osallistuivat niin historia- kuin yhteiskuntatieteiden merkittävimmät saksalaiset asiantuntijat tarkoituksenaan uusimman lähdemateriaalin avulla kertoa, mikä Saksan yhdistymiseen lopulta johti ja mitkä olivat sen niin monella tavalla suuret vaikutukset.

Toinen merkittävä Saksan yhdistymistä ja sen suuria poliittisia vaikutuksia eurooppalaisessa kontekstissa tutkiva ja tätä kansainvälisen politiikan näkökulman kautta lähestyvä - edellistä teossarjaa huomattavasti helppolukuisempi - teos on yhdysvaltalaisen tutkijoiden Philip Zelikowin ja Condoleezza Ricen *Germany Unified and Europe Transformed (Philip Zelikow/Rice Condoleezza 1995)*. Teoksessa tuodaan esille Saksan yhdistymisen sallimisen olleen ennen kaikkea Iso-Britannialle ja Ranskalle yhdistyneen Saksan tulevan suuruuden ja sen näissä maissa vaikuttavan historiallisen painolastin vuoksi huomattavan vaikea päätös. Rice ja Zelikow korostavat Saksan kysymyksen uudenlaista esille nousua Euroopassa antaen teoksessaan hyvin mielenkiintoista tietoa siitä, miten Ranskassa ja Englannissa juuri nämä edellä mainitut kysymykset olivat koko diplomaattisen prosessin vaikeiten ratkaistavissa olevat. Näissä maissa Saksan historiallisen painolastin etenkin toisen maailmansodan ajoilta ollessa edelleen suunnattoman voimakkaan ja jopa politiikkaa ja kansalaismielipidettä ohjaavan, ja niissä tunnettaessa edelleen yhdistyvää Saksaa kohtaan suoranaista pelkoa. Tämä vaikutti siten toki selkeästi siihen millaisena poliittisena tekijänä Saksan yhdistymisprosessi kyseessä olevissa maissa nähtiin, ja miten siihen näin ollen suhtauduttiin, sekä millaisia vaikutuksia niissä kaikella tällä pelättiin Euroopan tulevaisuudelle olevan.¹⁴

Kolmas tämänkin tutkimuksen kannalta merkittävä teos, jossa pohditaan sitten jo lopulta yhdistyneen Saksan asemaa Euroopassa ja sitä miten muut Euroopan maat tähän suhtautuvat sekä millaiseen yhteistyöhön ja miksi ne sen kanssa pyrkivät hakeutumaan on *Germany's European Policy: Perceptions in key Partner Countries* (toim. Mathias Jopp/Schneider Heinrich/Schmaltz Uwe 2002). Tässä teoksessa käsitellään Saksan Euroopan unionissa harjoittamaa politiikkaa sen tärkeimpien kumppanusmaiden näkökulmasta. Tarkoituksena oli saada käsitys siitä, miten näissä maissa suhtaudutaan Saksaan ja yhteistyöhön sen kanssa. Kirja tuo erittäin selkeästi esille sen, että Saksa pyrkii politiikassaan kohti monenkeskeistä pysyviin instituutioihin perustuvaa Eurooppa-politiikkaa. Tämän kautta se tavoittelee - ja onkin saavuttanut - monien maiden luottamuksen historiastaan vapaana ja siitä oppineena suurvaltana. Teos korostaa, että perinteisesti Saksan kysymykseen on liitetty maan koko, sen sijainti keskellä Eurooppaa ja taloudellinen ylivoimaisuus. Näiden tekijöiden vuoksi Saksa herättää edelleen uudenlaisesta politiikastaan huolimatta joissakin Euroopan maissa - etenkin Ranskassa ja Englannissa, mutta myös Puolassa - varsin varauksellista suhtautumista

---

¹⁴ Zelikow/Rice 1995, s. 96-98.

perimmäisiin tarkoituksiinsa. Tämä varauksellisuus on ilmeisintä kuitenkin edellä esitettyjen maiden kansalaisten keskuudessa. Johtavien poliitikkojen suhde Saksan kanssa harjoitettavaan yhteistyöhön on jo huomattavan paljon positiivisempi.¹⁵

Suomessa Saksan yhdistymiseen ja sen kansainvälispoliittisten vaikutusten pohdintaan ennen kaikkea suomalaisesta näkökulmasta on tutkimuksessa kiinnitetty mielestäni yllättävästi vain varsin vähän huomiota. Yllättävää tämä on sikäli, että tapahtumaa ei voi pitää suomalaisesta näkökulmasta missään mielessä merkityksettömänä. Tästä kertoo jo se, että Suomen suurimmassa kansainvälisen politiikan tutkimuslaitoksessa *Ulkopoliittisessa instituutissa* päätettiin 1990-luvun alussa perustaa toimikunta tutkimaan Saksan yhdistymisen vaikutuksia suomalaisesta näkökulmasta. Instituutin silloisen johtajan Tapani Vaahtorannan mukaan kyseisen tutkimusprojektin käynnistäminen oli merkittävää juuri siitä syystä, että Saksan tiedettiin olevan hyvin keskeisessä asemassa myös Suomen tulevan poliittisen kehityksen kannalta. Vaahtoranta tuo myös esille sen, että kyseessä olevaa asiaa käsittelevien uutisten ja mielipidekirjoitusten suhteellisen suuresta määrästä huolimatta varsinaista jäsenneltyä tutkimustietoa Saksan kehityksen uusimmista vaiheista ja sen vaikutuksista Suomeen ei tuolloinkaan ollut saatavilla.¹⁶

Merkittävimpinä syinä siihen miksi Suomessa ei Saksan yhdistymistä ja sen suuria vaikutuksia edes maiden välisten pitkien historiallisten suhteiden ja tulevaisuuden mahdollisten uhkien ja mahdollisuuksien kautta *Ulkopoliittisen instituutin* projektia lukuun ottamatta liiemmästi tutkittu, on löydettävissä kuitenkin jälkikäteen muutamia selkeitä syitä. Ensinnäkään Suomessa ei maiden välisten pitkien ja luottamuksellisten suhteiden vuoksi nähty Saksan yhdistymistä mitenkään liian dramaattisena saati maata itseään tai Eurooppaa uhkaavana tekijänä,¹⁷ tämän korostuessa etenkin verrattaessa tapahtuman nostattamia tunnelmia esimerkiksi niihin voimakkaisiin ja politiikkaan vaikuttaneisiin historiaan ja Saksan asemaan kytkeytyviin reaktioihin, joita edellä esitetyn mukaisesti Ranskassa ja Iso-Britanniassa nousi esille.

---

¹⁵ Germanys European Policy 2002, s. 7; 18-19.

¹⁶ Visuri/Forsberg 1992, s. 7.

¹⁷ Forsberg 2002, s. 177-178.

Myös Saksan yhdistymisen varsin nopeat - monessa mielessä yllättävät - ja ilman konflikteja edenneet tapahtumat, sekä samanaikaiset, Suomesta käsin nähtynä kuitenkin suuremman vaaran ja muutoksen sen hetkisessä tilanteessa sisältäneet, Neuvostoliiton hajoamisprosessi ja Baltian maiden itsenäistyminen, veivät Suomessa varmasti tutkimuksellista huomiota enemmän näiden tapahtumien selittämisen suuntaan. Saksan yhdistyminen nähtiin Suomessa yleensä varsin ongelmattomana ja luonnollisena tapahtumana, johon oltaisiin kuitenkin lopulta vasta viimeistään Neuvostoliiton hajottua voitu ottaa vapaammin kantaa ja pohtia ilman liiallista varovaisuutta maiden välistä pitkällistä historiaa ja sille pohjaavaa tulevaisuutta.¹⁸

Ulkopoliittisen instituutin aloittaman projektin ”Saksan kysymys ja Pohjois-Eurooppa” osatyönä syntyi siis laajin suomalaisesta näkökulmasta Saksan kysymystä käsittelevä teos (Saksa ja Suomi: pohjoismainen näkökulma Saksan kysymykseen. Pekka Visuri/Forsberg Tuomas 1992). Tämän teoksen ei voida kuitenkaan nähdä pureutuvan täydellisesti niihin suuriin kysymyksiin, miten Suomessa suhtauduttiin Saksan kysymykseen ja miltä pohjalta ja millaista yhteistyötä tähän uuteen Euroopan keskelle syntyneeseen valtioon sitten ruvettiin rakentamaan, tai millaisia vaikutuksia tällä Suomen lisääntyneellä ja uudentlaisella yhteistyöllä Saksan kanssa lopulta oli Suomen ulkopoliitiikan suunnanmuutoksessa kohti Euroopan integraatiota. Teoksen suurin puute on nimittäin eittämättä se, että siinä ei keskitytä kovinkaan syvällisesti Saksan yhdistymisen ja sen merkittävien vaikutusten pohtimiseen suomalaisesta näkökulmasta. Pääpaino on enemmänkin maiden historiallisissa suhteissa ja näiden kehityksessä.¹⁹

On toki totta, että perinteisen historian metodiopin mukaan juuri Saksan kysymyksen 1990-luvun alkupuoliskolla voitiin nähdä muodostavan sellaisen historiallisen tapahtumasarjan, jonka syvällistä tutkimusta ei olisi syytä aloittaaakaan ennen kuin sen lopputuloksesta voitaisiin olla jollakin tavoin varmoja.²⁰ Toisaalta Visurin ja Forsbergin kirjan historiallinen painotus on oikeutettua siinä mielessä kuin olemme edellä esimerkiksi Ranskaan ja Englantiin mutta myös Suomeen viitattaessa huomanneet: juuri Saksan kysymyksen syvällisessä ymmärtämisessä kyseisten maiden historialla ja sen linkittymisellä tavalla tai toisella Saksaan on

---

¹⁸ Forsberg 1995, s. 147-149. Kallenautio 2005, s. 490-493.

¹⁹ Teoksen 291:sta sivusta vain sivut 264-274 käsittelevät yhdistyneen Saksan ja Suomen suhteita

²⁰ Jokipii 1994, s.72.

eittämättä erittäin suuri merkitys.

Visurin ja Forsbergin kirjan lisäksi ei Suomessa olekaan suomalaisesta näkökulmasta Saksan yhdistymistä ja sen vaikutuksia maiden välisille suhteille sitten liiemmästi tutkittu. Kaksi muutakin kolmesta olemassa olevasta lyhyestä tekstistä pohjautuu *Ulkopoliittisen instituutin* edellä esille tuotuun projektiin. Ensimmäinen näistä kahdesta projektiin pohjautuvasta lyhyestä tekstistä löytyy jo edellä mainitusta teoksesta *Germany's European Policy: Perceptions in Key Partner Countries*, jossa Tuomas Forsberg pohtii suomalaisesta näkökulmasta yhdistyneen Saksan vaikutusta ja asemaa Euroopassa ja Euroopan unionissa. Forsbergin esseessään nimeltä *A Friend in Need or a Friend in Deed? Finnish Perceptions of Germany's Role in the EU* esille tuoma - maiden väliseen pitkään historialliseen kohtalonyhteyteen pohjaava - näkemys on se, että Suomessa Saksan yhdistymiseen suhtauduttiin yleisesti ottaen erittäin positiivisesti. Hän korostaa kuitenkin sitä, että yhdistyneen Saksan oli tärkeää toimia Euroopan unionin puitteissa maanosan poliittisen tasapainon säilyttämiseksi. Forsbergin mukaan suomalaisilla oli myös kahdenkeskeisen yhteistyön kautta huomattava mahdollisuus hyötyä uuden yhdistyneen Saksan voimasta Euroopassa. Tämä tulee ennen kaikkea esille siinä merkittävässä roolissa jonkinlaisena turvallisenä väylänä keskellä Eurooppaa, joka Saksalla oli Suomen hakeutuessa läheisempään yhteistyöhön ja lopulta osaksi Euroopan integraatiota.²¹

Toisessa *Ulkopoliittisen instituutin* projektiin pohjaavassa esseessään *Finnland und Deutschland*²² Forsberg korostaa lähinnä samoja teemoja kuin edellisessä, mutta nostaa kuitenkin Suomen ja Saksan välisistä suhteista erityispiirteensä esille sen, että maiden välisiä pitkällisiä historiallisia suhteita on osaltaan perinteisesti määrittänyt Suomen kokema Venäjän uhka, jossa Saksa on sitten Suomessa usein nähty tähän uhkaan vastapainona ja turvallisuuden takaajana toimivana tekijänä. Forsbergin mielestä Suomen ja Saksan on kylmän sodan jälkeisessä maailmassa tältä - ja myös maiden jakamalta maantieteelliseltä ”lännen etuvartion aseman” - pohjalta helppo löytää muiden yhteistyöalojen lisäksi se merkittävä tekijä, että niiden on autettava ja tuettava oman ja Euroopan turvallisuuden tähden entisiä Itä-Euroopan

---

²¹ Forsberg 2002, s. 177-193.

²² Essee ilmestyi vuonna 1995 Burkhardt Auffermanin ja Pekka Visurin teoksessa *Nordeuropa und die deutsche Herausforderung*.

maita ja ennen kaikkea Venäjää niiden ponnisteluissa kehittyä länsimaisiksi demokratioiksi.²³

Kolmas essee, jossa kansainvälisen politiikan tasolla pohditaan Saksan yhdistymistä ja sen vaikutuksia niin Eurooppaan kuin ennen kaikkea Suomeen, löytyy teoksesta nimeltä *The Germans and their Neighbors* (toim. Dirk Verheyen/Soe Cristian 1993). Tässä teoksessa valtiotieteen tohtori ja jo 1990-luvun alussa ulkoasiainministeriön korkea-arvoisena virkamiehenä työskennellyt Alpo Rusi pohtii esseessään *Finnish-German Relations and the Helsinki-Berlin-Moscow Geopolitical Triangle* Suomen ja Saksan välisiä suhteita hieman samalla geopolitiikkaa korostavalla menetelmällä kuin Forsberg edellä. Rusinkin mielestä Suomen ja Saksan väliset läheiset suhteet pohjautuvat merkittävältä osaltaan yhteiseen Venäjän/Neuvostoliiton muodostamaan uhkaan varautumiseen, jossa ennen kaikkea Suomi on historian saatossa pyrkinyt hakemaan Saksasta kumppania idästä nousevaa uhkaa vastaan. Kylmän sodan päättymisen jälkeen Rusi näkee Suomen aivan uudessa kansainvälisen politiikan tilanteessa, jossa se osallistuessaan Euroopan integraatioon hyötyy perinteisen läheisistä suhteistaan Saksaan. Maiden on Rusin mielestä myös yhteisessä eurooppalaisessa arvo- ja intressiyhteisössä toimiessaan helpompi yhdessä vastata Venäjän luomiin haasteisiin.²⁴

1.3 Helsinki-Berliini-Moskova geopoliittisen akselin merkityksen muutos 1990-luvun alkupuolella

Kuten edellä esitetystä Suomen ja Saksan välisestä yhteisestä historiasta sekä niin kansainvälisestä kuin suomalaisesta uuden yhdistyneen Saksan asemaan liittyvästä tutkimuskirjallisuudesta voidaan päätellä, on yksi yhdistyneeseen Saksaan liittyvistä vaikeista kysymyksistä yhä edelleen - niin kuin usein ennenkin historiassa – sen geopoliittinen asema suurena ja voimakkaana valtiona keskellä Eurooppaa. Tämä tekijä, johon linkittyy lisäksi vielä voimakas maan historiasta kumpuava painolasti, on kuitenkin tämän työn kannalta merkittävästä suomalaisesta näkökulmasta muuttunut suuresti kylmän sodan päättymisen ja Saksan yhdistymisen jälkeen siinä mielessä, että 1990-luvun alkuvuosista lähtien Suomessa ei tarvinnut enää kiinnittää myöskään Saksan suhteita ja sen asemaa pohdittaessa totutun voi-

---

²³ Forsberg 1995, s.141-155.

²⁴ Rusi 1993, s. 179-196.

makkaasti huomiota suuren itäisen naapurin mielipiteeseen.

Tätä Suomessa 1990-luvun alkuvuosina tapahtunutta ulkopoliitiikan orientaatiomuutosta pohdittaessa on tutkimuksessa lähdetty usein niin sanotusta Helsinki-Berliini-Moskova geopoliittisesta akselistä. Tässä kolmiossa voimme Suomen itsenäisyyden ajan historiasta käsin tarkasteltuna havaita Suomen ja Saksan suhteiden olleen aina huomattavan paljon lähempinä kuin maantiede itsessään voisi antaa olettaa. Tämä johtuu ulkopoliittisessa katsontakannassa pääasiassa Neuvostoliiton strategisesta asemasta molemmista maista käsin tarkasteltuna ja ennen kaikkea Suomen ajoittaisesta tarpeesta hakea turvaa Saksasta Neuvostoliiton osalta koettua uhkaa vastaan.²⁵ Neuvostoliiton hajoamisen ja Itä-Euroopassa koetun myönteisen kehityksen jälkeen Suomen ulkopoliittinen liikkumavapaus kasvoi 1990-luvun alussa oleellisesti. Ongelmana oli kuitenkin se, että Suomen poliittinen johto oli kylmän sodan kuluessa kehittänyt ulkopoliitikassaan varovaisen tekijöiden pysyvyyden varaan laskevan opin, sen näin ollen alussa varsin vaikeaa hahmottaa paikkaansa nopeasti muuttuvassa Euroopassa.²⁶

Suomen uudessa poliittisessa suuntautumisessa toimi kuitenkin apuna juuri ulkopoliittisen kohtalonkolmion kautta historian saatossa läheiseksi tullut Saksa, jonka avulla ja kautta Suomi pystyi osittain helpommin löytämään tien Eurooppaan ja osaksi sen 1990-luvun alkuvuosina kiihtyvää integraatiota. Joidenkin suomalaisten ulkopoliitiikan asiantuntijoiden mielestä Saksa voitiin nähdä Suomen tärkeimpänä kumppanina Euroopassa, joiden välinen historiallinen kohtalonyhteys oli Euroopan tulevaisuudelle hyvin merkittävä tekijä.²⁷ Suomen voitiin usein kansainvälisen politiikan tarkastelun yhteydessä nähdä jo 1990-luvun alkuvuosina kuuluvan poliittisesti selkeästi Saksan leiriin.²⁸ Tässä ulkopoliittisesti merkittävässä suunnanmuutoksessa ja Saksan kautta Länsi-Eurooppaan hakeutumisessa Suomea auttoi jo edellä esille tuotu moniin muihin Euroopan maihin verrattuna historialliset positiiviset kokemukset yhteistyöstä Saksan kanssa. Suomessa esille nousseet kielteiset mielipiteet Saksan uuteen voimakkaaseen rooliin Euroopassa pohjautuivat ennemminkin maan mahdolliseen ajautumiseen uudelleen samanlaiseen suuren voimakkaan maan aiheuttamaan alisteiseen ase-

---

²⁵ Rusi 1993, s. 179.

²⁶ Penttilä 1992, s. 73.

²⁷ Rusi 1993, s. 180.

²⁸ ”Saksan helmaan”, Uusi Suomi 15.11.1991, s. 15 – 17.

maan, josta Suomi osaltaan joutui kylmän sodan aikana kärsimään Neuvostoliiton rajoittaessa sen politiikkaa ja itsenäistä päätösvaltaa.²⁹

Suomen kylmän sodan jälkeen 1990-luvun alkupuoliskolla Eurooppaan - ja tässä siis osittain etenkin Saksan kautta - kääntyneessä politiikan orientaatioissa täytyy pitää mielessä myös se, että niin kuin ei koskaan historiassa, merkittävä suunnanmuutos ei tässäkään tapauksessa voinut olla täysin suora ja kivuton. Tämän taustalla vaikutti Suomen geopoliittisen aseman muuttumattomuus siinä mielessä, että Suomella oli edelleen idässä naapurinaan suuri valtio, jonka kanssa se jakoi huomattavan pitkän yhteisen raja-alueen. Tärkeää on myös millaisen osan suomalaisista perinteinen poliittinen käsitys maan asemasta kansainvälisen politiikan kartalla pitäisi olla. Suomella voitiin nähdä nimittäin edelleen luonnollisesti olevan niin oman kuin Euroopan edun vuoksi syytä pitää yllä hyviä ja rakentavia suhteita Venäjään,³⁰ kun taas suhteissa Saksaan oli syytä kiinnittää huomiota myös siihen, että suomalaiset eivät perinteisesti halunneet kuulua minkään suurvallan vaikutuspiirin alaisuuteen. Tämä kanavoitui myös osin negatiivisesti näkemyksiin Saksan 1990-luvun alkuvuosina kasvaneeseen vaikutusvalttaan ja suunnannäyttäjän rooliin maassamme.³¹

Tämä Suomessa perinteisesti kaukupohjaa löytänyt poliittinen ajattelumalli käy selkeästi esille esimerkiksi merkittävän suomalaisen ulkopoliittisen ajattelijan ja Euroopan integraation vastustajan Keijo Korhosen³² mielipiteistä. Hänen mukaansa oli käsittämätöntä, että onnistuttuaan säilyttämään kylmän sodan aikana puolueettomuutensa suhteessa Neuvostoliittoon, olivat Suomen johtajat nyt aivan uudenaikaisessa Suomelle paljon vapaammassa geopoliittisessa tilanteessa valmiita uhraamaan maan itsenäisyyden liittäväällä sitä osaksi Euroopan integraatiota. Näin käydessä olisi Korhosen mukaan Suomen itsenäisyys suvereenina valtiona päätynyt ja sen voitaisiinkin katsoa kuuluvan vain osana uuteen saksalaiseen suurvaltaan.³³

---

²⁹ Forsberg 2002, s. 192.

³⁰ Penttilä 1992, s. 9-10.

³¹ Forsberg 2002, s. 178.

³² Keijo Korhonen on pitkäaikainen ulkopoliittinen vaikuttaja ja ulkoministeri (vuosina 1976-1977), jonka suhteen keskustapuolueeseen voidaan nähdä olevan riippumaton. Vuoden 1994 presidentinvaaleissa hän oli oman vaalilistansa ehdokkaana, jonka ainoana teemana oli Euroopan integraation ja Suomen siinä olevan mahdollisen aseman vastustaminen. Katso tähän; Kuka kukin on 1994, s. 411; Kämäräinen 1993, s. 151.

³³ Penttilä 1992, s. 95.

Myös toisen huomattavan suomalaisen Euroopan integraation vastustajan ja puolueettomuuspolitiikan puolustajan Ilkka Hakalehdon mukaan Suomen ei kannattanut liittyä Euroopan unioniin saati ajautua tässä Eurooppaan suuntautuvassa politiikassaan liiaksi Saksan vaikutusvallan alaisuuteen. Hakalehto perusteli näkemystään osin Keijo Korhosen tapaan sillä, että Saksa ei enää 1990-luvun alkupuoliskolla suurvallaksi Euroopassa noustuaan ajaisi pelkästään Euroopan unionin, saati sen pienempien maiden, etuja. Päinvastoin maa tulisi Ilkka Hakalehdon mukaan tulevaisuuden politiikassaan ajamaan pelkästään omia etujaan. Tällöin vaarana olisi vieläpä se, että Saksa alistaisi koko unionin vain omien itsekkäiden tavoitteidensa välikappaleeksi.³⁴

1.4 Tutkimuksessa käytetyt lähteet ja metodit

Lähdettäessä sitten erilaisten lähteiden avulla tutkimaan Suomessa vallinnutta niin yhteiskunnallista kuin poliittistakin suhtautumista Saksan yhdistymiseen ja uudenlaiseen yhdistyneeseen Saksaan sekä sitä millaisia yhteistyömahdollisuuksia Suomesta käsin tähän uuteen Euroopan keskelle syntyneeseen merkittävään valtioon alettiin luomaan on syytä pitää koko ajan mielessä edellä esille tuotu sen aikainen yhteiskunnallinen konteksti. On pohdittava jatkuvasti, miksi lähteet näyttävät kertovan tästä hetkestä katsottuna selviä asioita varsin varovaisesti ja ja kierrellen, ja toisaalta välittävän varauksellista suhtautumista tämän hetkisestä näkökulmasta helposti vain positiivisesti arvoitettaviin tekijöihin.

On selvää ja huomioon otettavaa, että toisaalta Suomen asema kylmän sodan maailmassa suurvaltablokkien välissä sen pyrkiessä pitämään tiukasti kiinni puolueettomuudestaan, mutta toisaalta myös Suomen ja Saksan yhteiset historialliset kokemukset, vaikuttivat voimakkaasti suomalaisten kannanottojen ja valitun virallisen poliittisen linjan taustalla Saksojen lähentymisen kysymyksen noustua ensimmäistä kertaa poliittiselle agendalle vuoden 1989 loppupuolella. 1990-luvun alun vuosina taasen tiivistynyt Euroopan integraatio ja kehittyvä taloudellinen yhteistyö sekä Neuvostoliiton kehityksen epävarmuus, olivat merkittävänä teki-

---

³⁴ Hakalehto 1993, s. 306.

jänä taustalla, kun Suomessa erilaisten niin poliittisten kuin muidenkin yhteiskunnallisten toimijoiden taholta jouduttiin uudelleen määrittelemään maan asemaa osana Eurooppaa. Näin jouduttiin myös arvioimaan Suomen suhdetta Euroopan keskelle lopulta Saksojen yhdistymisen kautta syntyneeseen merkittävään poliittiseen ja taloudelliseen toimijaan, yhdistyneeseen Saksaan.

Kyseessä olevan tutkimuksen kannalta merkittävänä toimijoina, jotka siis muotoutuivat sitä politiikkaa ja esittivät niitä kannanottoja joilla voi katsoa olevan valtiossa vallitsevan erinäisen mielipideilmaston selvittämisen ja valittujen poliittisten kannanottojen sekä yhteistyön rakentumisen kannalta merkitystä, pidän niin Suomen merkittävimpää sanoma- ja aikakauslehdistöä kuin myös suurimpien poliittisten puolueiden kannanottoja. Tutkimuskysymyksien kannalta merkittävältä ajanjaksolta eli vuosilta 1989-1995 nostan esille sen ajan suurimmat ja merkittävimmät suomalaiset poliittiset puolueet keskustan, kokoomuksen, SDP:n ja SKDL/vasemmistoliiton³⁵. Merkittävänä ulkopoliittisina vaikuttajina tuon ajan Suomessa nousivat selvästi esiin jo sen aikaisen perustuslain ja poliittisen käytännön kautta tasavallan presidentit Mauno Koivisto (virassa 1982-1994) ja Martti Ahtisaari (1994-2000), sekä pääministerit Harri Holkeri kokoomuksesta (1987-1991) ja keskustan Esko Aho (1991-1995). Mutta myös ulkoministereillä SDP:n Pertti Paasiolla (1989-1991) sekä keskustan Paavo Väyrysellä (1991-1993) ja Heikki Haavistolla (1993-1995) voi kullakin katsoa olleen tähän politiikan osa-alueeseen voimakkaan mielipidevaikuttajan ja yhteistyön raamien luojaan roolin.

Aion siten pyrkiä selvittämään, mitä mahdollisia uhkia ja mahdollisuuksia nämä tahot näkivät Saksassa tapahtuvassa kehityksessä ja maan uudessa asemassa eräänä Euroopan johtavana taloudellisena ja poliittisena toimijana sekä sitä miten Saksaan rakentuvan erilaisen yhteistyön katsottiin lopulta vaikuttavan Suomen asemaan voimakkaasti muuttuvassa eurooppalaisessa poliittisessa kentässä. Erityisen tärkeää on myös sen yleispoliittisen ”ilmapiirin” selvittäminen, joka koko ajan tämän taustalla omalla tavallaan vaikutti, jotten vain sortuisi liian helposti jälkiviisauteen ja näkisi Saksan yhdistymistä erillisenä tapahtumana siitä monimutkaisesta

---

³⁵ Vasemmistoliitto perustettiin huhtikuussa 1990 SKDL:n ja SKP:n yhteispohjalle, ja vaikka sen riveissä olikin entisiä – jopa vähemmistö kommunisteja – valittiin sen johtoon kuitenkin vain entisiä ei kommunistisia kansandemokraatteja ja kommunismille selkänsä kääntäneitä SKP:n jäseniä. Tämän uuden puolueen voidaan katsoa olevan 1990-luvun vaihteessa syntyneistä puolueista merkittävimmän. Katso tähän Suomen poliittinen historia 2004, s. 332.

historiallisesta viitekehyksestä jossa se tapahtui, ja suomalaisia poliittisia päätöksentekijöitä ja instansseja tästä vaikutuksesta jotenkin irrallaan toimivina tahoina.

Etsinkin vastausta tutkimuskysymyksiini edellä esittämieni tutkittavien ja merkittävien asioiden yhteyksien pohjalta seuraavanlaisia tutkimusmenetelmiä käyttäen. Aluksi pyrin saamaan yleiskuvan Saksan kysymyksen käsittelystä suomalaisessa kontekstissa koko tutkimukseen rajaamalla ajanjaksolla Berliinin muurin murtumisesta vuonna 1989 Suomen Euroopan unioniin liittymiseen vuonna 1995 tutustumalla maan merkittävimpiin asiaa käsitelleisiin aikakaus- ja sanomalehtiin sekä lukemalla myös tutkimukseen valittujen suomalaisten puolueiden pää-äänenkannattajia. Puoluelehdistä oli kuitenkin muutamia haastatteluja ja kolumneja lukuunottamatta lähes mahdotonta löytää tutkimuksen kannalta relevanttia tietoa. Niiden Saksaan liittyvät tekstit olivat pääsääntöisesti ulkomaisilta uutistoimistoilta lainattuja. Tämän vuoksi esimerkiksi SKDL:n/Vasemmistoliiton pää-äänenkannattajista ei ole työssäni yhtään viitettä. Puolueiden sinänsä hyvin kiinnostavat mielipiteet suhteessa Saksaan löytyivät Työväen arkiston lähteistä.

Olen pyrkinyt löytämään myös saksalaisen - tai ainakin saksalaisille suunnatun - näkökulman mukaan saamiseksi työhöni myös tutkimani ajanjakson aikaista saksalaista lehdistöä saadakseni täältä mahdollisesti mukaan Suomen ja Saksan suhteiden pohjaa sekä kehitystä käsitteleviä artikkeleita. Tulos jäi kuitenkin varsin laihaksi kuten myös suomalaisista puoluelehdistä etsittäessä. Syynä voitaisiin todennäköisesti nähdä se, että vaikka Saksa - kuten tästä työstä tulee myöhemmin käymään esille - tuki Suomea sen Euroopan unionin jäsenyyspyrkimyksissä merkittävässä määrin, teki Saksa tämän kaiken kuitenkin kotimaassaan enemmän julkisuudelta piilossa.³⁶ Lisäksi on toki nähtävä myös se tosiasia, että Suomi ei pienenä Euroopan pohjoisrajalla sijaitsevana maana muutoinkaan saa yleisesti saksalaisessa lehdistössä liiemmästi palstatilaa saati huomiota osakseen.

---

³⁶ Tarkka 2002, s. 394.

Edellä mainittujen lehtien lisäksi tärkeinä painettuina lähteinä tutkimuskysymyksieni selvittämisessä ovat ulkoasiainministeriön julkaisemat kirjat *Ulkopoliittisia lausuntoja ja kannanottoja*, joissa käydään läpi kunkin vuoden merkittävimmät suomalaisten poliitikkojen pitämät Suomen asemaa kansainvälisessä politiikassa koskevat puheet. Näistä kirjoista olen etsinyt tutkimuskysymystäni sivuavia tekstejä vuosilta 1989-1995. Näiden lähteiden tulkinnaassa on kuitenkin erityisen tärkeää ottaa huomioon se osaltaan kaikkien tutkimieni suomalaisten lähteiden taustalla vaikuttava tekijä, että vuoteen 1991 - eli Neuvostoliiton lopulliseen hajoamiseen - asti Suomessa oli maan turvallisuuspolitiikan yhtenä merkittävänä osana varovaisuus ja itesesensuuri niin lehdistön kuin poliittisten kannanottojenkin takana voimakkaasti vaikuttava tekijä,³⁷ ja että vasta tämän ajankohdan jälkeisissä teksteissä ja poliittisissa kannanotoissa voitiin vapaammin ilman itesesensuuria pohtia Suomen asemaa ja suuntaa kansainvälisessä politiikassa.

Edellisten julkaistujen lähteiden lisäksi, joista tarkoitukseni oli siis selvittää maassa vallinnutta yleistä ja poliittista mielipidettä uudenlaisesta Saksan kysymyksestä ja sen merkityksestä Suomelle sekä maiden välille mahdollisesti kehittyvästä yhteistyöstä, olen lisäksi pyrkinyt löytämään vastauksia tutkimuskysymyksiini tutkimieni puolueiden arkistoista tutustuen muun muassa käsiini saamiini puoluekokous-, puolueuuvosto-, ja eduskuntaryhmämateriaaleihin. Nämä lähteet selvittävät osaltaan sitä, miten puolueiden päättävissä elimissä otettiin huomioon Saksassa tapahtuva kehitys vai toisaalta noteerattiinko sitä ollenkaan.

Olen pyrkinyt löytämään myös eri arkistoista ja tutkimuskirjallisuudesta muita tutkimaanani ajanjaksona niin talouden, politiikan kuin eri yhteiskunnallisten vaikuttajien esittämiä näkemyksiä Saksan yhdistymisestä ja tämän vaikutuksista suomalaisesta näkökulmasta. Olen käsitellyt kuitenkin myös hieman tutkimusjaksoni jälkeistä aikaa, jos täältä paljastuvien mielipiteiden voidaan katsoa selkeästi linkittyvän Suomen ja Saksan välisiin suhteisiin 1990-luvun alkupuoliskolla. Erityisen mielenkiintoisina tästä lähderyhmästä nousevat mielestäni esille ne muutamat erilaiset mielipidekyselyt, joita Suomessa 1990-luvun alkupuoliskolla suoritettiin tarkoituksena kartoittaa yleistä mielipidettä suomalaisten suhtautumisessa Saksojen

---

³⁷ Salminen 1996, s. 263 – 264.

yhdistymiseen ja tästä esille nousseeseen yhdistyneeseen Saksaan. Edellä kuvattujen lähteiden lisäksi työtäni tukee luonnollisesti vielä lisäksi aihetta tarkentava ja syventävä tutkimuskirjallisuus, joka on mielestäni tarpeen varsinkin itse tutkimuskysymyksen ymmärtämistä taustoittavassa, Suomen ja Saksan poliittista kehitystä 1990-luvun taitteen nopeasti muuttuvassa eurooppalaisessa poliittisessa kontekstissa kuvaavassa, luvussa.

Tulen siten seuraavaksi etenemään työssäni kronologisesti luoden yleiskuvan 1990-luvun taitteen suuresti ja harppauksin muuttuvaan myös Suomen ja Saksan asemaan luonnollisesti merkittävästi vaikuttavan eurooppalaisen poliittisen kentän kontekstiin. Tämän jälkeen kappaleessa kolme luon katseeni jo itse tutkimuskysymykseen pohtiessani sitä, miten Suomessa yleisesti poliittisten puolueiden parissa suhtauduttiin Saksan yhdistymiseen ja tämän luomaan uuteen poliittiseen tilanteeseen mahdollisuuksineen ja mahdollisine uhkineen. Kappaleessa kolme olen vielä erottanut ensin Suomessa käydyn yleisen yhteiskunnallisen keskustelun asiasta, jonka jälkeen pohdin sitten vuorostaan yhdistymisen herättämiä tunteita puolueiden parissa. Vastaavasti kappaleessa neljä, jossa tarkoitukseni on lähestyä edellisen jatkumona Suomen ja Saksan välille syntyvän yhteistyön rakentumista ja nähdä tämä merkittävänä taustana Suomen ulkopoliitiikan suunnanmuutoksessa Länsi-Eurooppaa kohti, lähestyn asiaa puolestaan temaattisesti jakamalla kappaleen osiinsa eri yhteistyön muotojen ja niissä esiintyvien ongelmien mukaan.

Mielestäni tämä lähestymistapa on perusteltua siinä mielessä, että maiden välisen yhteistyön rakentuminen ja Suomen liikkuminen kohti Euroopan integraatiota oli huomattavasti pidempikestoinen ja selkeämmin eri aihealueiden mukaan jaoteltavissa oleva kokonaisuus, kun taas itse Saksan yhdistyminen tuli monille Suomessakin nopeasti etenemisensä kautta suurena yllätyksenä, jossa eri tahot reagoivat siihen oman historiallisen muistinsa ja sen hetkisen poliittisen ja yhteiskunnallisen asemansa kautta erilailta ja eri tahdissa. Mielestäni tällaista metodologia käyttäen, jossa ensin selviää osin hyvinkin erilainen suomalaisten eri yhteiskunnan toimijoiden ja poliittisten puolueiden suhtautuminen Saksan yhdistymiseen, voi sitten kappaleessa neljä syvennyttäessä maiden välisen yhteistyön rakentumiseen ja siihen liittyviin erilaisiin merkittäviin etenkin poliittisiin tekijöihin - kuten toki myös ongelmiin - havaita sen selkeän suhteen, joka eri tahojen suhtautumisella Saksan yhdistymiseen oli niiden myöhemmässä asennoitumisessa ja toiminnassa maiden välistä yhteistyötä rakennettaessa.

Käsitellessäni sitten kappaleessa neljä näitä Suomen ja Saksan välille syntyneitä erilaisia ja eri tason yhteistyön muotoja en niinkään tule kiinnittämään huomiota tämän toiminnan käytännölliseen toteuttavaan tasoon tai sen saavutuksiin yleisimminkään. Tarkoitukseni on tämän työn puitteissa ennemminkin pohtia maiden välisen yhteisen historian ja Helsinki-Berliini-Moskova geopoliittisen akselin kylmän sodan jälkeisen muutoksen taustalta millaisia ajatuksia - pelkoineen ja odotuksineen - uudenlainen yhdistynyt Saksa Suomessa ja suomalaisissa toimijoissa herätti ja miten siihen näin ollen mahdollisena eurooppalaisena yhteistyökumppanina suhtauduttiin. Mielestäni tällainen pelkästään Suomessa 1990-luvun alkupuoliskolla Saksaa kohtaan vallinneiden mielipiteiden ja arvostuksien tarkastelu niiden historiallisessa ja alueellisessa kontekstissa puolustaa paikkaansa siinä, että näin on mahdollista rajallisella sivumäärällä pyrkiä löytämään selkeämmin näiden taustalla vaikuttaneet monet kompleksiset niin maiden väliseen yhteiseen historiaan kuin maantieteeseenkin ankkuroituneet asiayhteydet. Tämän kontekstin avulla pyrin sitten hahmottamaan sitä, miksi lopulta juuri Saksa oli se maa, jonka kautta Suomen voidaan nähdä selkeimmin, niin yhteistyön kuin esimerkin auttavana, hakeutuneen osaksi Länsi-Euroopan integraatiota.

2 Euroopan muuttuva poliittinen tilanne kylmän sodan päättyessä

Neuvostoliiton johtoon nousi vuonna 1985 uudenlainen suurvaltajohtaja Mihail Gorbatshov, joka maansa heikon taloudellisen tilanteen ajamana aloitti Neuvostoliiton historiassa aivan uudenlaisen politiikan, jonka avainsanoina olivat avoimuus (glasnost) ja talouden rakenteiden uudelleen muotoileminen (perestroika). Gorbatshovin johdolla Neuvostoliitossa alettiin harjoittaa myös aivan uudenlaista realistisempaa ja vähemmän ideologista ulkopoliittista ajattelutapaa, jolla aseistuksen vähentämisen ohella oli myös suuri merkitys suurvaltasuhteisiin. Tämä politiikka johti aluksi suurvaltojen välisen kylmän sodan lientymiseen, jossa tärkeänä osana olivat erilaiset suurvaltojen strategista ydinaseistusta ja keskinäistä luottamusta kasvattavat sopimukset.³⁸

---

³⁸ Kallenautio 2005, s. 473 - 475.

Euroopassa tämä suurvaltojen välinen liennytyks ja Neuvostoliiton harjoittama uudenlainen politiikka johti ETYK:n kolmannessa seurantakokouksessa loppuasiakirjaan (hyväksyttiin 15. tammikuuta 1989), jossa myös Neuvostoliitto sitoutui maailmanhistoriallisesti merkittävästi lauseeseen ”Kaikilla kansoilla on aina oikeus täysin vapaasti ilman ulkopuolista puuttumista päättää tahtonsa mukaisesti sisäisestä ja ulkoisesta poliittisesta asemastaan ja toteuttaa haluamallaan tavalla poliittista, taloudellista, sosiaalista ja sivistyksellisestä kehitystään”. On selvää, että tällä ETYK:n inhimillisellä ulottuvuudella oli lopulta Neuvostoliiton heikon taloudellisen tilanteen ohella merkittävä osansa Neuvostoliiton hajoamiseen ja tämän kautta lopulta tapahtuneeseen Itä-Euroopan vapautumiseen, joka sitten eteni uskomattoman nopealla vauhdilla vain muutaman vuoden kuluessa.³⁹

2.1 Yhdistynyt Saksa uusi voima Euroopan keskellä. Onni vai onnettomuus?

DDR:n väkivallattomaan hajoamiseen sekä Berliinin muurin murtumiseen marraskuussa 1989 ja tästä mahdollistuneeseen Saksojen yhdistymiseen lokakuussa 1990 liittyy merkittävällä tavalla edellä kuvattu ulkoinen, lopulta kylmän sodan päättymiseen johtanut kehitys, joka alkoi Neuvostoliitossa harjoitetusta uudeltaisesta politiikasta. Tämä johti lopulta vaikeiden toisen maailmansodan voittajavaltioiden välillä käytyjen diplomaattisten kiistojen jälkeen suurvaltojen liennytykseen ja näkemykseen siitä, että yhdistynyt Saksa olisi Euroopan turvallisuudelle parempi ratkaisu kuin jaettu. Tämä kylmän sodan osapuolten Euroopan politiikkaa koskevan näkemyksen muutos mahdollisti sitten lopulta myös DDR:ssä tapahtuneen sisäisen suuren pakolaisliikkeen Saksan liittotasavaltaan ja samanaikaisen kansannousun valtiota vastaan. Kansannousun suurimpina motiiveina voidaan nähdä Saksan liittotasavallan tarjoama vapaamman elämisen ja demokratian mahdollisuus mutta myös osaltaan mahdollinen suurempi taloudellinen hyvinvointi.⁴⁰

---

³⁹ Kallenautio 2005, s. 477- 478.

⁴⁰ Hämäläinen 1995, s. 133-137.

Vaikka DDR:n demokratisoitumiskehitys herätti Euroopassa varsin suurta innostusta, syntyi lopulta Saksojen yhdistymisen jälkeen myös huoli siitä, mitä Euroopan keskelle syntyneen suuren ja merkittävän, mutta myös synkän historiallisen painolastin omaavan, valtion tulevaisuus toisi maanosalle tullessaan. Yhtenä merkittävänä taustatekijänä tämän huolen syntymiseen oli Saksojen yhdistymisen aikaan maassa syntynyt voimakas kansallistunne ja Saksalle tästä historiansa kautta säilyttävä painolasti. Toisaalta saksalaiset poliitikot vakuuttivat yhdistymisen jälkeen vakuuttamasta päästyään haluavansa mieluummin ”eurooppalaisen Saksan kuin saksalaista Eurooppaa”, eikä maassa ollut havaittavissa mitään demokratiaa uhkaavia tekijöitä saati suurempaa organisoitunutta kansallismielisyyden nousua.⁴¹ Myös liittokansleri Helmut Kohl totesi, että ”Saksan yhdistyminen ja Euroopan integraatio ovat saman kolikon kaksi puolta”, jossa DDR:n liittyminen Saksan liittotasavaltaan voidaan nähdä osaksi Euroopan yhteiskuntien laajempaakin lähentymistä, jossa se mikä luonnollisesti kuuluu yhteen, kasvaa lopultakin jälleen yhtenäiseksi.⁴²

Yhdistyneen Saksan saattoikin havaita olevan sitoutunut politiikassaan vahvasti Euroopan yhdentymisen kehittämiseen taloudellisena ja sosiaalisena tekijänä, jossa se kokonsa ja vahvan markkansa puolesta toki oli merkittävässä asemassa mutta kuitenkin osana integraation eri organisaatioita.⁴³ Vaikka Saksa yhdistymisensä jälkeen ei siis ollutkaan nousemassa mitenkään hegemoniseksi suurvallaksi Euroopan sydämeen vaan keskitti selvästi resurssejaan enemmän talouskasvuunsa ja osallistumiseensa erilaiseen ylikansalliseen yhteistyöhön kuin asevoimiensa kasvattamiseen painottaen koko ajan myös rooliaan historiastaan oppineena ”siviilivaltana”, oli se - kuten tämän työn johdannossa jo selkeästi ilmenee - historiansa kautta kuitenkin sidottu muiden maiden pelkoon sen turvallisuuspoliittisen merkityksen kasvusta. Samanaikaisesti Saksaa ristiriitaisesti kuitenkin myös painostettiin ottamaan suurempaa roolia osana NATO:n kollektiivista puolustusta ja lähettämään joukkojaan ulkomaille, vaikka yhteiskunnallinen ja poliittinen paine tätä vastaan oli maassa erittäin kovaa.⁴⁴

---

⁴¹ Forsberg 1991, s. 15-16.

⁴² Hubel 1994, s. 30-31.

⁴³ von Staden 1994, s. 94-95.

⁴⁴ Visuri 1990, s. 25-28.

Saksan yhdistyminen herätti siis Euroopassa suuria ristiriitaisia tunteita uudessa tilanteessa toimimista kohtaan. Nämä hyvin ymmärrettävät mielialat olivat toisaalta peräisin vanhasta historiallisesta Saksan kysymyksestä ja toisaalta siitä, millainen Saksan asema nyt kohti vuosituhannen loppua kulkevassa Euroopassa pitäisi olla. Saksaan yhdistymisen jälkeen kohdistuva pelko ja varauksellisuus oli kuitenkin siinä mielessä hieman outoa, että maa tarjosi Euroopan suurimpana valtiona ja mahtavimpana taloutena maanosalle kuitenkin vaaroja enemmän mahdollisuuksia, joihin muiden maiden oli vain uskallettava tarttua.

Suomenkin kannalta merkittävää Saksan asemassa oli se, että Saksalle oli uudessa Euroopan geopoliittisessa tilanteessa tärkeää saattaa maansa sille suotuisampaan tasapainotilaan - eli pyrkiä siirtämään sen omaa painavaa asemaa yksinäisenä integroituvan Euroopan itärajalla myös muiden vastuulle - kiirehtimällä myös Euroopan itäisen ja pohjoisen osan sitouttamista alueen yhdentymiskehitykseen. Näin ollen Euroopan tulevaisuudelle olikin luonnollisesti yhtenä osana merkittävän tärkeää se, millaiseksi Saksan ja Neuvostoliiton suhteet tulivat kehittymään.⁴⁵ Myös Suomella voitiin, kuten jo johdannossa on esille käynyt, nähdä olevan juuri tässä poliittisessä kysymyksessä tärkeä rooli yhdessä Saksan kanssa pelattavanaan, jossa onnistuessaan tämä voisi sekä nostaa maan arvoa ja asemaa Euroopan poliittisessä kontekstissä että parantaa myös maanosan - ja tässä ennen kaikkea Suomelle merkittävän itärajan - turvallisuutta.

2.2 Suomen muuttuva ulkopoliittinen asema uudenaikaisessa Euroopassa

Kylmän sodan päättyminen johti myös Suomessa suuriin muutoksiin. Tämä koski ennen kaikkea Suomen ulkopoliittista asemaa puolueettomuuteen pyrkivänä maana suurvaltablokkien välissä. Suomella oli 1990-luvun alun vuosista lähtien aivan uudenlaiset mahdollisuudet itsenäiseen ulkopoliittiseen toteuttamiseen, mikä tarkoitti ennen kaikkea osallistumista Euroopan taloudelliseen yhdentymiseen. Tällainen asennemuutos ei luonnollisesti ollut mahdollinen

---

⁴⁵ Hentilä 1997, s. 23-26.

Neuvostoliitolle ulkopoliitikassaan myötämielisessä kylmän sodan ajan Suomessa.⁴⁶ Eräs merkittävimmistä tapahtumista tämän taustalla oli Neuvostoliiton johtajan Mihail Gorbatschovin Suomen vierailullaan 26.10.1989 lausumat sanat, joissa hän totesi että ”Neuvostoliitto tunnustaa varauksitta Suomen puolueettoman statuksen ja aikoo täydellisesti noudattaa sitä vastedeskin”. Tämän ilmoituksen jälkeen Suomen poliittiset päättäjät olivat huomattavasti hanakampia käyttämään puolueettomuus-termiä puhuessaan Suomen asemasta, vaikkakin on syytä huomata, että Suomen puolueettomuusasema - ja näin sen kansainvälispoliittinen henkinen ja tosiasiallinen liikkumavara - oli käytännössä vahvistunut jo samaan aikaan Euroopassa käynnissä olevan henkisen sekä poliittisen murroksen kautta, johon olivat johtaneet niin edellä esille tuotu Wienin kokous kuin Berliinin muurin murtuminen.⁴⁷

Lisäksi Neuvostoliiton heikentyminen vaikutti Suomessa merkittävästi myös Saksan kysymykseen vastausta etsittäessä ulkopoliittikkaan merkittävällä tavalla niin, että syyskuussa 1990 tasavallan presidentti Mauno Koivisto ja Suomen hallitus totesivat, että Saksan yhdistyttyä ja saatua takaisin täysivaltaisuutensa Suomi tulkitsisi Pariisin vuoden 1947 rauhansopimusta siten, että siinä mainitut Saksaa koskevat ja Suomen puolustusta käsittelevät rajoittavat määräykset olivat menettäneet merkityksensä.⁴⁸ Neuvostoliiton myötämielisyyden ja heikentymisen lisäksi tähän Suomen ja Saksan suhteet osaltaan normalisoivaan sopimukseen vaikutti huomattavasti myös se, että Saksan entiset miehitysvallat olivat myös tahoillaan ilmaisseet hyväksyvänsä maan yhdistymisen. Tämä kannanotto mursi lopullisesti pohjan YYA-sopimuksen kovimmalta ja Suomea velvoittavalta - Suomen ja Saksan suhteisiin merkittävimminkin vaikuttavalta - sotilaalliselta ytimeltä, eli Saksan mahdolliselta hyökkäämiseltä Neuvostoliittoon ja Suomelle tästä koituvilta velvoitteilta.⁴⁹

Itä-Euroopan hajoamisen kanssa samoihin aikoihin kiihtynyt Euroopan integraatio pakotti Suomen tekemään uudessa kansainvälispoliittisessa asemassaan myös muita kovia ulkopoliittikkaa koskevia sisäpoliittisia ratkaisuja, jotka toisaalta osoittivat siis sen, että Suomi oli alkamassa liikkua kohti läntistä Eurooppaa poliittisena viitekehyksenään luopuen puolueettomuus-käsitteestään eikä Neuvostoliitto sitä tässä enää voinut - eikä ehkä halunnutkaan -

---

⁴⁶ Huhtanen 2005, s. 7.

⁴⁷ Kallenautio 2005, s. 486-487.

⁴⁸ Suomen poliittinen historia 2004, s. 330.

⁴⁹ Kallenautio 2005, s. 487.

pidätellä.⁵⁰ Kehitys toi esille myös sen, että merkittävimmät puolueet olivat tässä aluksi varsin suuresti jakaantuneita kokoomuksen ollessa selvästi integraatiomyönteisin ja keskustan empiivin.⁵¹ Myös alueellisesti ja väestöryhmittäin tässä Suomessa voimakkaita kansallisia tunteita herättäneessä tapahtumassa oli havaittavissa suurta jakautumista. Perinteiset puolueiden jakolinjat erottuivat tässä varsin selkeästi, kun koulutettu ja kaupungeissa asuva nuorempi väestö kannatti voimakkaasti Euroopan integraatioon liittymistä ja maaseudulla asuva kouluttamattomampi väestönosa oli selkeämmin sitä vastaan.⁵²

Tässä kohdin on edellä kuvatun perusteella merkittävää huomata se selvä ja tämän tutkimuksen kannalta erityisen mielenkiintoinen korrelaatio, joka näinä Suomen Euroopan integraatioon entistä tiiviimmin kiinnittymisen vuosina on havaittavissa. Tämä liittyi siihen, miten eri puolueet ja yhteiskunnan toimijat suhtautuivat Saksaan ja sen asemaan yhtenä Euroopan integraation vetureista sekä tämän vaikutukseen Suomen poliittiseen asemaan.

Tämän tutkimuksen kappaleessa neljä pyrinkin lähemmin tarkastelemaan ja osoittamaan sen, että suhtautuminen Saksaan oli 1990-luvun alkuvuosina Suomessa paljolti kiinni myös siitä, mitä mieltä kukin suomalainen taho oli maan suhteesta Euroopan integraatioon. Tähän positiivisemmin suhtautuvat olivat myös yleensä myönteisimpiä Saksan eurooppalaisessa politiikassa ja taloudessa olevaa merkittävää ja koko ajan kasvavaa asemaa ja roolia kohtaan. Eräänä selkeänä syynä tähän Saksaan Suomessa kohdistuvien mielipiteiden jakautuneisuuteen voidaankin pitää Saksan voimakasta tukea Suomen Euroopan unionin jäsenyyteen hakeutumisessa, johon sillä oli toki Alpo Rusin painottamien maiden läheisten historiallisten yhteyksien lisäksi myös omat edellä esitetyt geopoliittiset syynsä. Integraation vastustajien oli tällöin helppo leimata tapahtuma osittain vain voimakkaan Saksan johtamaan liittoumaan liittymisenä, joka lopulta johtaisi Keijo Korhosen ja myös monien muiden ennen kaikkea keskustapuolueen vaikuttajien mukaan maan itsenäisyyden ja maalle edullisen itsenäisen poliittisen päätäntävällän menettämiseen tai ainakin näiden voimakkaaseen rajoittumiseen.

---

⁵⁰ Ulkopoliitiikka murroksessa 1990, s. 152-153.

⁵¹ Suomen poliittinen historia 2004, s. 330 – 332.

⁵² Meinander 1999, s. 515-516.

3 Saksan yhdistymisen kautta esille nousevien kysymysten käsittely Suomessa

3.1 Suomalaisten yleinen suhtautuminen Saksaan

Edellä käsitellystä on jo käynyt selvästi osaltaan esille se, että Suomen ja Saksan pitkällisten ja monet yhteiskunnan alat käsittävien historiallisten siteiden kautta maiden väliset suhteet nähtiin ja koettiin näissä maissa - mutta etenkin toki pienempänä ja Euroopan rajalla sijaitsevana maana luonnollisesti Suomessa - perinteisesti huomattavan paljon läheisempinä kuin pelkästään nopeasti kartalta katsoen olisi voinut olettaa. Kylmän sodan kuluessa nämä suhteet saivat kuitenkin aivan uuden aikakauden lakien muovaaman johdannossa käsitellyn kaltaisen muodon, joka monilta osin rajoitti Suomen ja jaetun Saksan välistä normaalia kanssakäymistä. Lisäksi tämä aikakausi myös osaltaan poisti Suomelta sen perinteisen historian aikana tutuksi tulleen reitin Saksan kautta Eurooppaan.

Kylmän sodan luoma ulkopoliittisesti suhteellisen stabiili tilanne muuttui kuitenkin Suomen osalta maailmanpolitiikan muutosten ja Neuvostoliitossa harjoitetun uudenkaltaisen politiikan esille tulon mahdollistaessa 1980-luvun viimeisinä vuosina Länsi-Saksassa aivan uudenlaisen Yhdysvaltain tukeman ulkopoliitiikan. Nämä tekijät loivat sitten lopulta yhdessä DDR:ssä kansan keskuudessa nousseiden muutoksen vaatimusten kanssa mahdollisuuden aikalaisille käsittämättömän nopeassa tahdissa tapahtuneeseen Saksan jälleen yhdistymiseen.

Suomessa tähän historialliseen tapahtumaan reagointia hidasti toisaalta sen yleinen nopeus ja yllätyksellisyys mutta kuitenkin myös maassa vallinnut asioiden pysyvyyteen ja puolueettomuuteen perustunut poliittinen oppi ja tästä kumpuava varovaisuus sellaisissa kannanotoissa, joiden voitiin katsoa loukkaavaan maan suurta itäistä naapuria Neuvostoliittoa. Kun otetaan huomioon Suomen ja jaetun Saksan kylmänkin sodan aikana tiiviinä pysyneet eri yhteiskuntaryhmien kontaktit ja se, että pääsääntöisesti Suomessa juuri yhdistymistä johtanut Länsi-Saksa nähtiin sinä ainoana oikeana Saksana, oli oletettavissa suurimman osan

suomalaisista suhtautuvan Saksan yhdistymiseen positiivisesti mutta kuitenkin osin historiastaan ja maantieteellisestä asemastaan oppineen kansan varovaisuudella.

Maaliskuussa 1990 julkaistiin *Suomen Kuvalehdessä* tätä olettamusta tukevan tutkimuksen tulokset, jossa eri puolueita kannattavilta suomalaisilta oli tiedusteltu sitä, miten he suhtautuivat kysymykseen ”Pitäisikö Länsi- ja Itä-Saksan yhdistyä?”. Tutkimuksen tulokset osoittivat suhteellisen selvästi, että yli puoluerajojen tähän kysymykseen suhtauduttiin varsin myönteisesti. Merkittävänä tekijänä suomalaisten suhtautumisessa Saksaan on siis puolueen kannattajakunnan alueellinen ja koulutuksellinen jakautuminen. Siksi ja myös puolueen harjoittaman Eurooppa-myönteisen politiikan vuoksi kokoomuksen kyllä-vastaukset kohosivat 74 prosenttiin. Kuitenkin myös asiaan nihkeimmin suhtautuvan SKDL:n kannattajista 58 prosenttia puolsi Saksan yhdistymistä. Muiden suurten, ja tämän tutkielman kannalta merkittävien, puolueiden kannattajien kyllä-vastaukset olivat: SDP 67 prosenttia, ja keskusta 69 prosenttia.⁵³ Saksan yhdistymiskehitykseen suhtauduttiin siis yli suomalaisten puoluerajojen varsin myönteisesti ja se nähtiin suhteellisen ristiriidattomana tapahtumana. Tämä kaikki vaikka maiden yhdistyminen itsessään vajaa vuosi Berliinin muurin murtumisen jälkeen oli kylmän sodan päättymisen kannalta eräs kaikkein merkittävimmistä tapahtumista, jossa lopulta myös moni asia olisi saattanut huonommin hoidetun diplomatian kautta mennä Euroopan tulevaisuuden kannalta vakavasti pieleen.⁵⁴

Tämän merkittävimpien suomalaisten puolueiden kannattajiin kohdistuneen kyselytutkimuksen tulosten lisäksi on vielä tärkeää huomata se, että yleisestikin suomalaisten suhtautuminen Saksaan, ja näin ollen varmasti ainakin osittain sen yhdistymiseen, oli 1990-luvun alussa varsin positiivinen. Tästä todistaa osaltaan edellisen tutkimuksen lisäksi esimerkiksi vuoden 1990 alussa julkaistu *MTS-tutkimus*⁵⁵, josta käy ilmi se että, Suomessa 62 prosenttia kansalaisista suhtautui Saksan yhdistymiseen positiivisena asiana. Tämän tuloksen myönteisyyttä korostaa vielä se, että vastaavasti vain seitsemän prosenttia suomalaisista piti tapahtumaa yksinomaan kielteisenä. Myönteisesti Saksojen yhdistymiseen suhtautuvat 62 prosenttia suomalaisista näkivät kantaansa pääasiallisena syynä tapahtuman aiheuttaman

⁵³ ”Pitäisikö Länsi- ja Itä-Saksan yhdistyä?”, Suomen Kuvalehti, 16.3.1990, s. 27.

⁵⁴ Kangaskorte 2000, s. 1.

⁵⁵ MTS on lyhenne maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnasta. Kyseessä on valtioneuvoston nimeämä pysyvä parlamentaarinen elin, jonka tehtävänä on suunnitella maanpuolustustiedotusta ja kartoittaa suomalaisten mielipiteitä ja mielialoja maanpuolustukseen läheisesti liittyvissä asioissa.

sodan vaaran vähentymisen Saksojen rajalla sekä jaetun Saksan rajan aukeamisen ja tämän mukanaan tuoman positiivisen samaa kieltä puhuvan ja historiallisesti yhteen kuuluvan kansan luonnollisen jälleen yhdistymisen.

Saksojen yhdistymiseen vastaavasti negatiivisemmin suhtautuvat tahot perustelivat kyseistä kantaansa yhdistyneen Saksan jo historiaan pohjaavalla ja tämän opettamalla maan luomalla uhkalla ja vaaralla muulle Euroopalle: tutkimuksessa haastateltujen mukaan niin kutsutulla Saksan suurvaltaneuroosilla. Yhdistymiseen negatiivisesti suhtautuvien taholla myöskään itse tämän historiallisesti merkittävän tapahtuman lopulliseen onnistumiseen ei yleensä juurikaan uskottu, tämän mahdollisesti johtaessa Saksojen yhdistymisen vastustajien näkemyksen mukaan maan sisällä sisäisiin ristiriitoihin ja lopulta riitaantumiseen, jolla voisi olla vakavat seuraukset myös muulle Euroopalle.

Kyseisessä *MTS-tutkimuksessa* oli edellä olevien asioiden lisäksi selvitetty myös tarkasti sitä, miten nämä positiivisten ja negatiivisten vastausten antajat jakautuivat puolueyhmittäin. Saksojen yhdistymiseen suhtautuivat tämänkin tutkimuksen mukaan suurista puolueista positiivisemmin kokoomuksen kannattajat: 73 prosenttia oli kysytyyn asiaan myönteisellä kannalla. Kielteisemmin Saksojen yhdistymiseen suhtautuivat taasen SKDL:n kannattajat, joista kuitenkin vain 14 prosenttia suhtautui asiaan täysin kielteisesti. SDP:n kannattajilla vastaava tulos oli 10 prosenttia ja keskustan yhdeksän.⁵⁶

Edellä olevat tutkimusten tulokset vahvistavat osaltaan selkeästi sitä jo esille nostettua näkemystä, että suhtautumisessa Saksan yhdistymiseen ja sen poliittisiin vaikutuksiin oli Suomessa olemassa selkeää puolueisiin pohjaavaa hajontaa. Tämä varmasti osaltaan liittyi puolueiden ajamiin poliittisiin arvoihin ja näin luonnollisesti sen kannattajien mielipiteisiin ja sosiaaliseen statukseen. Tätä mielenkiintoista tekijää käsitellään seuraavaksi tarkemmin, kun pyrin saamaan selville sen miten ja miksi eri suomalaisissa puolueissa suhtauduttiin ensinnä Berliinin muurin murtumiseen ja Saksan yhdistymiseen, ja sitten näiden tapahtumien nopeasti näkyviin vaikutuksiin koko Euroopan poliittisessa ilmapiiirissä.

---

⁵⁶UPI, MTS-tutkimus 2/1990.

Tämän jälkeen kappaleessa neljä alan tarkastella lähemmin sitä, miten suomalaisesta näkökulmasta tälle erilaisten mielipiteiden ja näkemysten pohjalle voitiin aloittaa rakentaa eri alat ja yhteiskunnan tahot käsittävää yhteistyötä, ja kuinka se lopulta kouriintuntuvasti vaikutti Suomen harjoittaman ulkopoliittikan suuntaukseen. Merkittävää on tässä kuitenkin edelleen pitää aina esillä se, millainen yleisempi yhteiskunnallinen ilmapiiri ennen kaikkea suhteessa Saksaan tämän taustalla vaikutti. Puolueet yhteiskunnallisina toimijoina joutuivat sen toki aina toiminnassaan ottamaan huomioon.

3.2 Saksan yhdistymisen Suomessa herättämät mielipiteet

Suomen johtavan lehdistön ja Saksan asiantuntijoiden heijastama mielipiteiden kirjo 1990-luvun alun Suomesta suhteessa Saksan yhdistymiseen voidaan nähdä pääasiallisesti sellaisena, jossa tähän historialliseen ja merkittävään tapahtumaan suhtauduttiin varsin myönteisesti. Se nähtiin lopulta luonnollisena ja Suomellekin mahdollisesti monia positiivisia asioita luovana tekijänä. Toki kehitystä ei Suomessakaan kuitenkaan nähty pelkästään positiivisessa valossa. Tämä oli varsin ymmärrettävää otettaessa huomioon Saksan kompleksinen historia sekä Suomen suhde siihen. Uudenlaisen suuren Saksan synty keskelle Eurooppaa herätti jo tältä historialliselta pohjalta tiettyä varauksellisuutta myös joissakin suomalaisissa piireissä.

Myös 1990-luvun alussa vielä vaikuttava vaikea kylmän sodan maailma poliittisine lainalaisuuksineen sekä tässä ennen kaikkea Neuvostoliiton suhde ja vaikutus Suomessa harjoitettuun politiikkaan olivat merkittävästi mielipiteiden ja toimien taustalla vaikuttavia tekijöitä. Suomessa esille nostettujen Saksan yhdistymistä koskevien mielipiteiden ja kannanottojen voidaan katsoa olleen varsin samankaltaisia ja varovaisia juuri osittain Neuvostoliiton ulkopoliittiseen kielenkäyttöön vielä tuona aikana olleen vaikutuksen vuoksi. Ne heijastivat kuitenkin myös suomalaisten keskuudessa tätä historiallista tapahtumaa kohtaan koettuja yleisiä positiivisia tunteita, joista edellä olevat asiaa kartoittaneiden tutkimusten tulokset selkeästi kertovat.

Suomalaisten lehtien ja asiantuntijoiden kommentoinneista koskien Saksan yhdistymistä voidaan havaita kuitenkin selkeä ero. Sanomalehdet tyytyivät kommentoimaan Berliinin muurin murtumista ja siitä käyntiin lähtenyt aluksi vielä varsin epävarmaa Saksan yhdistymiskehitystä hyvin varovasti ja ylimalkaisesti. Ne esittivät selkeitä kannanottoja asiaa koskien vasta yhdistymisen tapahduttua lokakuussa 1990. Suomalaiset ulkopoliittikan asiantuntijat ottivat tapahtumaan kuitenkin varsin paljon selkeämmin ja rohkeammin kantaa erilaisia tulevaisuuden vaaroja ja mahdollisuuksia pohtien. Tämän ilmiön taustalla ja myös pian käsiteltävien poliittisten puolueiden kannanottojen alun varovaisuuden syynä oli vielä kylmän sodan loppuvaiheissakin Suomessa vaikuttanut poliittisen itesesensuurin kulttuuri, joka tuli luonnollisesti selkeimmin esille suomalaisten poliitikkojen ja sanomalehtien käsitellessä Neuvostoliittoa ja siihen sidoksissa olevia maita, kuten DDR:ää. Suomessa Saksan kysymyksessä käydyssä yleisessä keskustelussa oltiin juututtu myös monilta osin menneisyyteen ja tietämättömyyteen osittain tilanteen nopean ja arvaamattoman kehityksen takia.⁵⁷ Näiden eri tekijöiden vuoksi oli erityisen tärkeää, että muutamat akateemiset asiantuntijat esittivät tilannetta koskien mielipiteitään myös merkittävimmissä suomalaisissa lehdissä sekä eri foorumeilla, selventäen näin suomalaisille ja maan eri päättäjille Saksan tulevan kehityksen mahdollista suuntaa ja tämän merkitystä niin Suomelle kuin Euroopalle.

Yleinen näkökulma suomalaisesta julkisesta suhtautumisesta Saksan yhdistymiseen ja tämän mahdollisista vaikutuksista niin Eurooppaan kuin Suomeen käy selkeästi esille esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* lokakuussa 1990 ilmestyneessä pääkirjoituksessa, jossa todetaan, että yhdistynyt ja jakamaton Saksa tulee olemaan koko Euroopan tulevaisuuden etu. Pääkirjoituksen mukaan yhdistymisen kautta jälleen täysivaltaiseksi Euroopan osaksi liittyvä Saksa tulee kaiken todennäköisyyden mukaan olemaan maltillinen ja rakentava osa Eurooppaa ja sen eri instituutioita kuten Euroopan yhteisöä ja NATO:a. Ainoastaan maan menneisyyteen kuuluviina voidaan ja pitää nähdä historiasta surullisesti muistettavat ja varoittavat esimerkit sotilasmarsseista ja kiihkokansallisista iskulauseista. Yhdistyvällä Saksalla tulee pääkirjoituksen mukaan olemaan merkittävä avainasema Euroopan tulevassa integroituvassa ja demokratisoituvassa kehityksessä, jossa sen on toki kuitenkin merkittävää muistaa edelleen

---

⁵⁷ Ulkopoliitiikka murroksessa 1990, s. 60.

historiassaan tekemät suuret virheet jo senkin moraalisen velvollisuuden vuoksi, että muualla Euroopassa näitä ei varmasti tulla vielä pitkään aikaan unohtamaan.⁵⁸

Myös toisessa merkittävässä suomalaisessa sanomalehdessä *Aamulehdessä* pohdittiin lokakuussa 1990 uudenlaisen juuri yhdistyneen Saksan asemaa Euroopassa. Pääkirjoituksessa tuotiin esiin uudella Saksalla olevan kyllä vanha ja tunnistettava nimi. Tämän taakse kuitenkin kätkeytyy paljon uusia ja merkittäviä ominaispiirteitä ja kysymyksiä. Uusi yhdistynyt Saksa oli *Aamulehden* pääkirjoituksen mukaan lopulta suvereeni toisen maailmansodan voittajavaltioiden ikeen yltään karistava valtio, joka saattoi niin halutessaan astua täysin itsenäisten valtioiden joukkoon ja ottaa sille eurooppalaisessa politiikassa kuuluvan aseman. Tämä oli kirjoituksen mukaan Euroopassa eniten huolta ja pelkoa aiheuttava tekijä. Kaikkien maanosan valtioiden ja kansalaisten oli edelleenkin vaikeaa uskoa, että Saksa olisi täysin historiastaan oppinut valtio, jonka poliittiset ja taloudelliset toimet voisivat sisältää vain aitoja ja normaaleja Euroopan eduksi koituvia päämääriä. *Aamulehden* pääkirjoituksen mukaan Saksan tuleva nouseminen Euroopan ja koko maailman mittakaavassa merkittävään poliittiseen ja taloudelliseen asemaan oli kuitenkin luonnollinen ja toivottava kehityskulku. Näin ollen olikin välttämätöntä, että Saksa hyväksytään heti luonnolliseksi ja täysivaltaiseksi jäseneksi kansojen perheeseen ja sitä kohdellaan ja se tuomitaan kuin mikä tahansa muukin valtio tekojensa eikä historiansa mukaan.⁵⁹

Yhdistyneen Saksan nopeaa ja kivutonta täysivaltaista kansojen perheeseen hyväksymisen tärkeyttä korosti myös Seinäjoella ilmestynvä sanomalehti *Ilkka*. Sen mukaan yhdistynyt Saksa tulisi toki olemaan haaste Euroopan muille kansoille, mutta sen mahtiin ja mahdolliseen kansallismielisyyteen liittyvät pelot olivat kuitenkin aiheettomia ja turhaan esille nostettuja. Uusi yhdistynyt Saksa tulisi *Ilkan* mukaan kyllä olemaan Euroopan taloudellisesti ja väestöllisesti vahvin maa, joka ei kuitenkaan pyrkisi Suur-Saksaksi poliittisessa tai sotilaallisessa mielessä, vaan vain ainoastaan taloudellisesti - jossa sen onnistumisesta myös Euroopan muiden valtioiden saattoi odottaa lopulta hyötyvän.⁶⁰

---

⁵⁸ ”Yhtynyt Saksa on Euroopan etu”, Helsingin Sanomat 3.10.1990, s.2.

⁵⁹ ”Saksa + Saksa = Uusi Saksa”, Aamulehti 3.10.1990, s. 2.

⁶⁰ ”Tänään on yksi, suvereeni Saksa”, Ilkka 3.10.1990, s. 2.

Suomalaisten ulkopolitiikan ja tässä eritoten Saksan asiantuntijoiden mukaan Saksan yhdistyminen voitiin ja myös piti nähdä luonnollisena tapahtumana, joka toteutuessaan poisti keinotekoisien rajan selkeästi yhteen kuuluvan kansakunnan väliltä. Suomessa osattiinkin merkittäväällä ulkopoliittisella tutkivalla ja kommentoivalla taholla ennustaa varsin selkeään ja jo aikaisessa vaiheessa Euroopan mahdollista tulevaa kehitystä. Tästä hyvänä esimerkkinä on Max Jakobsonin marraskuussa 1989 eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan 70-vuotisjuhlaseminaarissa pitämä esitelmä.

Tässä esitelmässään, joka ilmestyttyään sai vastaansa suuren vastalauseiden ryöpyn osoittaen näin selkeästi, ettei Suomessa oltu vielä tällaiseen ulkopoliittiseen keskusteluun valmiita,⁶¹ Jakobson muun muassa totesi, että jos sosialistinen järjestelmä muuntuu DDR:ssä, ei kyseisestä maasta tulisi jäämään mitään jäljelle, koska koko valtion olemassaolon oikeutus on uskossa sosialistiseen ideologiaan. Tämän lisäksi hän nosti esiin tärkeän kysymyksen siitä, voisiko Neuvostoliitto alistua Saksassa DDR:n muutoksen kautta mahdollisesti tapahtuvaan toisen maailmansodan tuloksena luomansa imperiumin päälinnakkeen menetykseen ilman voimakasta vastustusta. Jakobson ennusti myös, että Saksan kysymys tulisi jälleen nyt idän ja lännen vastakohtaisuuksien lientymisen kautta ja näin Saksan jaon heikon perusteltavuuden vuoksi nousemaan hyvinkin nopeasti Euroopan kohtalon kysymykseksi, johon koko maanosan vakaan tulevaisuuden saattoi katsoa kulminoituvan. Näihin Saksan poliittisen tilanteen merkittävän muutoksen nostamiin kysymyksiin oli Jakobsonin mukaan myös Suomen kyettävä sopeutuen ja politiikkaansa uudella tavalla pohtien, kovaa vauhtia muuttuvassa maailmanpoliittisessa tilanteessa vastaamaan. Mahdollisuutena ei voitu enää nähdä vain pienelle maalle ominainen pysyvyyden korostaminen omien saavutettujen etujen turvaamiseksi kansainvälisissä suhteissa.⁶²

Toisen suomalaisen 1990-luvun alun merkittävimmän Saksan aseman ja muutoksen hahmottajan suhteessa eurooppalaiseen ja suomalaiseen kontekstiin Pekka Visurin mukaan oli selvää, että Saksa ja sen muutos herättivät edelleen suuria tunteita niin Euroopan kuin Suomenkin

---

⁶¹ Visuri/Forsberg 1992, s. 264.

⁶² Eduskunnan arkisto, Max Jakobssonin eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan 70-vuotisjuhlaseminaarissa 30.11.1989 pitämä esitelmä ”Ulkopolitiikan uudet ulottuvuudet”, ulkoasiainvaliokunnan sihteeristön käsiarkisto, s. 9-14.

sisällä. Visurin - joka siis edellä käsitellyn mukaisesti johti 1990-luvun alussa *Ulkopoliittisessa instituutissa* Suomen ja Saksan suhteita käsittelevää tutkimusprojektia - mukaan se, miten Suomessa tulotaisiin Saksan yhdistymiseen suhtautumaan ja kuinka maassa näin ollen tältä pohjalta kyettäisiin sen kanssa aloittaa yhteistyön rakentaminen, riippui paljolti siitä, oliko Suomessa koko kylmän sodan ajan kestäneen ”anglosaksisen” poliittisen ja kulttuurillisen hegemonian jäljiltä riittävää valmiutta nopeasti laajentaa kanssakäymistä yhdistyvän ja voimistuvan Keski-Euroopan, etenkin Saksan kanssa.

Merkittävät ja syvälliset kulttuurilliset, maantieteelliset ja historialliset syyt olivat Visurin mukaan kuitenkin tärkeänä positiivisena pohjana tälle Suomen tulevaisuuden kannalta merkittävälle poliittiselle uudelleen orientoitumiselle. Visurin mukaan mahdollisesti kehittyvä yhteistyö maiden välillä voisi tarjota paljon positiivista niin Suomelle kuin Saksalle. Maantiede ja yhteinen historiallinen kokemus tarjosivat maille esimerkiksi merkittävän mahdollisuuden toimia yhdessä välittäjinä itäisen Euroopan poliittisen epävakaisuuden rauhoittamisessa. Myös talouden puolella olisi suomalaisten Visurin mukaan järkevää liittoutua voimakkaan Saksan kanssa. Tämän yhteistyön kautta tarjoutuisi Suomelle mahdollisuus työntyä uusille avautuville Itä- ja Keski-Euroopan markkinoille. Visurin mukaan tästä kaikesta mahdollisesta eri alojen yhteistyöstä huolimatta, etenkin turvallisuuspolitiikan ollessa kyseessä, oli suomalaisten kuitenkin tärkeää pyrkiä kaikin keinoin välttämään tilannetta jossa mahdollisesti liian läheiseksi tiivistyvän yhteistyön kautta Suomea pidettäisiin jälleen historian osoittamin tavoin Saksan satelliittina, jonka kautta Suomi voisi pahimmassa tapauksessa mahdollisesti joutua vedetyksi mukaan erilaisiin suurvaltojen konflikteihin.⁶³

Myös professori Raimo Väyrysen pohdinnat koskien Saksan kysymystä ja tämän vaikutusta niin Euroopan kuin Suomenkin politiikkaan vastasivat pitkälle Max Jacobsonin ja Pekka Visurin esittämiä näkemyksiä. Hän korosti kuitenkin erityisesti kommunismin murtumisen myötä koittaneen DDR:n hajoamisen ja Saksan yhdistymisen luonnollisuuden lisäksi yhdistymisen suuria poliittisia vaikutuksia Euroopan turvallisuuspoliittiseen kenttään. Väyrysen mukaan tässä oli tärkeää se, että Euroopassa 1990-luvun alussa voimakkaita strategisia intressejä omaavat suurvallat hyväksyivät lopulta Saksan yhdistymiskehityksen, kunhan se tulisi

---

⁶³ Visuri, ”Suomi, Saksa ja Eurooppa”, *Uusi Suomi* 15,11,1991, s.17.

tapahtumaan maanosan herkän poliittisen ja sotilaallisen tasapainotilan säilyttäen. Tässä olivat erityisen tärkeässä asemassa erilaiset ylikansalliset instituutiot kuten NATO ja Euroopan yhteisö, joihin yhdistynyt Saksa haluttiin sitouttaa. Näin ollen olisi keinoja kontrolloida sen mahdollisia asemansa korostamisen pyrkimyksiä ja sitouttaa sen voima hyödyttämään koko Euroopan tasapainoista kehitystä.⁶⁴

Samaa historialliseen kokemukseen pohjaavaa Saksan ylikansallisiin instituutioihin sitomisen tärkeyttä Euroopan rauhanomaiselle ja vakaalle kehitykselle kuin Raimo Väyrynen korosti myös ulkoasiainministeriön virkamies Alpo Rusi. Hän totesi osin kärjekkäästi olevan jopa mahdollista, että jos näin ei kävisi eikä yhdistyvää Saksaa sidottaisi niin NATO:oon kuin Euroopan yhteisöönkään, voisi tästä tilanteesta syntyä keskelle Eurooppaa hyvinkin vaarallinen turvallisuustyhjiö jonka jokin sotilaallinen voima mahdollisesti tämän jälkeen tulisi täyttämään.⁶⁵

Suomen viimeinen DDR:ssä toiminut suurlähettiläs Arto Tanner totesi puolestaan Saksan kehityksestä ja Suomen suhteesta tähän heinäkuussa 1990 antamassaan haastattelussa maiden yhteisen pitkällisen historian ja maantieteen tarjoavan Suomelle ainutlaatuiset mahdollisuudet olla vaikuttavana tekijänä Saksan yhdistymisen jälkeisessä taloudellisessa ja poliittisessa yhteistyössä. Tannerin mielestä uuden yhdistyneen Saksan koosta ei tulisi myöskään olla Suomessa huolissaan. Hän uskoi vankasti uudesta suurvallasta tulevan tasapainoinen Itämeren valtio, jolle olisi hyvin luonnollista olla yhteistyössä muiden alueen valtioiden kanssa. Tanner uskoi yhteistyön niin politiikan, kulttuurin kuin taloudenkin tahoilla lisääntyvän ja monipuolistuvan historiallisesti tutulla yli Itämeren kulkevalla reitillä jo siitäkin syystä, että tämä tulisi tulevaisuudessa olemaan paljon vapaampi niin byrokratiasta kuin kahden valtion välisestä poliittisesta kilpailusta DDR:n lopulta sulautuessa Länsi-Saksaan.⁶⁶

---

⁶⁴ ”Saksat tulevaisuuden Euroopassa”, Turun Sanomat 23.1.1990, s.2.

⁶⁵ Ulkopoliittikka murroksessa 1990, s. 63.

⁶⁶ ”Saksalainen suurvalta syntyy lähelle Suomea”, Demari 31.7.1990, s.6.

Toisessa yhdistyneen Saksan tulevaisuuteen ja Suomen suhteesta tähän antamassaan haastattelussa suurlähettiläs Tanner totesi edelliseen liittyen Suomella olevan erinomaiset mahdollisuudet hyötyä Saksan yhdistymisestä. Tämä vaati kuitenkin hänen mukaansa maassa uudenlaista asennoitumista Saksan politiikkaan ja rohkeutta uusilla markkinoilla. Etuna Suomella tuli tässä Tannerin mukaan olemaan kuitenkin historian saatossa Itämeren ylitse Saksaan syntyneet lujat ja luonnolliset kontaktit, jotka nyt maan yhdistymisen kautta voisivat jälleen uudella tavalla käynnistyä.⁶⁷

Kansalaisjärjestöjen asemaan ja toimenkuvaan ei varsinkaan vielä 1990-luvun alun suomalaisessa poliittisen keskustelun kulttuurissa kuulunut poliittisten kannanottojen esittäminen. Mielenkiintoisen ja siis harvinaisen suomalaisen kansalaisjärjestön näkökulman Saksan yhdistymiseen ja siihen, millaisen Suomen suhtautumisen tähän pitäisi olla, antoi rauhanjärjestö Rauhanpuolustajien silloisen puheenjohtajan tohtori Matti Ruokolan puhe. Hänen Saksan mahdollista yhdistymistä koskien hyvin kriittinen puheensa toi esille näkemyksen siitä, että militaristisuus, kovaan kuriin ja johtoon uskomisen sekä kansallismielisyys olivat syvällä saksalaisessa ajattelumaailmassa olevia vaaratekijöitä. Tämä olisi edelleen 1990-luvun alusakin uhkaksi Euroopan vakaalle kehitykselle. Näiden vakavien vaaratekijöiden vuoksi oli Saksan mahdollinen yhdistyminen Ruokolan mukaan Euroopan rauhanomaiselle tulevaisuudelle erittäin haitallinen asia, josta Suomen oli harjoittamassaan politiikassa oltava erityisen tietoinen.⁶⁸

Kaikista kriittisimmän ja uhkakuviista varoittavimman Suomessa esitetyn näkemyksen Saksan mahdollisesta uudesta roolista Euroopassa ja tämän vaikutuksista Suomeen esitti kuitenkin Kommunistisen Työväenpuolueen puoluesihteerin Heikki Männikkö. Hänen mukaansa uudenlainen yhdistynyt Saksa DDR:n hävittyä valtiona olemasta tulisi olemaan Euroopan turvallisuudelle ja vakaalle kehitykselle todellinen uhka, koska tämän jälkeen ei enää voitu nähdä olevan olemassa vakaata ja selkeää estettä uudenväliselle historian jo hirvittäväällä tavalla osoittamalle fasismien nousulle. Männikkö korosti puheessaan pelkäävänsä yhdistyneen Saksan suurena talousmahtina tulevaisuudessa havittelevan omistukseensa ja hallintaansa muitakin kuin vain entisiä DDR:n alueita. Myös Suomen olisi hyvä olla tästä merkittävästä

---

⁶⁷ ”Maa katoaa suurlähettiläs Arto Tannerin jalkojen alta”, Uusi Suomi 16.7.1990, s. 10.

⁶⁸ Rauhan Puolesta 4/1989, s. 14. Ote Matti Ruokolan puheesta Rauhanpuolustajien kokouksessa.

vaarasta tietoinen, jotta se voisi tähän jo lähitulevaisuudessa omalta osaltaan varautua.⁶⁹

3.3 Positiivista kehitystä havaittavissa, mutta ei sentään niin paljon ”että rajoja Euroopassa alettaisiin siirrellä”

Ennen kuin alamme seuraavaksi tarkastella lähemmin tätä tämän tutkimuksen erästä mielenkiintoisimmista kysymyksistä, eli sitä miten Suomessa edellä käsitellyn yleisen mielipiteen lisäksi - ja varmasti luonnollisesti osittain sen pohjalta - puoluepoliittisella tasolla suhtauduttiin Berliinin muurin murtumiseen ja lopulta Saksan yhdistymiseen on syytä kiinnittää huomiota ensiksi kuitenkin myös siihen millaisina tekijöinä nämä tahot näkivät itsensä ja yleisimmin Suomen osana eurooppalaista 1990-luvun alkupuoliskon nopeasti muuttuvaa moninaista poliittista kenttää.

Yleisesti Suomessa vallinneen mielipiteen ja suhtautumisen koskien Saksan yhdistymistä ja tämän luomaa uudenlaista poliittista tilannetta voidaan siis edellä käsitellyn valossa kuvata varsin positiiviseksi ja ennakkoluulottomaksi. Tapahtumassa korostuu näiden näkemysten mukaan erityisesti sen luonnollisuus ja sen Suomellekin luomat monet positiiviset tekijät. Toki myös tällä tasolla nähtiin Saksan osin synkstä historiasta ja yhdistymisen kautta maalle jälleen tulevasta suurvalta-asemasta keskellä Eurooppaa koittavat mahdolliset erilaiset vaaratekijät. Asiantuntijoiden ja lehdistön mukaan tähän parhaana vastauksena oli Saksan sitouttaminen erilaiseen eurooppalaiseen yhteistyö verkostoon ja sen vahvan aseman luonnollisuuden hyväksymisen.

Politiikkoja ja puolueita taas, joilla ei toki Saksan yhdistymisen aikoihin vielä Neuvostoliitonkaan vaikutuksen vuoksi voitu nähdä olevan yhtä vapaata mahdollisuutta arvioida ja kommentoida yleisesti maailmanpolitiikan tapahtumia, yhdisti selkeästi voimakkaampi pidättyväisyys ja varovaisuus Saksan kysymyksen kommentoinnissa. Tässä siis oli vielä nähtävissä taustalla varsin selkeästi kylmän sodan aikana suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa muo-

---

⁶⁹ ”KTP:n kokous antoi huutia neuvostokommunisteille”, Helsingin Sanomat 2.6.1991, s. A8.

dostuneiden ajattelu- ja toimintamallien vaikutukset, joita huomattavan nopeasti muuttuneessa niin Euroopan poliittisen kentän muutoksessa kuin Saksan yhdistymiskehityksessäkään oli suomalaistenkaan poliittisten päättäjien osin vaikeaa nopeasti muuttaa.

Tasavallan presidentti Mauno Koiviston otetta ulkopoliitiikan hoitoon onkin jälkeenpäin tässä valossa syyllistetty usein liian hitaista, kylmän sodan aikaan ”jämhätäneistä”, pysähtyneitä asetelmia painottavista ajatusmalleista, jotka eivät enää 1980-luvun lopun ja 1990-luvun alun poliittisessa tilanteessa kaikilta osin sopineet uuteen nopeassa tahdissa muuttuvaan kansainvälisen politiikan todellisuuden maailmaan.⁷⁰ Vuoden 1989 uudenvuodenpuheessaan presidentti Koivisto painotti Suomen aseman kansainvälisessä politiikan kentässä olevan varovaisen puolueeton, joka merkitsi ennen kaikkea keskinäisen luottamuksen olemassaoloa Neuvostoliiton ja Suomen välisissä suhteissa. Koivisto seurasi kyllä ilolla ja mielenkiinnolla käynnissä olevaa suurvaltojen poliittista liennytyä sekä kehitystä Neuvostoliitossa, mutta ei kuitenkaan uskonut ”että rajoja Euroopassa alettaisiin siirrellä, että valtakuntia katoaisi tai uusia syntyisi”.⁷¹

Nämä samat keskeiset painotukset - puolueettomuus sekä varovaisuus ulkopoliitiikan hoidossa - olivat esillä myös seuraavan kahden vuoden vastaavissa puheissa tammikuun ensimmäisinä päivinä 1990 ja 1991. Näissä uudenvuodenpuheissaan presidentti Koivisto nosti kuitenkin uutena merkittävänä asiana esiin hänen mukaansa odottamattoman nopeasti Itä-Euroopassa tapahtuneen positiivisen demokratisoitumiskehityksen sekä Euroopassa tapahtuneen raja-aitojen murtumisen, jota vain harva oli osannut ennakoida ja johon Suomenkin oli nyt sopeuttava toimimalla aktiivisesti sekä Euroopan taloudellisen että tasa-arvoisen tilanteen parantamiseksi.⁷² Koiviston mukaan Suomessa pystyttiin - ja pitikin pystyä - puhumaan ulkopoliitikasta suhteellisen vapaasti, kuitenkin tiettyä pidättyvyyttä virallisissa kannanotoissa käyttäen, koska mitään merkittävää eriseuraisuutta ei maassa voinut nähdä olevan vallalla.⁷³

---

⁷⁰ Sipola 1992, s. 31- 35.

⁷¹ ULA 1989 (1990). Tasavallan presidentin uudenvuodenpuhe 1.1.1989, s. 31 – 33.

⁷² Katso tähän, ULA 1990 (1992). Tasavallan presidentin uudenvuodenpuhe 1.1.1990, s. 31 – 33. Sekä ULA 1991 (1992). Tasavallan presidentin uudenvuodenpuhe 1.1.1991, s. 31 -33.

⁷³ ULA 1990 (1992). Tasavallan presidentin uudenvuodenpuhe 1.1.1990, s. 31 - 32.

Koiviston mukaan mitään merkittävää ”eriseuraisuutta” Suomen poliittisessa kentässä ei ulkopoliittisissa kannanotoissa ollut siis vallallaan, ja tästä oli toisaalta hänen mukaansa syytä pidettyäkin. Tämä Koiviston selkeästi edustama Suomen poliittisten toimijoiden harjoittaman ulkopoliittisen linjan kestävyys näkyy selvästi myös siinä varovaisuudessa, millä Suomen merkittävimmät poliittiset puolueet ottivat kantaa Euroopan muutokseen, kylmän sodan aikaisen Paasikiven–Kekkosen puolueettomuuden, varovaisuuden ja yhteisen ulkopoliittisen linjan säilymisen merkityksen näkyessä kannanotoissa edelleen hyvin selvästi.

Esimerkiksi tuolloinen pääministeripuolue kokoomus määritteli vuoden 1989 puoluekokouksensa kannanotoissaan ulkopoliittisen linjansa tukeutuvan myös jatkossa Paasikiven–Kekkosen linjan puolueettomuuteen ja eri maiden väliseen rauhaa rakentavaan yhteistyöhön. Se näki Euroopan kehityksen suurvaltojen harjoittaman liennytysoikeuden kontekstissa erittäin positiivisena ja painotti lisäksi suhtautuvansa myönteisesti Euroopan integraatioon ja taloudelliseen avautumiseen ja näin vapaamman kaupankäynnin mahdollistamaan parempaan hyvinvointiin.⁷⁴ Myöskään vuoden päästä järjestetyssä seuraavassa puoluekokouksessa eivät kokoomuksen kansainvälispoliittiset kannanotot poikenneet edellä esitetystä selvästi missään merkittävässä kohdassa.⁷⁵ Tämä kertoo selkeästi sen aikaisessa hallituksessa istuneen puolueen olleen pakotettu seuraamaan yhdessä jo vuosikymmeniä sitten sovittuja kylmän sodan aikakauteen sovitettuja ulkopoliittikan suuntaviivoja, joissa presidentti toimi kuitenkin edelleen aina viimeisenä takuumiehenä.

Kokoomuksen kanssa pääpuolueina Berliinin muurin murtumisen ja Saksan yhdistymisen aikoihin hallituksen muodostaneen SDP:n ulkopoliittista linjaa kuvaa toki luonnollisesti sen aikaista hallitus-puoluetta koskien myös selkeästi varovaisuus virallisesta ulkopoliittisesta linjasta poikkeamisessa. Sekin painotti toimintakertomuksessaan vuodelta 1988 Suomen yhteisen ulkopoliittisen linjan jatkuvuuden merkitystä sekä puolueettomuuden ja eri maiden välisen rauhanomaisen ja rakentavan yhteistyön merkittävyyttä luotaessa turvallisempaa ja rauhanomaisempaa Eurooppaa.⁷⁶ SDP:n ulkopoliittisissa painotuksissa oli kuitenkin havaitta-

⁷⁴ PTA, kokoomuksen vuoden 1989 puoluekokouksen (Pori, 9-11.6.1989) ”Kasvua parempaan elämään”, kannanotot, s. 30.

⁷⁵ PTA, kokoomuksen vuoden 1990 puoluekokouksen (Tampere, 7-9. 6. 1990) ”Elävällä aatteella Eurooppaan”, kannanotot, s. 160 – 166.

⁷⁶ TA, SDP:n puolueuuevoston pöytäkirjat 1989, cb 32. Kertomus SDP:n toiminnasta 1988, s. 1 – 2.

vissa ainakin Suomessa esitetyissä kannanotoissa, kuten esimerkiksi puolueen kansanedustajan Liisa Jaakonsaaren eduskunnassa marraskuussa 1989 pitämästä sosiaalidemokraattisen ryhmän puheenvuorosta käy ilmi, erona kokoomuksen markkinamyönteisyyden ja taloudellisen yhteistyön korostamiseen Euroopan yhtenä hyvinvoinnin takaajana sekä toisaalta keskustan varovaiseen ulkopoliittiseen ”koivu ja tähti-linjaan”, sosiaalidemokraattisen tasarvoisen ja sosiaalisen aspektin korostus matkalla kohti humanimpaa ja rauhanomaisempaa maanosaa.⁷⁷

Pääoppositi puolueen keskustan suhtautumista Suomen kansainväliseen asemaan Berliinin muurin murtumisen ja Saksan yhdistymisen aikoihin kuvattiin siis joskus sen varovaisuudesta ja Suomen asemaa korostavasta linjastaan johtuen hieman pilkallisesti ”koivu ja tähti-linjaksi”. Sen kantoihin merkittävänä ja perinteikkäänä suomalaisena puolueena vaikuttivat selkeästi sen hetkisen kylmän sodan aikaisen kansainvälisen politiikan Suomen asemaan vaikuttavien realiteettien, puolueen kyetessä kuitenkin Suomen etujen mukaisesti näkemään myös Euroopassa tapahtuvan kansainvälispoliittisen muutoksen ja sen miten ja keiden kanssa maan näihin kannattaisi yhdessä vastata. Keskustan vuoden 1990 puoluekokouksessa esitetyn kansainvälisen linjan mukaan puolue painottaakin erityisen voimakkaasti Paasikiven-Kekkosen linjaa ja YYA-sopimuksen pohjalta toimivia suhteita Neuvostoliittoon mutta nostaa esille myös sen, että Suomen on syytä itsenäisenä toimijana kansainvälisten organisaatioiden kuten ETYK:n kautta vaalia ja auttaa Euroopassa käyntiin lähtenyttä alueen integraatiota ja Itä-Euroopan maiden demokratisoitumista ja vapautumista.⁷⁸

Toinen tuolloinen merkittävä oppositiopuolue SKDL korosti vuonna 1989 esittelemässään mietinnössä Euroopan yhdentymisestä ja Suomen suhteesta tähän taasen hieman SDP:n linjan mukaisesti Euroopan kehityksessä tärkeänä puolena olevien humanien ja oikeudenmukaisuuden arvojen merkitystä. Tässä tärkeää oli kuitenkin säilyttää aina Suomen oma ja ennen kaikkea eduskunnan ylin päätösvalta esimerkiksi ympäristön ja työnsuojelun aloilla eikä päästää näissä kansallisesti merkittävissä kysymyksissä Euroopan yhteisön ja suuryhtiöiden

---

⁷⁷ TA, SDP:n puolueuuevoston pöytäkirjat 1990, cb33. SDP:n eduskuntaryhmän toimintakertomus vuoden 1989 valtiopäiviltä (SDP:n ryhmäpuheenvuoro 29.11.1989), s. 13 -14.

⁷⁸ KMA, keskustan puoluekokouspöytäkirja (Pori, 15-17.6.1990) litteineen, ca 1990. ”Suoraa kansanvaltaa” puoluekokouskirja, s. 104-105.

intressejä määräävään asemaan.⁷⁹ Eräissä ensimmäisistä esityksistä uuden vasemmistolaisen puolueen perustamiseksi Suomeen 1990-luvun alussa - josta tavoitteesta lopulta syntyikin johdannossa kerrotun mukaisesti SKDL:n ja eräiden muiden sosialistisesti orientoituneiden puolueiden yhteenliittymänä vasemmistoliitto toukokuussa 1990 - määriteltiin myös jo sen tulevat ulkopoliittiset tavoitteet muuttuvassa Euroopassa. Näistä tärkeintä oli marxilaisen perinteen ja solidaarisuuden hengessä pysyvän rauhan turvaaminen maanosaan sekä kansojen keskinäisen taloudellisen ja kulttuurisen vuorovaikutuksen voimistaminen tämän kaiken tapahtuessa vieläpä varallisuuden ja työn oikeudenmukaisemman jakamisen hengessä.⁸⁰

SKDL:n ja myöhemmin vasemmistoliiton linjaa sen ulkopoliittisissa suhteissa voi edellä olevan perusteella kuvata sen marxilaisen ideologiansa hengessä varsin voimakkaasti myös kansainvälisyyteen suuntautuneeksi. Siinä tärkeää ainakin retoriikan tasolla on kuitenkin tietyn luokan ja aatteen etujen ajaminen eikä niinkään huomion kiinnittäminen johonkin yksittäiseen kansainvälisen politiikan tapahtumaan tai kehityskulkuun saati jonkin ylikansallisen elimen toiminnan painottaminen.

3.4 Suomen poliittisen kentän suhtautuminen esille nousseeseen Saksan kysymykseen

Myöhemmin on siis edellä kuvatusta Suomen poliittisten toimijoiden kansainvälispoliittisista toiminta- ja ajattelumalleista esitetty, että syksyllä 1989 uudella tavalla esille noussut Saksan kysymys Berliinin muurin murtumisineen ja tästä toden teolla käyntiin lähteneine Saksojen yhdentymiskehityksineen tuli tilanteen nopean kehityksen myötä Suomen politiikan ylimmillikin päättäjille, kuten tasavallan presidentti Mauno Koivistolle, suurena yllätyksenä, johon ei ehditty kunnolla reagoimaan ja tämän vuoksi tekemään kenties tarvittavia poliittisia päätöksiä. Suomen poliittisessa johdossahan saatettiin nimittäin nähdä edelleen pidettävän Koiviston sanoin kiinni näkemyksestä jonka mukaan ”vakiintunut yleisasetelma Euroopassa ei tulisi

---

⁷⁹ KA, SKDL:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1989, ca 1989, d1. SKDL:n eduskuntaryhmän kannanotto Euroopan yhdentymiskehitykseen: Eduskunnan asemaa Euroopan yhdentymisen valvonnassa tehostettava 9.5.1989.

⁸⁰ KA, SKDL:n liittohallituksen pöytäkirjat 1989, 31.8.1989.

muuttumaan”.⁸¹ Koivisto myönsi tämän kritiikin todeksi todeten Paasikivi-Seurassa marraskuussa 1989 pitämässään puheessa, että hän oli kyllä siinä joukossa, jolle DDR:n tilanteen nopea kehitys tuli yllätyksenä vaikka hän oli hiljattain vasta käynytkin valtiovierailulla Saksan liittotasavallassa, jossa pakolaistulva DDR:stä oli jo silloin suuri ja havaittavissa oleva ongelma. Koivisto viittasi kuitenkin siihen, että monille muillekin poliittisille päättäjille niin Suomessa kuin ulkomailla tilanteen nopea muutos DDR:ssä oli tullut suurena ennakoimattomana yllätyksenä.⁸²

Pelkästään tietämättömyyteen on varsin vaikea uskoa. Mielestäni tilanne näyttäytykin jälkikäteen enemmän haluna pysytellä vanhassa stabilisoituneessa poliittisessä tilanteessa sekä tarpeena pysytellä suurvaltaristiriitojen ulkopuolella toteuttamalla kaikissa virallisissa näkemyksissä edelleen varovaista linjaa. Edellä käsitellystä Max Jacobsonin eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan 70-vuotisjuhlaseminaarissa pitämästä puheesta ja muiden ulkopolitiikan ja Saksan asioiden suomalaisten asiantuntijoiden esittämistä kommentteista päätellen osattiin nimittäin varsin selkeäsanaisesti ja ajoissa ennustaa Euroopan mahdollista tulevaa kehitystä ja Saksan sekä Suomen asemaa.

Mauno Koiviston Paasikivi–Seurassa marraskuussa 1989 pitämä puhe antaa myös viitteitä siitä, että tasavallan presidentti oli hyvin perillä siitä, mitä Saksassa oli tulevaisuudessa mahdollisesti tapahtumassa ja miten Suomen sitten tulisi tähän reagoida. Koivisto tuo näkemyksensä tähän tärkeään kysymykseen esille vertaamalla levottomuutta, joka Saksojen mahdollisesta yhdistymisestä puhuttaessa herää siihen, että kuitenkin käytännön toimet, jotka Euroopan jaon lievittämiseksi ja kansojen keskinäisen luottamuksen ja taloudellisen yhteenkuuluvuuden lisäämiseksi tehdään, eivät juurikaan herätä ihmisissä vastustusta. Koiviston mielestä myös moni kansallisuuspohjainen paine hellittäisi, ja Euroopasta tulisi näin luonnollisesti turvallisempi paikka, jos valtakuntien rajojen merkitystä ihmisiä erottavana tekijänä pystyttäisiin vähentämään. Koiviston positiivista kantaa Saksojen mahdollista yhdistymistä ja Euroopan integraatiota kohtaan alleviivaa myös se, miten hän toteaa, käytyään ensin ymmärtäen lävitse Saksan 1900-luvun synkän historian syyt, että näistä ajoista on maas-

---

⁸¹ Apunen 2005, s. 360 – 361.

⁸² ULA 1989 (1990). Tasavallan presidentin Mauno Koiviston puhe Paasikivi–Seuran vuosijuhlissa 27.11.1989, s. 103- 105.

sa opittu kuitenkin paljon ja että syyllisten hakeminen kansallisuus pohjalta ei johda muuhun kuin väärin oppien omaksumiseen ja levittämiseen sekä huomion kiinnittämiseen pois sieltä mihin sen kuuluisi olla suunnattuna.⁸³

Myös muu Suomen ulkopoliittinen johto reagoi Berliinin muurin murtumiseen ja tästä toden teolla käyntiin lähteneeseen Saksojen yhdentymiskehitykseen varsin pidättyvästi mutta kuitenkin tilanteen kannanotoissaan selkeästi tiedostaen. Yhtenä hyvänä esimerkkinä tästä oli ulkoministeri Pertti Paasion Saksan kysymystä sivunnut haastattelu helmikuussa 1990. Tässä haastattelussa Paasio toteaa Saksaa käsittelevien kysymysten yhteydessä hyvin varovaisesti, että Suomen ei ole syytä omien etujensa mukaan alkaa tarkastella pitkävaikutteisia sopimuksiaan, kuten YYA-sopimusta, vain sen vuoksi, että Euroopassa tapahtuu nopeasti asioita joiden vaikutuksista pitkällä aikavälillä ei voida vielä olla varmoja. Paasion mukaan kahden Saksan välinen yhteistyö on kyllä syvenemässä koko ajan hämmästyttävällä vauhdilla, mutta siitä, minkälaiset valtio-oikeudelliset puitteet tämä yhteistyö tulee tulevaisuudessa saamaan, ei voida vielä vähään aikaan vetää kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Suomella ei hänen mukaansa ole mahdolliseen tulevaan, maailmalla monia ristiriitaisia tunteita herättäneeseen, Saksojen yhdistymiseen vielä mitään kristallisoitunutta kantaa valmiina. Paasio toteaa kuitenkin vieroksuvansa ja pitävänsä rassistisena esille tullutta ajatusta, että maiden yhdistyminen pitäisi estää vain koska kyseessä on Saksa, ja toteaa lopuksi, ettei näe mitään syytä miksi Suomen pitäisi olla huolestunut Saksojen yhdistymisestä.⁸⁴

Myös pääministeri Harri Holkeri otti epäsuorasti kantaa Saksan kysymyksen esille nousuun ja tämän vaikutuksiin Suomen harjoittamaan ulkopoliitiikkaan marraskuussa 1989 pitämässään puheessa. Hän totesi muutosten Euroopassa olleen viime aikoina niin nopeita, että niitä ei kukaan pysty varmuudella ennustamaan. Tässä yhteydessä hän viittasi juuri Berliinin muurin murtumisen ennustamattomuuteen ja sen vaikutuksiin. Tämän esimerkin mukaisesti kukaan ei voi myöskään varmuudella ennustaa sitä, mitä Euroopassa tulee tulevaisuudessa tapahtumaan. Tämän vuoksi Suomen on merkittävää seurata tarkasti maanosan kehitystä ja sille siellä tästä tarjoutuvia uusia mahdollisuuksia kuitenkin ulkopoliittisen jatkuvuuden ja maantieteensä rea-

---

⁸³ ULA 1989 (1990). Tasavallan Presidentti Mauno Koiviston puhe Paasikivi-Seuran vuosijuhlassa 27.11.1989, s. 104 – 105.

⁸⁴ ”Yhdistynyt Saksa ei ole uhka”, Suomen Kuvalehti 16.2.1990, s. 32 – 35.

liteetit tunnustaen.⁸⁵

Edellä esille tuodun mukaisesti ja Suomen tuolloiseen perustuslakiinkin perustuen löytyvät merkittävimmät Suomen ulkopoliittiset kannanotot Saksan tilanteen kehitystä vuosina 1989 ja 1990 ajatellen ennen kaikkea tasavallan presidentin, mutta osin myös muun ulkopoliittisen johdon, lausunnoista. Kuitenkin myös puolueissa osana ulkopoliittista keskustelua pyrittiin hahmottamaan esille noussutta uudenlaista Saksan kysymystä niin mahdollisesti puolueisiin itseensä kuin Suomeen yleisimminkin vaikuttavana tekijänä. Siihen otettiin näin ollen luonnollisesti myös kantaa.

Pääministeripuolue kokoomuksen Ilkka Suominen oli osana Mauno Koiviston valtiovierailua Saksan liittotasavaltaan syksyllä 1989 päässyt tutustumaan maassa vallinneeseen poliittiseen tilanteeseen, jota sävyttivät jo tuolloin voimakkaasti DDR:stä tulevien suurten pakolaismäärin herättämät kysymykset ja epäviralliset pohdinnat siitä, mihin tämä saattaisi tulevaisuudessa johtaa. Suomisen viesti puolueensa eduskuntaryhmän kokouksessa oli se, että poliittinen tilanne maassa oli positiivinen ja että suuria ongelmia ei ollut havaittavissa. Suominen myös korosti sitä, että länsisaksalaiset ovat suomalaisten tärkeitä liittolaisia heidän puhuessa myös Suomen puolesta ajaessaan Euroopan integraatiota. DDR:n tilanne oli Suomisen mukaan puolestaan osoittanut sen, että Saksan liittotasavallalla oli heihin verrattuna täysin ylivoimainen järjestelmä, ja että tilanteen kehittymistä oli Suomessa syytä seurata jatkossa tarkasti.⁸⁶

Liian pitkälle meneviä virallisia johtopäätöksiä varottiin tässä vaiheessa myös kokoomuksen riveissä tekemästä, kuten hallituksen Euroopan integraatiokehitystä käsittelevän raportin osassa olevat pääministeri Harri Holkerin mietteet selkeästi osoittavat. Hänen mukaansa uudistusten vyöry tapahtui sillä hetkellä nimittäin muualla kuin Neuvostoliitossa, mutta että oli kuitenkin epätodennäköistä, että vaikka Saksojen välinen kanssakäyminen tulisi tulevaisuudessa suuresti lisääntymään, eivät maat todennäköisesti tästä huolimatta kuitenkaan tulisi yhdistymään.⁸⁷

---

⁸⁵ ULA 1989 (1990). Pääministeri Harri Holkerin puhe Euroklubissa Helsingissä 21.11.1989, s. 284 – 286.

⁸⁶ PTA, kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1989, eduskuntaryhmän kokous 12.10.1989.

⁸⁷ PTA, kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1989, eduskuntaryhmän kokous 16.11.1989.

Vaikka toisen hallituspuolueen SDP:n puoluenevoston syyskokouksessa marraskuussa 1989 hyväksymässä toimintasuunnitelmassa vuodelle 1990 ei nähtykään Euroopan suuresti muuttuneista poliittisista tekijöistä ja ilmapiiristä huolimatta tarpeellisena pohtia Saksan asemaa tai muutoinkaan muuttaa puolueen toimintatapaa kansainvälisissä asioissa edellisiin vuosiin verrattuna,⁸⁸ herätti Saksan tilanne ja mahdollinen tuleva kehitys luonnollisesti myös SDP:n riveissä edes hieman keskustelua. Esimerkiksi kansanedustaja Kari Rajamäen mukaan SDP:n oli syytä seurata Saksan tilanteen kehitystä. Sillä tulisi joka tapauksessa olemaan suuri vaikutus EY:n tulevaan Suomellekin mielenkiintoiseen kehitykseen.⁸⁹

Pääoppositiopuolueessa keskustassa puolestaan ei vuoden 1989 lopulla esille noussut Saksan kysymys herättänyt kovinkaan vilkasta keskustelua. Kansainvälisepoliittisen mielenkiinnon pääpaino keskittyi luonnollisesti puolueessa paljon tunteita nostattaneeseen tiivistyvään Euroopan integraatioon ja Suomen mahdolliseen osallistumiseen siihen. Kuitenkin myös keskustassa Saksan kysymys nousi esille, esimerkiksi puolueen puheenjohtajan Paavo Väyrysen varsin analyttisessä ja tarkasti tulevaisuuteen näkevässä puheessa keskustan puoluekokouksessa vuonna 1990. Puheessaan Väyrynen totesi, että Euroopassa perinteinen aseelliseen voimaan perustuva järjestelmä oli muuttumassa teknologisen osaamisen ja taloudellisen voiman tullessa aseiden tilalle merkittäviksi tekijöiksi. Tämä todennäköisesti merkitsisi Euroopalle Saksan vaikutusvallan suurta kasvua. Näin myös Suomen turvallisuuspoliittinen asema tulisi Väyrysen mukaan seuraavien vuosien aikana muuttumaan ja pelkistymään niin, että Suomen lähiympäristössä olisivat merkittävänä toimijoina vahva Venäjä, mutta myös Saksa. Tämä ei Väyrysen mukaan kuitenkaan mitenkään suuresti vaikuttaisi Suomen harjoittamaan turvallisuuspolitiikkaan: sen perustana olisi edelleen Paasikiven-Kekkosen linjaan tukeutuminen.⁹⁰ Myös keskustan vielä tuolloinen kansanedustaja, puolueensa johtavaksi Eurooppa-asiantuntijaksi mainittu, Esko Aho totesi puolueensa päääänenkannattajassa Suomenmaassa joulukuussa 1989 Saksan kysymyksen olevan yksi Euroopan tulevaisuuden määrittävistä poliittisista tekijöistä, josta näin ollen siis Suomessakin olisi

---

⁸⁸ TA, SDP:n puoluenevoston pöytäkirjat 1989, cb32. SDP:n toimintasuunnitelma vuodelle 1990, s. 1-2.

⁸⁹ TA, SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 2 1989, cb329.5. SDP:n eduskuntaryhmän kokous 23.11.1989, s.16.

⁹⁰ KMA, keskustan puoluekokouspöytäkirja (Pori, 15-17.6.1990) liitteinen, ca 1990. Keskustan puheenjohtajan Paavo Väyrysen poliittinen katsaus Porin puoluekokoukselle 16.6.1990, s. 3-4.

hyvä olla erityisen tietoinen.⁹¹

Toisen merkittävän oppositiopuolueen SKDL:n riveissä todettiin maaliskuussa 1990 kyllä oltavan iloisia erään Eurooppaa jakaneen keinotekoisen raja-aidan kaatumisesta, jonka historiallisena tapahtumana katsottiin muuttavan Länsi-Euroopan kehitystä ja ihmisten elämää nyt sekä tulevaisuudessa suuresti. Tämä kehitys ei kuitenkaan tuonut puolueen mukaan Eurooppaan pelkästään onnea ja edistystä vaan myös joitain suuriakin ongelmia, jotka oli tulevaisuudessa nopeasti yhdessä maanosan rauhallisen kehityksen turvaamiseksi kyettävä ratkaisemaan. Näistä Euroopan muuttuneen poliittisen tilanteen synnyttämistä ongelmista suurimmaksi ”ydinongelmaksi” puolueessa nähtiin Saksan yhdistyminen, ja tämän erilaiset maanosaan kohdistuvat negatiiviset vaikutukset. Tämän vuoksi vielä silloisessa SKDL:ssä toivottiin, että kyseinen ongelma vakavuudessaan koettaisiin kaikkialla Euroopassa ja myös Suomessa yhteiseksi sekä että siihen tämän takia pyrittäisiin myös löytämään yhdessä kestävä ja toimiva ratkaisu.

Keskeisintä SKDL:n liittohallituksen mielestä tämän Eurooppaa Saksan yhdistymisen kautta kohtaavan ”ydinongelman” ratkaisussa tulisi olemaan se, että yhdistynyt Saksa tulisi tulevaisuudessa täysin jäämään erilaisten sotilasliittoutumien ulkopuolelle ja että se samanaikaisesti riisuisi myös merkittävästi aseistustaan. Näiden toimien voisi SKDL:n mukaan nähdä edesauttavan sotilasliittojen purkamista myös muuten niin Euroopassa kuin maailmanlaajuisesti. Tämä mahdollistaisi lopulta uudenlaisen kestävämmän rauhan takaavan eurooppalaisen turvallisuusjärjestelmän rakentamisen.⁹²

Suomen merkittävimpien poliittisten päättäjien ja puolueiden suhtautuminen Saksan yhdistymiseen voidaan siis edellä kuvatun mukaisesti nähdä olleen pääosin suomalaisten mielipiteitä mukailten varsin positiivinen ja uusia yhteistyön mahdollisuuksia tulevaisuudessa hahmottava. Tämän taustalla vaikutti varmasti osaltaan jälleen myös Suomen ja Saksan pitkälliset sekä monipuoliset historialliset suhteet, jotka eivät edes kylmän sodan maailmassa ja jaetun Saksan aikana menettäneet merkitystään tai kadonneet vaan joutuivat vain toimimaan kyseisen

---

⁹¹ ”Tulevan Euroopan kuvan määrää kolme tekijää”, Suomenmaa, kuukausiliite joulukuu 1989, s. 5.

⁹² KA, SKDL:n liittohallituksen pöytäkirjat 1990, 14.3.1990.

ajan poliittisen tilanteen asettamalla ehdoilla. Kylmän sodan päättymisen erääksi suurimmaksi symboliksi nousseen Berliinin muurin murtumisen aikoihin suomalaisten poliitikkojen oli kuitenkin selkeästi toimittava tilanteessa jossa Neuvostoliitto oli vielä olemassa, eikä Saksan yhdistymiskehityksen vauhdistakaan vielä voitu olla mitenkään varmoja - niin yllättäenhan monille myös Suomessa Berliinin muurin murtuminen tuli. Näin ollen tätä historiallista tapahtumaa koskevien kommenttien ja tulevaisuuden pohdintojen oli oltava edelleen niin varovaisia kuin maassa oli kylmän sodan aikakautena totuttu ulkopoliittisia tapahtumia kommentoimaan. Tässä valossa suurin osa kommenteista ja puolueiden esittämistä mielipiteistä koskien Berliinin muurin murtumista ja Saksan yhdistymiskehityksen vaikutusta niin eurooppalaisessa kuin suomalaisessakin perspektiivissä oli yllättävänkin positiivisia.

Tässä työssä käsiteltävistä Suomen merkittävimmistä puolueista oikeastaan vain SKDL/Vasemmistoliiton kannanotot suhteessa Saksan yhdistymiskehityksen esille nostamaan uudenlaiseen Saksan kysymykseen voidaan nähdä sellaisina, että niissä suhtaudutaan kyseiseen kehitykseen kriittisesti. Yhdistyvä Saksa nähdään yhtenä Euroopan suurimmista ongelmista juuri sen mahdollisen sotilaspoliittisen mahdin ja NATO-jäsenyyden takia. Tämän SKDL:n kriittisen kannan muodostumisen taustalla vaikutti varmasti osittain Saksan yhdistymiskehitykseen liittynyt, DDR:n Länsi-Saksan valtiollisiin instituutioihin sulautumiseen ja näin katoamiseen liittynyt symbolinen näkökulma sosialismin tappiosta kapitalistiselle järjestelmälle. Tästä näkökulmasta Saksan yhdistyminen myös varmasti osaltaan koettiin NATO:n levittäytymisenä entistä lähemmäksi silloin vielä pystyssä ollutta Neuvostoliittoa.

Toinen Suomessa eri poliittisten puolueiden ja yhteiskunnallisten kommentaattoreiden mielipiteiden taustalla vaikuttanut tekijä oli varmasti myös yhdistyneeseen Saksaan liitetty Euroopan yhteisön kasvaminen ja tiivistyminen etenkin talouden mutta myös politiikan aloilla, johon myös Suomen oli Euroopan muuttuneessa poliittisessä tilanteessa 1990-luvun alkupuoliskolla luonnollisesti syytä politiikassaan ottaa kantaa. Seuraavassa kappaleessa aiokin käydä läpi Suomen ja Saksan välisen erilaisen yhteistyön ja yhteisten poliittisten mielipiteiden kehittymistä suomalaisten poliittisten ja yhteiskunnallisten toimijoiden puheissa ja kannanotoissa 1990-luvun alkupuoliskolla. Merkittävä taustalla vaikuttava näkökulma tässä tulee olemaan Suomen selkeä siirtyminen sille niin maan kulttuurin kuin poliittisen järjestelmänkin kautta luontevasti kuuluvaan keskieuropalaiseen poliittiseen viitekehykseen. Tämä

tapahtuu, kuten seuraavassa kappaleessa tulee esille käymään, paljolti maalle jo historiastaan tutun Itämeren ja Saksan kautta kulkevan reitin avulla.

4 Uudenlainen yhdistynyt Saksa ja sen vaikutukset Suomesta käsin nähtynä

4.1 Suomen ja Saksan suhteiden positiivinen, vakaa pohja pitää

Saksan yhdistymisen ja kylmän sodan päättymisen jälkeen Suomen oli harjoittamassaan ulkopoliitikassa sopeuduttava aivan uudenlaiseen kansainvälisen politiikan tilanteeseen Euroopassa, jossa demokratian ja markkinatalousfilosofian voittokulku oli muuttanut ennen kaikkea entisten sosialististen maiden asemaa ja jonka keskellä oli aivan uudenlainen vahvasti Euroopan integraatioon ulkopoliitikassaan keskittyvä, taloudellisesti ja väestöllisesti maanosan suurin ja vahvin valtio Saksa.

Suomen harjoittaman ulkopoliitiikan ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden vastaus tähän huomattavasti muuttuneen tilanteen viitekehykseen oli toisaalta merkittävässä määrin yhä vahvempi sitoutuminen - osittain juuri Saksan kautta - osaksi Euroopan integraatiota. Oli pyrittävä myös löytämään luonnollinen vastaus uuden yhdistyneen Saksan tilanteeseen ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin, johon Suomen suhteita eivät siis enää pakonomaisesti sitoneet edes toisen maailmansodan jälkeen solmitut yhteistyötä eri tavoin rajoittavat sopimukset. Tämä oli Suomelle jo siksikin tärkeää, että Saksan asema uudenlaisessa Euroopassa nähtiin myös Suomesta käsin muodostuvan erityisen tärkeäksi ja keskeiseksi niin talouden ja Euroopan syvenevän integraation kannalta mutta myös kestävien ja rakentavien suhteiden luomisessa Itä-Eurooppaan ja ennen kaikkea Venäjään.

Tärkeänä kansalaisten mielipiteen kautta politiikan mahdollistavana tekijänä ja tämän ilmentäjänä Suomen ja Saksan välisen yhteistyön rakentumisessa voidaan edelleen 1990-luvun alkupuoliskolla nähdä olevan suomalaisten yleisen positiivisen suhtautumisen Saksaan. Tämä käy ilmi esimerkiksi jälleen *Suomen Kuvalehdessä* kuusi vuotta edellisen Suomen ja Saksan välisiin suhteisiin liittyvän kyselytutkimuksen jälkeen julkaistun tutkimuksen tuloksista. Tämä tutkimus näyttää maiden välisten suhteiden säilyneen 1990-luvun alkupuoliskon vuosien saatossa Suomessa vakaalla ja positiivisella pohjalla, kun artikkelin otsikon mukaisesti jopa puolet kansalaisista suhtautuu Saksaan erittäin positiivisesti: 42 prosenttia kyselyyn vastanneista näkee suhteen Saksan erittäin tai melko myönteisenä asiana. Vain pieni osa, 6 prosenttia, suhtautuu Saksaan erittäin tai melko kielteisesti. Kyseisen tutkimuksen tuloksista on tärkeää huomata myös se jo tässä työssä edellä esille käynyt seikka, että Saksaan positiivisesti suhtautuvista suuri osa asui eteläisessä Suomessa. He edustivat lisäksi yhteiskuntaluokkina pääsääntöisesti nuoria ja johtavissa asemissa olevia henkilöitä.⁹³

Mielestäni tämä osoittaa ja tukee jo edellä esille tuoduissa *MTS-tutkimuksessa* ja vuonna 1990 julkaistun *Suomen Kuvalehden* tutkimuksessa esille tulevan selkeästi pääteltävän seikan, että maakunnissa ja siellä luonnollisesti perinteisesti vahvana puolueena olevan keskustan kannattajien ryhmissä Saksaan saattoi liittyä vielä paljon historian ja sen uudenlaisen ”suurvalta-aseman” Euroopan keskellä synnyttämää kestäväää epäluuloa. Vuonna 1998 tehdystä tutkimuksesta tulee myös nimittäin tätä päätelmää tukevasti selkeästi esille se, että juuri keskustaa äänestävien taholla suhtauduttiin edelleen eri suomalaisista puolueista saksalaisiin kaikista torjuvimmin. Kyseisen suomalaisten maahanmuuttoon ja etnisiin asenteisiin keskittyvässä tutkimuksessa käy ilmi, että keskustalaisista vain 45 prosenttia suhtautuisi saksalaisten maahanmuuttoon positiivisesti vastaavan luvun ollessa muilla suurilla tämän työn kannalta keskeisillä puolueilla kokoomus 75 prosenttia, SDP 60 prosenttia ja vasemmistoliitto 56 prosenttia. Tässä on kuitenkin syytä huomata se, että keskustalaisten piirissä maahanmuuttajiin suhtauduttiin yleisesti ottaen muutoinkin huomattavasti kielteisemmin kuin vastaavasti muissa suurissa puolueissa.⁹⁴

---

⁹³ ”Puolet kansasta ihailee Saksaa”, *Suomen Kuvalehti* 15.11.1996, s.11.

⁹⁴ Jaakkola 1999, s. 213.

Keskeistä on se, että nämä keskustan peruskannattajien mielipiteet eivät kuitenkaan estäneet sitä, että keskusta puolueena - yksittäisten poliitikkojen myöhemmin tässä työssä käsiteltäviä eriäviä mielipiteitä lukuun ottamatta - olisi ollut Saksan yhdistymistä tai sen kanssa tehtävää Suomelle varsin tärkeää yhteistyötä vastaan. Tässä korostuivat eittämättä johtavien keskustalaisten poliitikkojen reaalipoliittiset arvot, joiden mukaan Suomen lopulta päätettyä hakeutua 1990-luvun alkuvuosina tiiviimmin osaksi Euroopan integraatiota, olisi ollut yksinkertaisesti mahdotonta ja typerääkin olla tekemättä yhteistyötä maanosan merkittävimmän ja vielä Euroopan integraatioon voimakkaasti sitoutuneen valtion kanssa.

Kuten edellä käsitellyistä tutkimuksista on siten käynyt ilmi, oli siis juuri eteläisessä Suomessa ja johtavissa asemissa olevien henkilöiden suhtautuminen Saksaan ja saksalaisiin merkittävässä määrin myönteisin. Tämä oli eräänä tärkeänä pohjana sille maiden väliselle, ja etenkin Suomen poliittiselle asemalle merkitykselliselle yhteistyölle, jota tässä työssä seuraavaksi lähemmin käsitellään. Tämä yhteistyö tuli olemaan varsin merkittävää Suomen tulevalle poliittiselle suuntautumiselle osaksi Euroopan integraatiota ja sen niin taloudelliselle kuin kulttuurilliselle verkottumiselle etenkin Itämeren piirissä. Näin ollen tämä myös luonnollisesti herätti erilaisia mielipiteitä mutta myös kasvavaa mielenkiintoa suomalaisten parissa Saksaa ja saksalaisia kohtaan.

Tästä Suomessa Saksaa kohtaan tunnetusta kiinnostuksesta kertoo osaltaan esimerkiksi erään tutkimuksen tulokset, josta ilmenee suomalaisten varsin suuri mielenkiinto Saksaa ja siellä tapahtuvaa kehitystä kohtaan. Kyseisen tutkimuksen tulosten mukaan nimittäin 54 prosenttia suomalaisista piti merkittävänä saada nopeasti ja luotettavasti tietää Saksan ajankohtaisista tapahtumista. Suurempaa mielenkiintoa suomalaisten mielissä herättivät vain entinen Neuvostoliitto, Ruotsi sekä USA. Tämän lisäksi Saksassa suomalaisia voitiin nähdä kiinnostavan eniten maiden välistä yhteistyötä ja suomalaisten ja saksalaisten välistä kanssakäymistä ajatellen positiivisten asioiden: Saksa kiinnosti suomalaisia pääasiassa lähinnä vaurautensa ja sen Suomelle ja suomalaisille tarjoamien erilaisten ihanteiden ja mahdollisuuksien kautta.⁹⁵

---

⁹⁵ Suhonen 1997, s. 88-90.

4.2 Saksa Suomen poliittisena viitekehystenä Eurooppaan

Kylmän sodan päättyminen mahdollisti siis Suomelle 1990-luvun alussa siirtymisen sen niin ulko- kuin tätä kautta toki myös sisäpolitiikkaansa voimakkaasti vaikuttavalla Helsinki-Berliini-Moskova geopoliittisella-akselilla enemmän sille historiallisesti luonnollisesti kuuluvaan läntiseen ja eurooppalaiseen viitekehukseen. Tässä Suomen ulkopoliittisen historian tasolla merkittävässä muutoksessa juuri vasta yhdistynyt Saksa toimi Suomelle eräänä keskeisenä suunnannäyttäjänä ja tien avaajana Eurooppaan, ja lopulta osaksi sen poliittisen- ja taloudellisen integraation merkityksellisintä instituutiota Euroopan unionia.

Tähän kehitykseen vaikuttivat maiden väliset jo edellä käsitellyt pitkälliset yhteiset niin poliittiset, taloudelliset kuin kulttuurilliset suhteet, jotka kylmän sodan jälkeisen uudenlaisen kansainvälisen politiikan tilanteen mahdollistamina syvenivät. Toki myös kummankin maan jo osittain tässäkin työssä sivutut kansainvälispoliittiset tavoitteet ja intressit vaikuttivat positiivisesti yhteistyön rakentumisen taustalla. Saksa pyrki laajentamaan Euroopan integraatiota itään ja pohjoiseen, jottei se joutuisi seisomaan yksin Euroopan unionin itärajalla, ja Suomi pyrki löytämään paikkaansa länsieurooppalaisessa entisestään tiivistyvässä ja institutionalisoidussa yhteisössä. Merkittävää yhteistyön rakentumiselle Suomesta Saksaan päin oli myös se, kuinka positiivisesti uudenlaisen Euroopan taloudellisen ja poliittisen elämän tasapainottavaan tekijään, yhdistyneeseen Saksaan, edellä olevien tutkimustenkin valossa Suomessa keskimäärin niin poliittisten puolueiden kuin kansankin parissa lopulta suhtauduttiin.

Positiivista ja rakentavaa suhtautumista Saksan uudenlaiseen Euroopan johtavan poliittisen ja taloudellisen toimijan rooliin Suomessa kuvaa osaltaan hyvin suomalaisen Saksan suhteiden asiantuntijan professori Hannes Saarisen näkökulma asiaan. Hänen mukaansa Euroopan unionin rakenteet ja tämän puitteissa harjoitettu politiikka olivat näyttäneet vuosien saatossa yhdistyneelle Saksalle toimivan ja lopulta koko Eurooppaa hyödyttävän paikan yhteisössä. Saksan oli huomattavasta mahdistaan huolimatta poliittisesti lähes mahdotonta enää pyrkiä mitenkään erilliseen dominoivaan asemaan Euroopassa. Tällaisesta halusta kaikkia osapuolia

hyödyttävässä tilanteessa ei ollut myöskään mitään merkkejä havaittavissa.⁹⁶

Toisaalla *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksessa esitetyn näkemyksen mukaan yhdistyneen Saksan liittokansleriin Helmut Kohliin suhtauduttiin Suomessa Euroopan turvalliseen ja vakaaseen tulevaisuuteen vievänä valtionjohtajana, joka vahvana ja visionäärisenä valtionpäämiehenä johti maanosaa uudenlaiseen integroituvaan ja rauhanomaiseen aikakauteen. *Helsingin Sanomien* mukaan Suomen oli hyvä ja erityisen tärkeää pyrkiä mukaan tähän Saksan merkittävältä osaltaan johtamaan yhteisöön, jossa Euroopan maiden välinen yhä tiivistyvä poliittinen ja taloudellinen yhteistyö takaisi lopulta maanosalle paremman ja rauhanomaisemman tulevaisuuden.⁹⁷ Näiden edellä mainittujen tekijöiden yhdessä voidaan sitten nähdä lopulta mahdollistaneen Suomelle läheisten yhteistyön suhteiden syntymisen Euroopan 1990-luvun alusta asti taloudellisen ja poliittisen integraation ehkä merkittävimmän suunnannäyttäjän, yhdistyneen Saksan kanssa

Suomen ja Saksan väliselle poliittiselle yhteistyölle ja näkemyksille 1990-luvun alkupuoliskon kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa loi merkittävää pohjaa historiallisten ja geopoliittisten aspektien myötä merkittävässä määrin se, että maiden voitiin näiden kautta nähdä jakavan yhdessä huomattavia poliittisia intressejä ja näkökulmia siitä, millaiseksi Euroopan olisi hyvä tulevaisuudessa muotoutua sekä millaisen roolin kumpainkin maa tässä merkittävässä muutoksessa lopulta saisi. Max Jakobson kuvasi tätä yhteyttä suomalaisen politiikan merkittävänä tulevaisuuden visioijana siten, että suomalaisten oli oman etunsa tähden uudenlaisessa maailmanpoliittisessa tilanteessa pyrittävä luomaan tulevaan Euroopan dominoivaan poliittiseen ja taloudelliseen mahtiin toimivat suhteet ja samalla pystyttävä myös vahvistamaan jatkuvasti huomattavasti aktiviteettiaan yhteistyössään Saksan kanssa, jossa sen suhteita Saksaan ei enää kuten ennen sitonut Neuvostoliiton mahdollisten reaktioiden pohtiminen.⁹⁸

---

⁹⁶ Saarinen 1995, s. 18-19.

⁹⁷ ”Helmut Kohlin Eurooppa”, *Helsingin Sanomat* 7.3.1992, s. 2.

⁹⁸ ”Kaikki epäilymme Saksan suhteistamme ovat poissa”, *Turun Sanomat* 14.10.1990, s. 10.

Myös presidentti Mauno Koivisto näki yhdistyneen Saksan suhteiden tärkeyden Suomen tulevassa ulkopoliitikassa jo varhain toteamalla tyypilliseen varovaiseen tyyliinsä Saksan liittopresidentille lähettämässään Saksan yhdistymistä koskevassa onnittelemässä uskovan ja toivovansa, että maiden väliset hyvät ja monipuoliset suhteet tulisivat tulevaisuudessa entisestäänkin kehittymään ja monipuolistumaan.⁹⁹

Muussa Suomen ulkopoliittisessa johdossa ulkoministeri Pertti Paasio otti elokuussa 1990 pitämässään puheessa positiiviseen sävyyn kantaa pohtiessaan Suomen ja Saksan tulevia suhteita ja yhdessä Euroopassa harjoitettavan politiikan muotoa. Paasio totesi, että Suomessa odotetaan Saksan muodostuvan Euroopan taloudellisen ja poliittisen kehityksen kannalta myönteiseksi tekijäksi, johon ei Suomessa kannattanut suhtautua pelolla vaan ennemminkin myönteisesti ja yhteistyön mahdollisuuksia etsien.¹⁰⁰ Saman vuoden marraskuussa Jyväskylän yliopistossa pitämässään puheessa Paasio totesi myös, että näytti voimakkaasti siltä, ettei taloudellisesti mahtava Saksa tulisi pyrkimään suurvallaksi joka toimisi Euroopan yhteisöstä irrallaan. Se pikemminkin on korostanut yhteenkuuluvuuttaan yhteisöön. Tämä on toisaalta Paasion mukaan vahvistanut yhteisöä mutta myös osoittanut sen, että Euroopan yhteisö oli jo nyt riittävän vahva, jotta jopa Saksan kaltainen valtio hyötyisi siihen sitoutumisesta. Tähän voimistuvaan Euroopan yhteisöön oli Paasion mukaan myös Suomen entistä vahvemmin osallistuttava mutta kuitenkin edelleen aina puolueettomuutensa säilyttäen.¹⁰¹

Suomella ei näin ollen edellä olevien yhdistynyttä Saksaa koskevien myönteisten kommenttienkaan valossa voinut olla mitään syytä estää Saksan uutta merkittävää roolia niin Euroopan kuin maailmanpolitiikassakaan. Maiden välisten samanlaisten poliittisten tavoitteiden ja intressien vuoksi Suomen oli ennemminkin hyödyllistä tukea yhdistynyttä Saksaa ottamaan sille kokonsa ja vaikutusvaltansa kautta luonnollisesti kuuluvaa vahvempaa poliittista roolia. Tämän vuoksi virallinen Suomi tuki esimerkiksi Saksan tavoitetta saada pysyvä istuin Yhdistyneiden kansakuntien turvallisuusneuvostossa perustelemalla kantaansa sillä, että tämä muutos tapahtuessaan vastaisi huomattavasti paremmin sen hetkistä todellista maailmanpoliit-

---

⁹⁹ ”Presidentti korosti yhtymisen vakautta lisäävää vaikutusta”, Demari 3.10.1990, s. 3.

¹⁰⁰ ULA 1990 (1992). Ulkoministeri Pertti Paasion ulkoasiainministeriön lehdistö- ja kulttuuriosaston järjestämällä neuvottelupäivillä pitämä puhe ”Suomen ulkopoliitikka ja yhdytty Eurooppa” 30.8.1990, s. 144 – 145.

¹⁰¹ ULA 1990 (1992). Ulkoministeri Pertti Paasion Jyväskylän yliopistossa pitämä alustus ”Suomi ja uudistuva suurvaltopoliitikka” 12.11.1990, s. 62 – 63.

tista tilannetta.¹⁰²

Tärkeimpänä näistä suomalaisten poliitikkojen ja ulkopoliittisten asiantuntijoiden esittämistä Suomen ja Saksan yhteisistä ulkopoliittisista intresseistä ja tavoitteista 1990-luvun alun voimakkaasti muuttuneessa eurooppalaisessa poliittisessä kentässä voidaan eittämättä nähdä hyvien suhteiden ylläpitäminen Venäjään ja muihin entisen itäblokin maihin, ja samalla näiden poliittisten ja yhteiskunnallisten reformien tukeminen maiden pyrkiessä 1990-luvun alussa hitaasti ja vaivalloisesti kohti markkinataloutta ja demokraattista poliittista järjestelmää. On selvää, että tämä Suomelle ja Saksalle niin historiallisista kuin maantieteellisistä syistä yhdessä säilyttynyt vaativa tehtävä, joka johtui Neuvostoliiton hajoamisen synnyttämästä epävakaa tilanteesta Itä-Euroopassa ja Venäjän vetäytymisestä 1990-luvun alkupuoliskolla merkittävän geopolittisen toimijan asemasta ratkaisemaan enemmänkin omia sisäisiä ongelmiaan, edelleen lähensi Suomea ja Saksaa toisiinsa niiden joutuessa yhdessä pohtimaan tätä niitä molempia ja Eurooppaa toki laajemmin koskettavaa ongelmaa.

Toisaalta myös juuri Venäjän vetäytyminen noina vuosina enemmän itseensä antoi, kuten edellä on jo useasti tuotu esille, Suomelle ja Saksalle mahdollisuuden kehittää yhteistyötään esimerkiksi juuri Venäjän kysymyksen kaltaisissa tilanteissa mutta myös Suomelle mahdollisuuden vapaammin suunnata poliittisen huomionsa ja aktiviteettinsa läntiseen Eurooppaan sekä myös yhteistyöhön yhdistyneen Saksan kanssa.¹⁰³ Tämä Suomen harjoittaman ulkopoliitiikan kannalta merkittävä näkökulma tuli esille myös saksalaisessa lehdistössä, jossa maan puolustusministerin Volker Rühen vuonna 1992 Suomeen tekemän vierailun katsottiin viimein normalisoineen maiden väliset suhteet vapaiden eurooppalaisten valtioiden kahdenkeskeisen kanssakäymisen kaltaiseksi, jota eivät siis enää keinotekoisesti määritelleet Suomea sitova YYA-sopimus eikä ennen kaikkea sen Saksaan viittaavat kohdat, saati Moskovan tahto.¹⁰⁴

---

¹⁰² ULA 1994 (1995). 49:th Session of the UN General Assembly; Address by Foreign Minister Heikki Haavisto; 26.9.1994, s. 403-405.

¹⁰³ Rusi 1993, s.196.

¹⁰⁴ "Rühes Visite normalisiert Militärbeziehungen", Frankfurter Allgemeine Zeitung 13.6.1992, s.5.

Juuri tämä edellä olevien Suomen ja Saksan yhteisten ulkopoliittisten haasteiden ja tavoitteiden taustalla merkittävästi vaikuttava geopoliittinen tekijä oli Suomen ja Saksan asema koko ajan voimakkaammin integroituvan läntisen Euroopan rajalla. Sen vastapainoksi olivat jäämässä yhteisenä huolenaiheena Venäjä ja muut entiset itäblokin maat. 1990-luvun alkupuoliskolla syntyi maiden poliittisen johdon ja muiden yhteiskunnallisten vaikuttajien välille lisäksi myös monia yhteisiä näkökulmia niin ulkomaankaupassa, luonnonsuojelussa kuin turvallisuuspolitiikassa. Voidaankin nähdä, että maita yhdistävät yhteiset poliittiset tavoitteet ja intressit, sekä toki myös maiden väliset yhteiskunnalliset ja maantieteelliset samankaltaisuudet, veivät Suomea ja Saksaa yhteistyöhön edellä jo mainittujen lisäksi myös muilla politiikan osa-alueilla kuten esimerkiksi ihmisoikeuskysymyksissä ja suhtautumisessa voimankäyttöön ja rauhanturvaamiseen kriisien ratkaisussa. Tätä kautta maat sitten etenivät toteuttamaan yhteistyötään lopulta samassa poliittisessä arvoyhteisössä Euroopan unionissa.¹⁰⁵

4.3 Saksan rooli Suomen EU:n jäseneksi hakeutumisessa ja tämän vaikutus maiden välisiin suhteisiin

Suomen poliittisen johdon sitten päätettyä luonnollisena jatkumona sen Länsi-Eurooppaan ja Saksaan 1990-luvun alussa siirtyneen poliittisen viitekehyksen kautta hakeutua entistä aktiivisemmin osaksi läntisen Euroopan integraatiota vuonna 1992 toi tämä Suomen ja Saksan välisiin suhteisiin entistä syvällisempiä piirteitä. Tämä oli selkeää seurausta jo edellä kuvatussa Suomen geopoliittisen aseman ja tämän mahdollistaman politiikan suunnan muutoksesta kylmän sodan aikaisesta Moskovon voimakkaasta merkityksestä maan ulkopoliitiikan määrittäjänä selkeämmin Berliiniin ja Brysseliin sekä laajemmin nähtynä läntisen Euroopan poliittista viitekehystä kohti.

Saksan asema tässä poliittisessä prosessissa ja Suomessa toteutetussa poliittisessa suunnanmuutoksessa kasvoi lopulta varsin suureksi ja vaikuttavaksi. Tämä herätti varsinkin jäsenyyttä vastustaneiden piirissä - kuten myöhemmässä luvussa 4.3 tuon esille - myös suurta kritiikkiä

---

¹⁰⁵ Forsberg 1995, s.152-153.

Saksan vaikutusvallan ja roolin liiallisesta kasvusta suhteessa Suomen harjoittamaan itsenäiseen politiikkaan. Saksan roolin voidaan kuitenkin nähdä ennemminkin, näiden Suomelle historiallisen merkittävässä maan lopulta Euroopan unioniin liittymiseen vievien neuvotteluiden kuluessa muodostuneen suomalaisen Euroopan unionin asiantuntijan Esko Antolan mukaan Suomelle tärkeitä ovia avaavan yhteistyökumppanin kuin maata ja sen itsenäistä poliittista päätäntävaltaa alistavan hegemonin kaltaiseksi.¹⁰⁶

Tästä Saksan luotettavasta ja tärkeästä yhteistyökumppanin roolista Suomen Euroopan unioniin liittymisen prosessin aikana on jälkepäin myös presidentti Mauno Koivisto todennut, että eräs merkittävä syy, miksi hän päätti tukea Suomen jäseneksi liittymistä hänelle aluksi vieraaseen yhteisöön, oli hänen silmissään nimenomaan Saksan suurempi poliittinen luotettavuus ja kumppanuus kuin mitä pohjoismaat - etenkin Ruotsi - pystyivät Suomelle tarjoamaan.¹⁰⁷ Tämän Saksan Suomelle eurooppalaisena poliittisena suunnannäyttäjänä ja myös kumppanina tarjoaman tuen kestävä merkitys kuvastuu myös siinä, että sen vaikutuksen nähtiin olevan voimissaan myös vielä vuonna 1994. Tällöin Mauno Koivistoa Suomen presidenttinä seurannut Martti Ahtisaari totesi saksalaiselle *Die Welt* -lehdelle antamassaan haastattelussa, että Suomi ei missään nimessä haluaisi tulevana Euroopan unionin jäsenenä muodostaa mitään pohjoismaista klikkiä yhteisön sisään vaan toimia edelleen jatkuvan hyvän kumppanuuden hengessä juuri Saksan kanssa yhteistyössä unionin yhteisten merkittävien päämäärien hyväksi.¹⁰⁸

Suomen ja Saksan läheinen yhteistyö ja Saksan tuki Suomelle maan hakeutuessa 1990-luvun alkupuoliskon aikana Euroopan unionin jäseneksi huomattiin myös yhteisön pääkaupungissa Brysselissä, missä suomalaisia kutsuttiin välillä Suomen ja Saksan edustajien välistä tiivistä yhteistyötä omalla tavallaan kuvaten jopa englantia puhuviksi saksalaisiksi.¹⁰⁹ Saksan rooli ja tuki Suomen Euroopan unioniin lähentymisen ja jo lopulta liittymisen jäsenyysneuvotteluissa olivat hyvin merkittäviä ja maiden edustajien suhteet olivat luonnollisesti tiiviit. Tämä tekijä korostui varsinkin neuvotteluiden loppuvaiheissa, joissa Suomi olisi voinut ilman saksalais-

---

¹⁰⁶”Saksan helmaan”, Uusi Suomi 15.11.1991, s. 15 – 17.

¹⁰⁷ Koivisto 1997, s. 228-229, 241-242.

¹⁰⁸ ”Ich danke Deutschland – es war bereit für uns zu leiden”, Die Welt 21.11.1994, s.9.

¹⁰⁹ Forsberg 2002, s. 184.

ten tukea ja neuvoja ajautua jopa huomattaviin vaikeuksiin.¹¹⁰

Vuonna 1994 presidentti Mauno Koiviston seuraajaksi valittu Martti Ahtisaari kiitti vuoden 1994 marraskuussa Saksaan tekemällään virkamatkallaan pitämässään puheessa Saksaa voimakkaasti sen roolista ja avusta Suomen kyetessä siirtämään poliittista painopistettään 1990-luvun alkupuoliskolla Länsi-Eurooppaan päin ja hakeutuessa tämän myötä lopulta Euroopan unionin jäseneksi. Ahtisaari kiinnitti erityisesti huomiota Suomen ja Saksan välisten läheisten suhteiden syvälliseen historialliseen kontekstiin todeten näiden Suomen liittyttyä Euroopan unionin jäseneksi vielä voivan tiivistyä uudella tavalla. Koska maat tämän jälkeen olivat Euroopassa erittäin läheisiä kumppaneita, Ahtisaaren mukaan tämän kaiken taustalla voitiin mahdollistavana tekijänä luonnollisesti nähdä kylmän sodan päättymisen myötä Euroopasta kadonnut ideologinen ja poliittinen kahtiajako, jonka eräänä merkittävimmistä mahdollistajista oli se, kun ”saksalaiset mursivat Berliinin muurin ja päästivät vapauden virrat irti”. Tästä, ja Saksan kansan sekä poliittisen johdon varauksettomasta tuesta Suomelle sen Euroopan unionin jäseneksi pyrkiessä, presidentti Ahtisaari halusi erityisesti kiittää. Ahtisaaren mukaan Berliini nähtiin myös Suomesta käsin uuden rauhaa rakentavan Euroopan symbolina ja keskuksena, johonka rauhantyöhön myös siihen innolla osallistuva Suomi muun Euroopan kanssa tulevaisuudessa halusi keskittyä.¹¹¹

Suomen ja Saksan väliset suhteet tiivistyivät juuri poliittisella tasolla 1990-luvun alkuvuosina. Tämä kehitys oli selkeintä erityisesti ennen Suomen liittymistä Euroopan unionin jäseneksi. Tuo tärkeä poliittinen suunnanmuutos kertoo osaltaan selkeästi Suomen kyenneen kylmän sodan päättymisen jälkeisessä maailmassa varsin nopeasti irtautumaan Neuvostoliiton vaikutuspiiristä sen ulkopoliittikkaa merkittävästi määrittävänä tekijänä maan itäisen naapurin samanaikaisesti painiessa valtavien omien sisäisten ongelmien kanssa. Suomen voidaan nähdä kyenneen hyödyntämään kyseisen ajanjakson taitavasti pystymällä perinteisesti hyvien Saksan suhteidensa avulla, jotka olivat säilyneet myös kylmän sodan vastakkainasettelujen ajan ylitse, löytämään tiensä osaksi voimakkaassa muodonmuutoksessa ollutta Euroopan integraatiota.

---

¹¹⁰ Forsberg 2002, s. 186.

¹¹¹ ULA 1994 (1995). Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren Berliinin Vapaassa yliopistossa pitämä puhe ”Suomi, Euroopan unioni ja kansainvälinen muutos” 23.11.1994, s. 135-138.

On kuitenkin ehkä vielä kerran syytä nostaa esille myös se, että näiden Suomen ja Saksan pitkällisten ja merkittävien kulttuurihistoriallisten ja taloudellisten suhteiden lisäksi myös Saksan Euroopan unionissa noina vuosina harjoittaman politiikan pitkän linjan tavoitteena ollut selkeä tarkoitus syventää ja laajentaa integraatiota Pohjois- ja Itä-Eurooppaan päin oli Suomelle osaltaan merkittäväksi avuksi. Syynä tähän Saksan harjoittamaan politiikkaan olivat siis maahan integroituvan Euroopan itärajalla kohdistuvat suuret paineet mutta myös se, että sitomalla itsensä tiiviisti laajenevaan Eurooppaan se toivoi sen uusien naapurimaiden huolten maan mahdollisesta ylivoimasta hälvenevän.¹¹²

Toisaalta Suomessa ei tänä aikanakaan voitu unohtaa Venäjän merkitystä maan ulkopolitiikassa ja eurooppalaisessa poliittisessa kontekstissa. Tähänkin kysymykseen vastaavassa politiikassa pystyttiin kuitenkin löytämään jo edellä kuvatun kaltaisesti merkittävä yhteinen intressi ja tavoite yhdistyneen Saksan kanssa. Presidentti Ahtisaaren mukaan Suomi ja Saksa tarkastelivat maantieteestä ja yhteisestä historiastaan johtuen Euroopan poliittista kenttää ja täällä käynnissä olevaa muutosta sekä kaiken tämän hallintaa samankaltaisesta näkökulmasta. Tämä johti lopulta siihen, että yhteiset haasteet ennen kaikkea tilanteen vakauttamisessa pystyttiin selkeästi paikantamaan maanosan itäosiin. Siellä Suomi ja Saksa sekä Euroopan unioni tulisivat presidentti Ahtisaaren mukaan kohtaamaan entisen suurvallan, jonka kanssa yhteistyöhön hakeutuminen oli koko maanosalle poliittinen välttämättömyys sen turvallisuuden ja rauhan takaamiseksi. Jos Venäjän kehitystä demokratiaksi ja oikeusvaltioksi ja näin tasaveroiseksi kumppaniksi kuitenkin yhdessä ja oikeudenmukaisesti tuettaisiin, voisi se presidentti Ahtisaaren mukaan pystyä tarjoamaan tulevaisuudessa myös huomattavia mahdollisuuksia. Tässä presidentti Ahtisaari näki historiallisten ja maantieteellisten syiden vuoksi erään Suomen merkittävimmistä yhteistyömahdollisuuksista yhdistyneen Saksan kanssa. Yhdessä haasteeseen vastaamisen onnistuminen voisi lopulta hyödyttää ei vain molempien maiden vaan myös Euroopan vakaata tulevaisuutta.¹¹³

---

¹¹² Saarinen 1995, s. 18.

¹¹³ ULA 1994 (1995). Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren Berliinin Vapaassa yliopistossa pitämä puhe ”Suomi, Euroopan unioni ja kansainvälinen muutos” 23.11.1994, s. 135-136.

Martti Ahtisaaren presidenttikautta jälkeenpäin tarkasteltaessa ollaankin joissakin arvioissa oltu sitä mieltä, että Saksan rooli Suomen tiennäyttäjänä läntiseen Eurooppaan ja lopulta Euroopan unionin jäseneksi oli 1990-luvun alkupuoliskolla erityisen merkittävää muistaen, kuinka äärimmäisen pidättyvää maan harjoittama politiikka Saksan suhteissaan oli koko kylmän sodan ajan ollut. Tämä Suomen olosuhteiden pakosta tuona aikakautena suhteessa Saksoihin harjoittama pidättyvä politiikka pystyi arvion mukaan 1990-luvun alun vuosina kuitenkin muuttumaan jopa siihen pisteeseen, että Suomen ja Saksan välisiä suhteita voitiin kuvata paremmiksi kuin ne 1900-luvulla olivat koskaan olleet. Tämä johti lopulta siihen, että Saksa voitiin - edellä kuvatun mukaisesti - kutsua kyseisenä Suomen harjoittaman politiikan suunnanmuutoksen kannalta erittäin tärkeänä ja ratkaisevana ajanjaksona, jopa Suomen tärkeimmäksi kumppaniksi kansainvälisen politiikan suuresti muuttuneessa maailmassa yhteisten poliittisten tavoitteiden ja intressien eteenpäin viemisessä.¹¹⁴ Myös Saksan pitkäaikainen liittokansleri Helmut Kohl korosti mielellään varsinkin 1990-luvun alun vuosina uudenlaisessa Euroopan poliittisessä tilanteessa harjoitetun yhteistyön kehittäneen Suomen ja Saksan väliset suhteet aivan uudelle tasolle todeten vuonna 1996 näiden olevan läheiset ja myönteiset - jopa ”selittämättömän” hyvät.¹¹⁵

Edellä kuvattu Suomen ja Saksan välinen läheinen kumppanuus ja yhteiset poliittiset tavoitteet kylmän sodan jälkeisessä 1990-luvun voimakkaasti muuttuneessa Euroopan poliittisessä kentässä tulivat esille myös muilla tavoin kuin pelkästään Saksan merkittävänä roolina Suomen hakiessa paikkaansa osana integroituvan läntisen Euroopan yhteisöä ja suomalaisten poliitikkojen sekä akateemisten tutkijoiden kommentoissa. Myös maiden väliset taloudelliset ja kulttuurilliset yhteistyön muodot, ja ennen kaikkea niiden uudenlaisen poliittisen tilanteen mahdollistama kehittäminen, saivat kyseisenä ajanjaksona suomalaisten Saksan suhteiden tarkkailijoiden ja poliitikkojen näkemyksissä merkittävän sijansa. Taustalla tässäkin luonnollisesti vaikuttivat voimakkaasti muuttunut maailmanpoliittinen tilanne ja Suomelle tätä kautta Euroopassa avautuneet kylmän sodan aikakauden jäädyttämät perinteisesti rikkaat siteet ja mahdollisuudet. Uusi avautuminen Saksaan, jonne suhteet olivat perinteisesti olleet vahvat, tarjosi yhteiskunnallisten päättäjien mielestä Suomelle luonnollisen reitin takaisin Euroopan sydämeen.

---

¹¹⁴ ”Ahtisaaren aika”, Helsingin Sanomat, kuukausiliite joulukuu 1999, s. 8.

¹¹⁵ ”Kohl: Saksan ja Suomen suhteet ”selittämättömän” hyvät”, Helsingin sanomat 20.1.1996, s. A8.

4.4 Suomalaisen taloudellinen ja kulttuurillinen yhteistyö Saksan kanssa Itämeren piirissä

Kylmän sodan päättymisen mahdollisti siis edellä kuvatusen kaltaisesti Suomelle ja suomalaisille Saksan kanssa tiivistyvän ja lopulta Euroopan integraation osaksi kuljettavan poliittisen yhteistyön. Myös perinteinen kahdenkeskinen taloudellinen ja kulttuurillinen yhteistyö lisääntyi Itämeren alueella. Tätä saksalaisten kanssa Itämeren alueella talouden ja kulttuurin sektoreilla harjoitettua yhteistyötä kuvaamaan 1990-luvun alussa nousi esille käsite uudenlaisesta Hansa-liitosta. Sen tarkoituksena nähtiin yhteistyön mahdollinen aloittaminen ja tuleva koordinointi. Tämän Saksasta käsin esille nostetun mahdollisuuden uudenlaisesta Hansa-liitosta oli tarkoitus hyödyttää lähinnä mahdollisesti kehityksestä tulevaisuudessa jälkeen jääviä yhdistyneen Saksan pohjoisia osavaltioita ja integroida itseensä yhteistyöhön myös niin Suomen kuin vasta itsenäistyneet Baltian maatkin. Merkille pantavaa oli Saksan kantamasta historiallisesta painolastista - joka tässä tapauksessa ei ollut kuitenkaan peräisin 1900-luvulta vaan peräti keskiajalta - johtuva monien yhteistyöhön mukaan pyydettyjen toimijoiden osin ristiriitainen suhtautuminen. Yhteistyö Itämeren alueella olisi niiden käsityksen mukaan tarkoituksellista rajata käsittämään vain lähinnä taloudelliset ja kulttuurilliset tekijät.

Saksan Itämeren alueen ylivoimaisen ja hegemonian seurauksesta sekä tähän liittyvien tarkoituksien hyödyllisyydestä ja koko aluetta koskevasta oikeudenmukaisuudesta ei siis vielä monien alueen toimijoiden parissa osattu olla varmoja.¹¹⁶ Toisaalta eräänä syynä juuri talouden ja kulttuurin painottamiseen Itämeren alueen yhteistyössä 1990-luvun alkupuolella oli alueella kylmän sodan aikana vallinneen voimakkaan sotilaallisen vastakkainasettelun katoaminen. Tämä mahdollisti siirtymisen hahmottamaan aluetta niin politiikan kuin yhteiskunnan muillakin aloilla jälleen enemmän monenkeskeisen yhteistyön kautta.¹¹⁷

Suomessa, toisin kuin siis eräissä muissa Itämeren alueen maissa, alueellisen yhteistyön kehittämiseen Itämeren alueella 1990-luvun alkupuoliskolla, ja tässä etenkin yhteistyön syntymiseen yhdistyneen Saksan kanssa, suhtauduttiin kuitenkin yleensä varsin positiivisesti.

---

¹¹⁶ Williams 2001, s.14.

¹¹⁷ Joenniemi 1991, s.147-148.

Se nähtiin monia merkittäviä mahdollisuuksia tarjoavana tekijänä. Esimerkiksi pääministeri Esko Aho totesi myöhemmin muistelmissaan, että esille nostetun uuden Hansa-liiton kaltainen taloudellinen ja kulttuurillinen yhteistyö Itämeren alueella olisi Suomelle erittäin positiivinen tekijä. Suomella ei tässä yhteistyössä ole enää vain Euroopan rajalla olevan maan asema sen tämänkaltaisen yhteistyön avulla pystyessä siirtymään enemmänkin kohti Euroopan keskustaa.¹¹⁸

Kahdenkeskeinen yhteistyö talouden ja kulttuurin saroilla oli Suomen ja Saksan väliselle kanssakäymiselle ja suhteiden kehittymiselle 1990-luvun alkupuoliskolla merkittävää ja lähes ensisijaista, erityisesti ennen kuin Suomi vuonna 1995 liittyi osaksi Euroopan unionia. Integroituminen johti monien maiden perinteisesti kahdenkeskeisten yhteistyön muotojen keskittymiseen luonnollisesti unionin erilaisten rakenteiden alle.¹¹⁹ On kuitenkin tosin nähtävä myös se, että Suomen ja Saksan välisen taloudellisen ja kulttuurillisen yhteistyön alalla monien suomalaisten poliitikkojenkin pääministeri Esko Ahon esimerkistä huolimatta oli vaikeaa sopeutua nopeasti muuttuneeseen uuteen poliittiseen tilanteeseen Euroopan kahtiajaon väistyttyä myös Itämeren alueella ja yhdistyneen Saksan palattua myös täällä jälleen merkittäväksi toimijaksi.

Itämeren alueelle synnyttävä alueellinen yhteistyö oli siten 1990-luvun alkupuoliskolla Suomessa etenkin taloudellisten mutta myös kulttuurillisten toimijoiden intresseissä. Nämä pystyivät havaitsemaan tällä merkittävällä alueella kylmän sodan päättymisen jälkeen avautuvat lukemattomat uudenlaiset yhteistyön mahdollisuudet.¹²⁰ Elinkeinoelämän valtuuskunnan Itämeren mahdollisuuksia 1990-luvun alussa kartoittavan raportin mukaan Euroopassa vallitseva, nimenomaan saksalaisten toimijoiden ja siellä käynnissä olevan muutoksen aikaansaama, ilmapiiri kannustikin taloudellisten ja kulttuurillisten suhteiden kehittämiseen maanosan eri alueilla. Itämeri oli näistä eräs selkeästi erottuva kokonaisuus.¹²¹

---

¹¹⁸ Aho 1998, s. 116-117.

¹¹⁹ Williams 2001, s. 37-39.

¹²⁰ Tässä kohdassa on toki huomattava politiikan voimakas kytkeytyminen myös näiden yhteiskunnan eri lohkojen kehityksen ja kansainvälistymisen tukemiseen. Näiden eri tekijöiden erottaminen toisistaan olisi osin keinotekoista ja harhaanjohtavaa.

¹²¹ Mare Balticum; Talouden ja kulttuurin meri 1990, s. 13.

Kyseisessä raportissa tämän Euroopan alueellistumisen nähtiin kuitenkin selkeästi johtavan Pohjois-Saksan ajautumiseen erääksi Euroopan reuna-alueeksi. Tämä lopulta pakotti sen vahvistamaan ja luomaan yhteyksiä Pohjoismaihin ja Itämeren alueeseen, ja se johti alueen laajamittaiseen yhteistyön tiivistämiseen.¹²² Osaksi tätä Euroopan kylmän sodan jälkeisen ajan alueellistuvaa yhteistyötä Itämeren piirissä sen tarjoamine monine mahdollisuuksineen - mutta toki myös riskeineen - niin talouden kuin koulutuksenkin aloilla maan elinkeinoelämän vaikuttajat halusivat Suomea ja suomalaisia voimakkaasti kannustaa.¹²³

Saksan pohjoisen osavaltion Schleswig-Holsteinin pääministerin Björn Engholmin ehdotusta uudesta Hansa-liitosta kokoonnuttii Suomessa järjestetyssä kansainvälisessä konferenssissa heinäkuussa 1990 jopa pohtimaan Kotkassa järjestettyyn Uusi Hansa -seminaariin. Seminaarin, jonka voidaan nähdä olleen suomalaisten osoitus halusta tiivistää yhteistyötä Itämeren alueella juuri saksalaiseen ehdotukseen pohjaavan mallin kautta, tärkeimpänä antina oli *Helsingin Sanomien* aiheesta kolumnin kirjoittaneen Sakari Määttäsen mukaan näkemys siitä, että kun esimerkiksi Saksan pohjoiset osavaltiot sekä Baltian maat ja Suomi uhkasivat jäädä 1990-luvun alun muuttuvassa eurooppalaisessa poliittisessä kentässä sen kehityksestä syrjään, oli alueellista yhteistyötä syytä juuri uuden Hansan kaltaisten ehdotusten kautta kehittää.

Määttäsen mukaan joidenkin eurooppalaisten intellektuellien seminaarissa esittämät näkemykset siitä, että uudenlainen Hansa-liitto toisi Itämeren alueelle jälleen saksalaisen ylivallan ja voimapolitiikan kaikuja, olivat liioiteltuja. Määttäsen mielestä Saksan suuri poliittinen kiinnostus oli nimittäin ennemminkin muualla maailman politiikassa kuin Pohjoismaissa tai Itämeren alueella. Tämän vuoksi Suomen olikin syytä ryhdistäytyä politiikassaan ja ottaa tässä mahdollisessa uudessa yhteistyöehdotuksessa merkittävä rooli, paitsi Suomen ja Saksan välisen yhteistyön kehittämisessä, myös pyrkimyksessä historiallisen kokemuksensa avulla saada sekä Saksa että Venäjä sitoutumaan uudenlaisen Hansan toimintaan ja näin Itämeren alueen taloudelliseen ja rauhanomaiseen kehittämiseen.¹²⁴

---

¹²² Mare Balticum; Talouden ja kulttuurin meri 1990, s. 25.

¹²³ Mare Balticum; Talouden ja kulttuurin meri 1990, s. 67-72.

¹²⁴ Määttäsen, ”Uutta Hansaa tarvitaan”, *Helsingin Sanomat* 9.7.1990, s. A23.

Uudenlaisen Hansa-liiton kautta kehitettävää Itämeren alueen yhteistyötä kohtaan esiintyi toki Suomessakin varauksellisuutta. Tämä linkittyi kuitenkin enemmänkin sen merkittävyyden ja toimivuuden kyseenalaistamiseen kuin sen muissa Itämeren alueen maissa osittain herättämään Saksan historialliseen painolastiin perustuvaan torjumiseen. *Helsingin Sanomien* mukaan Uusi Hansa ei voisi muodostua realistiseksi toimijaksi alueen yhteistyön kehittäjänä. Suurin este olisi sen toiminnan piiriin mahdollisesti kuuluvien Itämeren maiden liian suuret erot taloudellisessa kehityksessä. Tämä estäisi *Helsingin Sanomien* mukaan tasavertaisen taloudellisen kumppanuuden syntymisen entisten itäblokin maiden pystyessä tarjoamaan mahdollisesti syntyvän liiton toimintaan lähinnä vain halpaa työvoimaa ja raaka-aineita. Tämän vuoksi jää puuttumaan tasavertainen kumppanuus, joka kuitenkin lopulta olisi elintärkeänä perusedellytyksenä mahdollisen taloudellisen yhteistyön onnistumiselle.¹²⁵

Keskustan pää-äänenkannattajan *Suomenmaan* kolumnistin Juha Kuisman mielestä Suomen tuli toki ottaa kylmän sodan jälkeisessä maailmassa 1990-luvun alkupuoliskolla sille sen historiallisen kokemuksen kautta kuuluva rooli Itämeren alueen kehittämisessä. Uusi Hansa-liitto ja Saksan kanssa tehtävä yhteistyö olisivat tässä kehitystoiminnassa merkittävässä asemassa. Kuisma muisti kuitenkin myös varoittaa tämän uuden mahdollisuuden historian osoittamalla tavalla hyvin helposti voivan lopulta siirtyä voittopuolisesti pelkästään saksalaiseksi ilmiöksi ja ajamaan Saksan etuja.¹²⁶

Suomessa uutta Hansa-liittoa kohtaan esitetyn kritiikin ongelmana oli kuitenkin se, että arvostelu ei ottanut riittävästi huomioon Björn Engholmin ehdotuksen tarkoituksena ollutta enemmänkin positiivisen kehityksen suuntaa ja uudenlaisen Itämeren alueen yhteistyötä koskevan rakenteellisen ajattelumallin mukaan tuomisen tarkoitusta. Itämeren alueen kehitystä ja aluepolitiikkaa jo kauan tutkineen Pertti Joenniemen mukaan uuden Hansan tarkoituksena ei ollutkaan nimittäin esittää mitään valmista uutta yhteistyön foorumia, jonka mahdollisesti syntyessä jotkut Suomessakin sitten pelkäsivät Saksan ylivallan kasvua siinä liian suureksi. Joenniemen mukaan Hansa-liiton ajatuksen perimmäinen tarkoitus uudenlaisessa poliittisessa tilanteessa oli Itämeren alueella harjoitettava monenkeskinen yhteistyö, johon Saksa ja Venäjä alueen tärkeimpinä valtioina olisivat myös sitoutuneet. Sitä voitiin kuitenkin pitää myös koko

---

¹²⁵ ”Uuden Hansan eväät niukat”, *Helsingin Sanomat* 17.7.1990, s. A14.

¹²⁶ Kuisma, ”Uusi Hansa-liitto on vanha ajatus”, *Suomenmaa* 27.11.1989, s.14.

Itämeren alueen ja Euroopan tulevaisuuden kannalta elintärkeänä.¹²⁷

4.5 Itämeren alueella harjoitetun yhteistyön merkitys suomalaisten poliitikkojen puheissa

Suomalaisista poliittisista päättäjistä keskustaa edustava ulkoministeri Paavo Väyrynen piti Itämeren alueen yhteistyön kehittämistä 1990-luvun alun Euroopan yhtenä merkittävimmistä tekijöistä. Hän korosti tammikuussa 1992 Hampurin Übersee-klubilla pitämässään esitelmässä alueen historiallisesti tiiviiden yhteistyön verkostojen merkitystä myös tulevaisuuden yhteistyön rakentamisessa. Yhteistyön päämäärän Itämeren alueella tulisi hänen mukaansa olla alueen eri toimijoiden yhteensaattaminen Itämeren alueen näin voidessa tulevaisuudessa kasvaa entistä turvallisemmaksi ja vähemmän raja-aitoja sisältäväksi uudenlaisen yhteistyön alueeksi. Esitelmässään ulkoministeri Väyrynen kiinnitti luonnollisesti huomiota Suomen ja Saksan Itämeren alueella harjoitettavan yhteistyön tulevaisuuden kehittymismahdollisuuksiin sen merkittävän yhteisen historiallisen kokemuksen pohjalta, joka mailla tästä toiminnasta jo vuosisatojen ajalta oli.

Väyrysen mukaan Suomessa tunnettiin 1990-luvun alussa suurta mielenkiintoa juuri yhdistyneen Saksan itäisten osavaltioiden kehitystä kohtaan, joihin Suomella ja suomalaisilla oli nyt uudenlaisessa poliittisessa tilanteessa jälleen mahdollisuus rakentaa kontakteja sekä luoda yhteistyömahdollisuuksia. Näiden yhteistyömahdollisuuksien kehittyminen mahdollisti Väyrysen mukaan lopulta molemminpuolisen hyödyn esimerkiksi osaamisen ja pääomien voidessa virrata maiden välillä jälleen vapaasti. Suomalaisten kannalta oli myös merkittävää uusien itäisen Saksan alueella sijaitsevien satamien tarjoamat mahdollisuudet viedä suomalaisia tuotteita niiden kautta nopeammin Keski-Eurooppaan. Muina merkittävinä tulevaisuuden yhteistyömuotoina Suomen ja Saksan välillä ulkoministeri Väyrynen mainitsi puheessaan paranevien liikennereittien mahdollistaman kasvavan taloudellisen yhteistyön sekä maiden välillä lisääntyvän turismin. Erityistä huomiota tässä kasvavan yhteistyön piirissä oli ulkoministerin mukaan kuitenkin syytä kiinnittää myös sen tulevaisuuden varmistamiseen. Tärkeää

---

¹²⁷ Joenniemi 1991, s.153-154.

olisikin lisätä maiden välistä kulttuuri, opiskelu- ja tutkijavaihtoa, joiden edistämistä varten Suomessa olikin jo perustettu oma säätiö. Sen tarkoituksena oli lopulta perustaa yhdistyneen Saksan uuteen pääkaupunkiin Berliiniin tätä toimintaa koordinoimaan ja lisäämään erillinen Suomi-instituutti.¹²⁸

Vuoden 1994 marraskuussa Saksaan suorittamallaan valtiovierailulla presidentti Martti Ahtisaari korosti myös osaltaan Suomen ja Saksan välisen kanssakäymisen jo historiallisesti merkittävänä kehyksenä toimivan Itämeren alueen yhteistyön tuoneen siihen osallistuvia maita 1990-luvun alun uudenaikaisessa kansainvälisen politiikan tilanteessa entistä lähemmäksi toisiaan. Itämeren alueen maiden välisen kanssakäymisen lisääminen ja kehittäminen tarjosivat Ahtisaaren mukaan Suomelle ja Saksalle niin yhteisen haasteen kuin myös suuren mahdollisuuden. Ahtisaaren mukaan koko Euroopan kehitykselle oli elintärkeää juuri se, miten alueellinen yhteistyö ja Euroopan yhdentyminen pystyttäisiin Itämeren alueella vakiinnuttamaan. Merkittävää tässä yhteistyössä ja yhdentymisessä oli ennen kaikkea se, miten perinteisesti vuosisatojen ajan alueen kansoja yhdistäneestä, mutta kylmän sodan aikana suurten vastakkainasettelujen alueeksi muuttuneesta Itämerestä, voitaisiin uudenaikaisessa poliittisessa tilanteessa saada yhdessä toimien sellainen, jossa mikään valtio ei tuntisi asemaansa turvattomaksi.¹²⁹

Myös tässä merkittävässä tavoitteessa olivat Ahtisaaren mukaan Suomen ja Saksan näkökannat ja päämäärät lopulta hyvin samanlaiset. Molemmat maat pyrkivät yli vanhojen rintamalinjojen laajentuvan yhteistyön kautta vahvistamaan omaa asemaansa Itämeren piirissä kuitenkin samalla parantamalla myös muiden alueen valtioiden poliittista ja taloudellista asemaa. Presidentti Ahtisaaren mukaan tämän Itämeren alueella harjoitettavan aluepoliittisen toiminnan lisäksi oli Suomen ja Saksan välisen yhteistyön saralta merkittävää nostaa esille myös molempia osapuolia hyödyttävä taloudellinen yhteistyö, jossa yhdistynyt Saksa olikin jo vakiinnuttanut asemansa Suomen suurimpana kauppakumppanina. Tärkeää ja erityisen ilahduttavaa Suomen ja Saksan välisissä suhteissa oli Ahtisaaren mielestä lisäksi se, että se ei perustunut pelkästään valtioiden välisellä tasolla harjoitettavaan kanssakäymiseen vaan että

---

¹²⁸ ULA 1992 (1993). Ulkoasiainministeri Paavo Väyrysen esitelmä Hampurin Übersee-klubilla 15.1.1992, s. 88-92.

¹²⁹ ULA 1994 (1995), Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren Berliinin Vapaassa yliopistossa pitämä puhe ”Suomi, Euroopan unioni ja kansainvälinen muutos” 23.11.1994, s.133-137.

tähän liittyivät luonnollisella tavalla myös maiden kansalaisten omaehtoiseen kanssakäymiseen liittyvät tekijät. Tästä kanssakäymisen muodosta Ahtisaari halusi puheessaan nostaa esille erityisesti maiden välisen turismin ja saksalais-suomalaisen ystävyysyhdistyksen merkittävän aseman sekä suuren jäsenmäärän Saksassa.¹³⁰

Suomen oltua jo kolmatta vuotta Euroopan unionin jäsenenä vuonna 1998 suoritti presidentti Martti Ahtisaari jälleen valtiovierailun Saksaan. Se tarjosi hänelle hyvän mahdollisuuden uudemman kerran tarkastella taaksepäin Suomen ja Saksan yhteistyön kehitystä Itämeren alueella 1990-luvun alkupuoliskolla. Tässä oli presidentti Ahtisaaren mukaan onnistuttu erityisen hyvin niin talouden, politiikan kuin kulttuurinkin tahoilla juuri kylmän sodan päättymisen mahdollistettua maiden välisen kanssakäymisen uudistumisen ja tiivistymisen entisestään. Ahtisaaren puheesta käy kuitenkin selkeästi esille myös se hänen esittämänsä näkökulma, että Suomen ja Saksan Itämeren alueella edellä mainittujen yhteistyön osaluokkien parissa harjoittama kanssakäyminen oli ennen Suomen vuonna 1995 tapahtunutta Euroopan unioniin liittymistä ollut ikään kuin vasta valmistautumista tulevaan ja syvällisempään, maiden yhteiseen liittoon kuulumisen kautta koittaneeseen ”luonnolliseen” kumppanuuteen.¹³¹ Tämä Suomen ja Saksan välille Suomen liittyttyä vuonna 1995 Euroopan unioniin syntynyt luonnollinen kumppanuus tarkoitti Ahtisaaren mukaan maiden välisissä suhteissa aivan ”uudelle tasolle nousemista”, jossa Saksa oli toki jo ollutkin pitkään Suomen eräänä tärkeimmistä kauppakumppaneista. Kumppanuus tulisi presidentin mukaan kuitenkin entisestään tulevaisuudessa tiivistymään Suomen liittyessä talous- ja rahaliitto EMU:n jäseneksi. Ahtisaari korosti voimakkaasti Itämeren alueen merkityksen kasvua molemmille maille kylmän sodan päättymisen jälkeisessä maailmassa ja Suomen liittyttyä Euroopan unionin jäseneksi.

Tässä jo heti kylmän sodan päättymisen jälkeisinä vuosina 1990-luvun alussa alkaneessa alueellisessa yhteistyössä oli Ahtisaaren mukaan edelleen tärkeää pyrkiä sitouttamaan Venäjä alueen yhteisiin rakenteisiin. Se hyödyttäisi lopulta niin koko alueen taloudellista kuin turval-

---

¹³⁰ ULA 1994 (1995). Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren valtiovierailu Saksan liittotasavaltaan 22-25.11.1994; Tasavallan presidentin puhe Saksan liittopresidentti Roman Herzogin tarjoamilla juhlaillallisilla 22.11.1994, s. 240-241.

¹³¹ ULA 1998 (2000). Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren puhe Hampurin senaatin tarjoamalla illallisella 25.9.1998, s. 90-91.

lisuuspoliittistakin kehitystä.¹³² Eräänä merkittävänä tekijänä tässä kyseisessä prosessissa voitiin nähdä suomalaisten aloitteesta syntynyt ja Saksalaisten tukema *Pohjoisen ulottuvuuden* käsite, jonka tarkoituksena oli Euroopan unionin ulkopoliitiikan vahvistaminen pohjoisessa sekä myös Itämeren alueella ja yhteistyön kehittäminen etenkin suhteessa Venäjään. Suomen ja Saksan voitiinkin nähdä Suomen Saksan suurlähettilään Arto Mansalan mukaan olevan jo maantieteellisistä syistä maina eniten kiinnostuneita Venäjästä ja sen roolista Itämeren alueella.¹³³ Tämä mahdollistaisi luonnollisesti molempia hyödyttävän ja kiinnostavan yhteistyön pysymisen tiiviisti poliittisella agendalla ja vieläpä tulevaisuudessa mahdollisen syvenemisenkin.

Kylmän sodan päättyminen mahdollisti siis Suomelle edellä käsitellyn mukaisesti selkeästi vapaammin perinteisen reitin ja yhteistyön avaamisen Itämeren piirissä. Alueen maiden kesken pyrittiinkin 1990-luvun alkupuoliskolla synnyttämään yhteistyötä ensin lähinnä talouden ja kulttuurin tahoilla. Tämä kanssakäyminen oli alun hapuilevaisuudestaan, ja tässä taustalla olevasta osittain myös Saksan mahdolliseen taloudelliseen ylivaltaan kohdistuvista ennakkoluuloistaan, huolimatta varsin suuri harppaus entiseltä kylmän sodan vastakkainasettelujen sävyttämältä jaetun Itämeren alueelta yhteistyön alueeksi, jossa suomalaiset toimijatkin politiikassaan pystyivät selkeästi liikkumaan Helsinki-Berliini-Moskova geopoliittisella akselilla enemmän kohti keskieurooppalaista viitekehystä. Kyseisessä merkittävässä politiikan suunnan muutoksessa ei Suomessa kuitenkaan onneksi unohdettu myöskään Neuvostoliiton/Venäjän merkitystä ja vaikutusvaltaa Itämeren alueella. Sen roolia alueen tasapainoisen kehityksen kannalta Saksa ja osaltaan Suomi korostivat ja pyrkivät sitouttamaan sitä alueelle syntyviin erilaisiin poliittisiin rakenteisiin.

Suomen liittyminen Euroopan unioniin vuonna 1995 muutti lopulta ratkaisevasti maan suhteita ja yhteistyön tasoa Itämeren piirissä myös Saksan kanssa maiden välisen yhteistyön painottuessa tämän jälkeen enemmän unionin rakenteiden kautta toimimiseen. Kuitenkin myös siellä maiden oli helppo löytää yhteisiä poliittisen intressin kohteita, kuten esimerkiksi edellä lyhyesti käsitelty Euroopan unionin pohjoinen ulottuvuus, jonka kautta Itämeren aluetta

---

¹³² ULA 1998 (2000). Tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren tervehdyspuhe saksalais-suomalaisen kauppakamarin 20-vuotisjuhlassa Essenissä 26.9.1998, s. 91-93.

¹³³ ”Suurlähettiläät: Itämeren merkitys kasvaa”, Helsingin Sanomat. 6.10.1998, s. A7.

pyrittiin pitämään mukana yhteisön poliittisessa päätöksenteossa ja sitouttaa Venäjää entistä enemmän eurooppalaisiin ja Itämeren alueen rakenteisiin

4.6 Myös soraääniä Saksan merkityksen liiallisesta kasvusta Suomelle kuullaan

Tutkittaessa Suomen ja Saksan välille 1990-luvun alkupuoliskolla syntyneen yhteistyön erilaisia piirteitä ja näiden osaltaan merkittäviä vaikutuksia Suomen ulkopoliitiikan muutoksessa on perusteltua vielä lopuksi syventyä hetkeksi tarkemmin tähän aihealueeseen myös liittyneisiin, moniin poliittisiin ja yhteiskunnallisiin yhteistyötä vastustaneisiin ja sen jopa vaarallisiksi tulkinneisiin näkökulmiin ja mielipiteisiin. Tämä on tärkeää siksi, että havaitsimme Suomen suhteissa Saksaan myös Suomessa liittyneiden monien negatiivisten mielipiteiden ja poliittisten kannanottojen suhteellisen suuren määrän, joita edellä käsiteltyä erilaista yhteistyön rakentumista ja tämän vaikutuksia Suomen ulkopoliitiikan suunnanmuutoksessa pohdittaessa ei voitu suoraan jäsenneltyinä kokonaisuuksina käsitellä mutta jotka kuitenkin tapahtumien taustalla vaikuttivat omalla ihmisten käsityksiä ja näin ollen politiikkaa muokkaavilla tavoillaan.

Suomen ja Saksan välille 1990-luvun alkupuoliskolla rakentuneet erilaiset siteet pohjautuivat maiden välisten historiallisten ja luottamuksellisten suhteiden varaan, joiden syventäminen oli kylmän sodan jälkeisessä maailmassa uudella tavalla mahdollista, kun Neuvostoliiton vaikutusvalta Suomen ulkopoliittisiin linjauksiin tänä aikana huomattavasti vähentyi. Suomen liikkuminen ulkopoliitikassaan osaksi sille luonnollisesti kuuluvaa poliittista ja yhteiskunnallista viitekehystä Länsi-Eurooppaa ja erityisesti osaksi Euroopan integraatiota oli pitkälle mahdollista johdannossa käsitellyn Helsinki-Berliini-Moskova kohtalonkolmion muutoksen ansiosta, jonka myötä Suomi saattoi enemmän Saksan kautta toimien muuttaa merkittävältä osin harjoittamaansa ulkopoliitiikkaa.

Vaikka Suomella ja Saksalla voitiinkin siten nähdä olevan paljon yhteistä historiassaan ja 1990-luvun alun vuosina myös huomattavan paljon yhteisiä poliittisia intressejä niin Eurooppaa koskevassa politiikassaan kuin myös talouden ja kulttuurin osalla Itämeren piirissä, ei maiden välille syntynyt varsin laaja ja syvä yhteistyö näillä yhteiskunnan eri saroilla luonnollisesti voinut tietyissä piireissä ja tiettyjen ihmisten parissa olla herättämättä myös osin voimakastakin epäluuloa ja varauksellisuutta. Nämä näkemykset eivät kuitenkaan Suomessa olleet yhtä voimakkaita kuin Saksaa maantieteellisesti lähempänä sijaitsevissa - ja historiassaan sen sotilaallisen hyökkäyksen kohteiksi joutuneissa - maissa.

Suomessa kyseisen Saksaan kohdistuvan epäluulon voi - kuten edeltävistä Suomen ja Saksan välisen yhteistyön rakentumista käsittelevistä kappaleista on jo osittain käynyt ilmi - katsoa liittyneen enemmän Saksan suuren taloudellisen ja poliittisen mahdin torjumiseen liiallisesti Suomen politiikkaan vaikuttavana tekijänä. Saksa voisi joidenkin Suomessa esitettyjen näkökulmien mukaan mahdollisesti uhata jopa Suomen itsenäisyyttä ja yleisemmin sen poliittisia ja taloudellisia intressejä. Suomen ulkopoliitikassaan tiivistynyt yhteistyö Euroopan integraation eri instituutioiden kanssa linkittyy selkeästi mielikuvissa usein tarkoitushakuisesti, mutta toki maiden välisen läheisen yhteistyön kautta myös osin oikeutetusti, Saksaan. Tämä joidenkin yhteiskunnallisten vaikuttajien ja eräiden Suomen integraatioon liittymistä vastustavien poliitikkojen mielestä saattaisi vaarantaa Suomen ulkopoliitikassaan perinteisesti ja myös 1990-luvun alkupuoliskolla kovasti painottoman puolueettomuudenperiaatteen.

Politiikkaan vaikutti yleinen kansalaismielipide, jossa ilmeni myös negatiivista tai pidättyvää suhtautumista yhdistyneeseen Saksaan ja sen uudenlaiseen etenkin politiikan ja talouden aloilla merkittäväksi kasvaneeseen asemaan Euroopassa. Tutkimusten mukaan oli yhdistymiseen kielteisesti suhtautuneen - edellä käsitellyn *MTS-tutkimuksen* mukaan vain noin seitsemän prosentin vähemmistö suomalaisista näki Saksan yhdistymisen yksinomaan kielteisenä asiana - osittain heijastumaa Saksan monin osin synkästä historiasta. Tämä mahdollisesti toistui maan tultua jälleen merkittäväksi valtioksi keskelle Eurooppaa. Eniten uudelleen yhdistyneen Saksan pelättiin voivan suomalaisten keskuudessa historian jo osoittamalle maan perinnölliselle suurvaltaneuroosille pohjautuen uhata vakavasti muuta Eurooppaa. Tämän vaaran katsottiin Suomessa olevan erityisesti mahdollinen, jos Saksan sisäiset suuret ristiriidat johtai-

sivat kasvaviin ongelmiin.¹³⁴

Suomessa esitettyjen yhdistyneeseen Saksaan liittyvien negatiivisten poliittisten kannanottojen taustalla olivat myös samojen Saksaan perinteisesti liittyvien pelkojen lisäksi syynä useimmiten Euroopan integraation tiivistyminen ja Suomen tässä olevan aseman vastustaminen. Tämä pohjasi erityisesti juuri edellä esitetylle Saksan yhdistymiseen - ja usein myös Euroopan integraatioon - negatiivisesti suhtautuvan väestönosan kielteisille mielipiteille tästä historiallisesta tapahtumasta. Hyvänä esimerkkinä asian laajasta linkittämisestä Suomen itsenäisyyteen ja kylmän sodan aikana vaalittuun puolueettomuuspolitiikkaan voidaan nähdä jo alussa esille tuotu Keijo Korhosen näkemys siitä, että Suomen liittyessä tiiviimmin osaksi Euroopan integraatiota se samalla myisi liian helposti kovalla hinnalla säilytetyn itsenäisyytensä liittyen osaksi saksalaista suurvaltaa - ja tässä vielä selvästi sen hegemonian alaiseksi.¹³⁵ Samaa, lähinnä maaseudulla asuvalle vähemmän koulutetulle Suomen Euroopan unionin jäsenyyttä vastustavalle väestönosalle suunnattua poliittista näkemystä Saksan kanssa liian läheiseksi kasvavien suhteiden haitallisuudesta Suomessa vaalitulle puolueettomuudelle, toi esille esimerkiksi myös Suomen Maaseudun Puolueen kansanedustaja Sulo Aittoniemi. Suomen Euroopan unionin jäsenyyttä vastustavassa puheessaan eduskunnassa maaliskuussa 1992 Aittoniemi totesi Suomen mahdollisesti liittyessä Euroopan unioniin sen kohtalona on olla alle 20 vuoden kuluttua suur-Saksan köyhä ja kuihtunut takamaa.¹³⁶

Tätä suomalaisten Euroopan unionin jäsenyyttä vastustavien tahojen piirissä esitettyä vakavaa varoitusta maan puolueettomuuden ja itsemääräämisen mahdollisuuksien vähentymisestä yhteistyön Saksan ja Euroopan unionin kanssa kasvaessa liian läheiseksi oltiin yleisessä mielipiteessä näkemässä Saksan liittokansleri Helmut Kohlin Suomeen maaliskuussa 1992 Pohjoismaiden Neuvoston istuntoon suorittaman vierailun yhteydessä. Joidenkin näkemysten mukaan tällöin kuultiin jo Suomen tulevan isännän ääntä Kohlin muistuttaessa, että Euroopan unionissa oltiin jo yhdessä sovittu yhteisön yhteisestä turvallisuuspolitiikasta ja sotilaallisesta yhteistyöstä, johon myös suomalaisten olisi syytä vaalimastaan puolueettomuudesta huolimatta tulevaisuudessa unionin jäsenenä sitoutua. SDP:n eduskuntaryhmän varapuheenjohtaja

---

¹³⁴ MTS-tutkimus 2/1990.

¹³⁵ Penttilä 1992, s. 95.

¹³⁶ ”Saksan suuri mahti pelottaa vastustajia”, Helsingin Sanomat 17.3.1992, s. 13.

Erkki Tuomiojan mielestä Kohl olikin jo puhunut koko kokouksen ajan voimakkaalla isännän äänellä. Tuomiojan mielestä oli erittäin valitettavaa, että suomalaiset Euroopan unionin kannattajat olivat puheissaan antaneet Saksan vahvasta asemasta ja sen yhteydestä unioniin aivan liian harmittoman kuvan.¹³⁷

Samaisen vierailun yhteydessä sattunut toinenkin välikohtaus palveli myös erinomaisesti sellaisen näkemyksen vahvistumista, joka korosti Saksan jo liian voimakasta vaikutusta Suomen politiikkaan. Eduskunnan puhemies Ilkka Suominen pyysi saada vastata itse kansainvälisessä lehdistötilaisuudessa liittokansleri Kohlille esitettyyn kysymykseen Lapin sodan tuhoista Saksalta mahdollisesti vaadittavista korvauksista. Suomisen mielestä kyseessä oli suomalaisten oma sisäinen asia, jolla saksalaista vierasta ei kannattanut vaivata. Kyseinen tapaus herätti Suomelle ja Ilkka Suomiselle kiusallisesti myös kansainvälistä huomiota. Suomisen katsottiin nimittäin toimineen suomalaisille hankalassa asiassa ikään kuin sensorina.¹³⁸

Samaiseen asiayhteyteen liittyvää kritiikkiä esiintyi Suomessa vielä myös vuonna 1995 tapahtuneen Euroopan unioniin liittymisen jälkeen. Esimerkiksi keskustapuoluetta edustava Seppo Kääriäinen vuoden 1996 huhtikuussa antamassaan haastattelussa totesi, että Suomen harjoittamassa ulkopolitiikassa edelleen jatkuva Saksan kylkeen liimautuminen ei voi olla mitenkään maan etujen mukaista vaan että Suomen olisi pyrittävä pitämään vahvasti kiinni puolueettomuuslinjastaan. Kääriäisen mukaan tuolloisella pääministeri Paavo Lipposella oli erittäin paha tapa ”panna maihin” heti, kun Saksan liittokansleri Helmut Kohl oli jotain sanonut. Tämä vaaransi Kääriäisen mukaan selvästi Suomen etuja ja vei Suomen lopulta lähemmäksi jopa sotilaallista liittoutumista. Se voisi taas Kääriäisen - ja jo edellä käsitellyn Pekka Visurinkin jo 1990-luvun alussa esittämän varoittavan mielipiteen - mukaan viedä Suomen osaksi isojen maiden keskinäisiin konflikteihin, jossa Suomen voitaisiin katsoa selvästi valinneensa leirinsä Saksan puolelta eikä siltä kysyttäisi enää ”pahassa tilanteessa” tähän liittyen mitään.¹³⁹

---

¹³⁷ ”Isännän ääni”, Ilkka 8.3.1992, s. 2.

¹³⁸ ”Suominen ei päästänyt Kohlia vastaamaan Lapin korvauksista”, Helsingin Sanomat 6.3.1992, s. A 7.

¹³⁹ ”Ei pitäisi Suomessa panna maihin heti kun Kohl jotakin sanoo”, Ilkka 13.4.1996, s. 18.

Vuodesta 1995 eteenpäin pääministerinä toimineen SDP:n Paavo Lipposen vastaus tähän Suomessa 1990-luvun alkupuoliskolla esitettyyn Suomen Saksaan linkittyviin läheisiin ja vaikuttaviin suhteisiin liittyvään erilaiseen ulkopoliittiseen kritiikkiin oli se, että hänen mielestään Suomessa tarvittaisiin selkeästi enemmän avointa ja rehellistä analyysia Saksan merkityksestä ja sen harjoittamasta politiikasta sekä Suomen ja Saksan välisistä suhteista. Lipposen mielestä suhtautuminen Saksaan heijasteli Suomessa voimakkaasti kylmän sodan jälkeisen aikakauden muutosta, jossa menneisyyteen jämähtäneet poliitikot näkivät kaikenlaiset suhteet Saksaan vain rähmällään olon kaltaiseksi suomettumiseksi, kun taas oikeanlaisempi uudempi politiikka vaatisi pikemmin avointa yhteistyötä Saksan kanssa.¹⁴⁰ Tätä uudenlaista poliittista suhtautumista edellisissä luvuissa kuvatun kaltaiseen Suomelle monella tavalla merkittävään Euroopan keskellä vaikuttaneeseen yhdistyneeseen Saksaan eivät siis Lipposen kritiikin mukaan kaikki Suomessa vielä seitsemän vuotta Saksan yhdistymisen jälkeenkään hallinneet. Hänen peräänkuuluttamansa analyttinen ja historiasta vapaa keskustelu Saksan ollessa kyseessä kääntyi usein poliittisesti tarkoitushakuiseen sivistymätömään ja epäanalyttiseen ”lärviäilyyn”. Tämän tarkoituksena olikin Lipposen mielestä osoittaa kaikki Saksaa asiallisesti, historiasta ja ennakkoluuloista vapaasti tarkastelevat suomalaiset poliitikot Suomen etujen vastaisesti Saksaan päin ”rähmällään oleviksi”.¹⁴¹

Edellä kuvattujen tapahtumien ja mielipiteiden pysyvyyden vuoksi oli toki aivan selvää, että muuallakin Euroopassa kuin vain Suomessa saatettiin esittää kysymyksiä, olivatko nämä episodit presidentti Koiviston varoittamaa rähmäilyä lännen edessä vai kenties jopa uudenlaista suomettumista,¹⁴² josta edellä esimerkiksi Keijo Korhonen ja Seppo Kääriäinen olivat Suomen Saksan suhteiden yhteydessä varoittaneet. Omasta mielestään suhteessa Saksaan historiasta vapaiden ja poliittisesti uudistuneiden katsontakantojen edustajien kuten Paavo Lipposen harmiksi tämänkaltaisia olettamuksia ja niitä tukevia tapahtumia saatettiin käyttää poliittisesti hyväksi pyrittäessä osoittamaan Suomen tiukemman linkittymisen osaksi Euroopan unionia ja Saksaa voivan lopulta uhata jopa sen itsenäisyyttä ja itsemääräämisoikeutta ja vievän sen näin tiukasti osaksi saksalaisten Euroopan keskelle luomaa uudenlaista saksalaisten valtakuntaa.

---

¹⁴⁰ Valtioneuvoston arkisto. Lyhennelmä pääministeri Paavo Lipposen Eva-päivänä 4.11.1996 pitämästä puheesta ”Suomi, Saksa ja Eurooppa”.

¹⁴¹ ”Lipponen : Keskustelu kaatuu usein ”lärviäilyyn”, Helsingin Sanomat, 13.1.1997.

¹⁴² ”Isännän ääni”, Ilkka 8.3.1992, s.2.

4.7 Oliko Suomi mahdollisesti liukumassa yhteistyöhön neljännen valtakunnan kanssa?

Suomen ja Saksan välisten tiivistyvien suhteiden synnyttämien negatiivisten poliittisten kannottojen lisäksi tähän näkemykseen viitattiin nimittäin myös enemmän kaunokirjallisella tasolla. Tästä käy hyväksi esimerkiksi Suomessa hyvin suosittu, Finlandia-palkinnonkin voittaneen, kirjailijan Antti Tuurin teos *Neljännen valtakunnan vieraana: Matkoja Saksaan vuosina 1992-1995*. Teoksen nimi viittaa suoraan vuonna 1936 ilmestyneeseen Olavi Paavolaisen teokseen matkaltaan 1930-luvun kansallissosialistisessa Saksassa *Kolmannen valtakunnan vieraana*. Tässä teoksessa Antti Tuuri kuvaa suomalaiselle lukijalle mielikuviin, joita hänelle syntyy matkustaessaan 1990-luvun alun vuosina ympäri Saksaa. Tuuri kertoo teoksessaan selkeästi olevansa Euroopan unionia ja Suomen siihen liittymistä vastaan ja perustelee tätä esimerkiksi sillä, että kaikki unionit joihin Suomi on aiemmin kuulunut ovat päättyneet onnettomasti ja Suomelle negatiivisesti ja että tuolloin rakentumassa oleva Euroopan unioni oli kestävämmällä pohjalla sen tarkoituksen perustuessa vain lähinnä rahan valtaan.¹⁴³

Suosittu ja paljon luettu kirjailija vihjaa teoksessaan lukijoilleen useasti, että historian opetusten kautta olisi selkeästi havaittavissa esimerkiksi muukalaisvihamielisyyden johtuvan saksalaisesta kansanluonteesta ja sen periytyvän tässä kansassa sen geeneissä. Maassa ollaan havaittavissa jo samanlainen juutalaisten muuttoaalton heihin kohdistuvia väkivaltaisuuksia pakoon kuin 1930-luvun Saksassa.¹⁴⁴ Tuurin mukaan monet suomalaisten Saksojen yhdistymistä koskien epäilemät pelot olisivat maassa 1990-luvun alussa toteutuneet esimerkiksi muukalaisvihamielisyyden ja äärioikeiston nousun muodossa. Mahdollista olisi vielä Saksan sotilaallinen nousu ja sen nykyistä suuremman taloudellisen ylivallan kasvu Euroopassa.¹⁴⁵ Vielä epäilyttävämpänä voidaan kuitenkin nähdä Tuurin esille nostama historian opetusten oikeuttama pelko siitä, että Saksan yhdistymisen aiheuttamien jättimäisten taloudellisten kustannusten kautta maa oli vaarassa ajautua samanlaiseen taloudelliseen ahdinkoon, josta se oli itsensä jo kahdesti aikaisemminkin tällä vuosisadalla löytänyt, molemmilla kerroilla tästä ah-

---

¹⁴³ Tuuri 1995, s. 105.

¹⁴⁴ Tuuri 1995, s. 21.

¹⁴⁵ Tuuri 1995, s. 12.

dingosta päästäkseen Euroopan tuhoavan maailmansodan sytyttäen.¹⁴⁶

Kyseisen suosituksen suomalaiskirjailijan teoksen luettuaan on vaikeaa ymmärtää sitä kliseistä ja kritiikitöntä suhtautumista joka hänellä näyttää saksalaisia ja Saksaa kohtaan olevan. Myöskään kirjan tarkoitus ei osana hänen laajaa tuotantoaan aukene helposti. Tuurin väitteet suomalaisten suuresta pelosta Saksan sotilaallista ja taloudellista ylivaltaa vastaan 1990-luvun alun Euroopassa eivät saa tukea edellä käsitellyistä Suomessa suoritetuista maan suhdetta Saksaan käsittelevistä tutkimuksista. Onkin nähtävissä että Tuuri pyrki ruokkimaan juuri Saksaan ja sen asemaan negatiivisemmin suhtautuvan maaseudun ja vähemmän koulutetun kansanosan mielipidettä Saksaa ja Euroopan integraatiota kohtaan.

Myös suosittu kolumnisti ja Suomen toisen maailmansodan jälkeen omaksuman puolueettomuuspolitiikan tiukka puolustaja *Kunto Kalpa*, hyökkäsi Jyväskylässä ilmestyvässä sanomalehti *Keskisuomalaisessa* ilmestyneessä pakinassaan Saksan 1900-luvun alkupuoliskon historiallinen painolasti viitekehityksenään Suomen kylmän sodan ajan jälkeisessä muuttuneessa maailmanpoliittisessa tilanteessa yhdistyneenä Saksaa kohtaan harjoittamaa liian läheistä politiikkaa vastaan. Näiden ”sisäänpäinlämpenevien” eurointoilijoiden, joiksi hän mielestään Euroopan poliittisen muutoksen myötä oikeistolaisuneita suomalaisia poliitikkoja kutsui, harjoittama Saksan suhteen mielitelevä ja jopa rähmällään oleva politiikka oli verrattavissa vastaavaan kylmän sodan aikana Neuvostoliiton edustajia kohtaan harjoitettuun, Suomen mainetta maailmalla tahranneeseen niin sanottuun *suomettumiseen*. *Kunto Kalpan* mukaan tilanne oli maailmanpoliittisten muutosten myötä muuttunut Suomessa kuitenkin vain niin, että kun maassa ennen jokaisella varteenotettavalla poliitikolla oli oma ”kotiryssä”, oli heillä nyt kullakin oma ”kotisakunsa”. Näistä merkittävin oli tietenkin yhdistyneen Saksan liittokansleri Helmut Kohl.

Räikeimpinä esimerkkeinä tästä maan puolueettomuutta ja itsenäisyyttä omalla tavallaan vakavasti vaarantavasta politiikasta *Kunto Kalpa* nosti esille jo edellä käsitellyn puhemies Suomisen väliintulon lehdistön edustajien tiedustellessa Helmut Kohlilta mahdollisista Lapin

---

¹⁴⁶ Tuuri 1995, s. 188.

sodan korvauksista. Mutta myös samaan Suomen ja Saksan välisten yhteisten suhteiden ehkä synkimpään hetkeen liittyivät suomalaisten eläkkeellä olevien kenraaleiden esille nostamat ajatukset siitä, että saksalaiset aiheuttivat huomattavan paljon aineellista vahinkoa Lapista vuoden 1944 loppupuolella vetäytyessään lähinnä vain siitä syystä, että suomalaiset olivat heidät häpeällisesti pettäneet ja näin ollen nöyryyttäneet. Tällaiset Suomessa 1990-luvun alkupuoliskolla esille nousseet näkemykset edustivat *Kunto Kalpan* mielestä selkeää rähmällään oloa Saksaan päin ja olivat omalla tavallaan vaarantamassa Suomen puolueettomuutta varsinkin, kun nämä maan eurointoilijat tämän kaltaisen harjoitetun politiikan kautta olivat viemässä Suomea entistä lähemmäksi Euroopan integraatiota ja erästä sen johtavaa valtiota, yhdistynyttä Saksa.¹⁴⁷

Yhdistyneeseen Saksaan ja yhteistyöhön sen kanssa suhtauduttiin edellä kuvatun mukaisesti 1990-luvun alun Suomessa: ei siis pelkästään positiivisessa ja yhteistyön mahdollisuuksia etsivässä, vaan myös osin negatiivisemmassa ilmapiirissä. Tätä kyseistä mielialaa esiintyi niin eri poliittisten puolueiden ja niiden edustajien kuin myös muiden yhteiskunnallisten toimijoiden parissa. Yhteistä tälle kritiikille oli sen painottuminen Saksan poliittisella ja taloudellisella tasolla vahvistuvaan asemaan 1990-luvun alkupuoliskon Euroopassa ja sen suomalaisten kanssa harjoittamaan yhteistyöhön. Taka-alalla tässä vaikuttavana tekijänä korostui usein myös Saksan historiallinen painolasti. Historian Saksalle antamaa taakkaa käytettiin tavallaan lisäämään pelotteen voimaa siitä kuinka Suomelle kävisi, jos se ryhtyisi liian läheiseen yhteistyöhön jälleen voimakkaaksi kasvaneen Saksan kanssa. Suomen kriitikoiden, kuten Keijo Korhosen tai Antti Tuurin, mukaan tällöin saattaessa menettää jopa itsenäisyytensä ja joutuessa saksalaisen vallan alle Euroopan unioniin.

Saksaan kriittisesti suhtautuvien puheissa voidaan nähdä Saksan historiallisen painolastin ja tästä Suomelle liian läheisestä yhteistyöstä koituvan alisteisen aseman painottamisen lisäksi selvää korrelaatiota Euroopan unionin vastaisuuden kanssa. Unionia vastustavat tahot vertasivat yhteisöä usein Saksaan ja totesivat Suomen mahdollisesti menettävän itsenäisyytensä ja puolueettomuutensa, jos se menisi mukaan tähän liittoon saksalaisten kanssa harjoitetun läheisen yhteistyön kautta. Syynä siihen, miksi Saksa tässä käytettiin varoittavana esimerkkinä

---

¹⁴⁷ ”Oikeistomieli nousee”, *Keskisuomalainen* 11.5.1992, s. 2.

ja yhteistyötä sen kanssa pidettiin tietyissä piireissä vaarallisena Suomen itsenäisyydelle, voidaan selkeästi pitää edellä jo käsiteltyä Saksan osittain merkittävää roolia Suomen liittyessä lopulta osaksi Euroopan unionia vuonna 1995.

Lopuksi on kuitenkin vielä kaikista edellä käsitellyistä Suomessa 1990-luvun alkupuoliskolla Saksan suhteeseen liittyvistä poliittisista ja historiallista kiistakysymyksistä huolimatta todettava, että Saksaan kriittisesti asennoituvien määrä ei, kuten edellä käsitellyistä tutkimuksista on esille käynyt, ollut Suomessa kuitenkaan järin suuri. Suurin osa suomalaista suhtautui luonnollisena asiana yhdistyneeseen Saksaan, joka tarjosi enemmän mahdollisuuksia kuin loi uhkia. Kuitenkin sen poliittisen painoarvon ja vaikutuksen Suomen 1990-luvun alkupuoliskon suuresti muuttuneessa ulko- ja tätä kautta myös osin sisäpoliittisessa tilanteessa - etenkin kyseessä ollessa Suomen Euroopan unionin jäsenyyden - ollessa niin suuren ja kansalaisten mielipiteitä jakavan, että siihen myös negatiivisesti suhtautuvien äänet nousivat suomalaisessa politiikassa ja yhteiskunnassa esille.

5 Yhdistyneen Saksan rooli kylmän sodan jälkeisessä maailmassa Suomen tiellä osaksi Länsi-Euroopan integraatiota

Tarkoitukseni tässä tutkielmassa on ollut osoittaa Suomen kylmän sodan jälkeisessä suuresti muuttuneessa eurooppalaisessa poliittisessa viitekehyksessä harjoittaman ulkopolitiikan selkeä ja historiallisesti merkittävä suunnan- ja kiintopisteen muutos maan ulkopolitiikkaa perinteisesti määrittävällä Helsinki-Berliini-Moskova geopoliittisella akselilla, maan historian ja yhteiskunnan kautta luonnollisimmin kuuluvaan länsieurooppalaiseen poliittiseen viitekehykseen. Tässä ulkopolitiikan suunnan muutoksessa Moskovasta Berliinin kautta lopulta Brysseliin toimi omalla tavallaan Suomen huomattavana apuna ja suunnannäyttäjänä uudenlainen yhdistynyt Saksa. Yhteistyön taustalla vaikuttivat osittain maiden pitkälinen ja monet yhteiskunnan tahot sisältävä yhteinen historia ja myös maiden uudessa kylmän sodan jälkeisessä kansainvälisen politiikan tilanteessa löytämät yhteiset poliittiset intressit.

Merkittävimpänä näistä maiden kylmän sodan jälkeen kohtaamista yhteisistä poliittisista intresseistä oli suhde Neuvostoliittoon ja myöhemmin, tämän vuoden 1991 lopulla lakattua olemasta, Venäjään. Yhteinen intressi oli tavallaan hyvin luonnollinen. Venäjän asema johti historiassa usein Suomen ja Saksan Helsinki-Berliini-Moskova geopoliittisella akselilla yhteen. Tähän ei pelkästään Suomelle ja Saksalle vaan myös koko Euroopalle ulkopoliittisesti merkittävään kysymykseen maat sitoi huoli kylmän sodan hävinneen ja suuressa yhteiskunnallisessa murroksessa olleen valtion tulevaisuus ja siitä heijastuvat vaikutukset Eurooppaan.

Suomen ja Saksan suhteessa Venäjään jakamien yhteisten kokemusten valossa oli selvää, että molemmat maat historiallisesti ja maantieteellisesti tähän suurvaltaan sidottuina olivat huolissaan siellä tapahtuvasta kehityksestä ja pyrkivät näin ollen yhdessä vaikuttamaan positiivisesti alueen demokratisoitumisen ja vakauden kehitykseen esimerkiksi *Pohjoisen ulottuvuuden* ohjelmalla. Suomen Saksan suhteiden muotoutumisessa ja tämän vaikutuksessa Suomen harjoittamaan ulkopoliitiikkaan 1990-luvun alkupuoliskolla on muistettava myös se merkittävä Helsinki-Berliini-Moskova geopoliittiselle akselille sijoitettava tekijä, että juuri Suomen suuren itäisen naapurin niin ulko- kuin sisäpoliittinen heikkous 1990-luvun alkuvuosina mahdollisti Suomelle sen politiikan painopisteen siirtämisen Moskovasta enemmän Berliiniin sekä Länsi-Eurooppaan ja lopulta osaksi sen integraation instituutioita. Tässä korostuu ennen kaikkea Suomen ja Saksan välisten suhteiden ollessa kyseessä kylmän sodan aikaisten Suomen suhteita Saksaan rajoittaneiden YYA- ja Pariisin rauhansopimuksen yksipuolisen irtisanomisen mahdollisuus ja näin lopulta Suomen suhteiden normalisoituminen yhdistyneeseen Saksaan.

Suomen ja Saksan suhteissa 1990-luvun alkupuoliskolla tapahtunut kehitys ja sen lopulta suuri vaikutus Suomen harjoittamaan enemmän Länsi-Eurooppaan suuntautuneeseen ulkopoliitiikkaan ei kuitenkaan ollut historiallisessa mielessä niin päivänselvää kuin miltä se myöhemmin tarkasteltuna saattaa näyttää. Olihan Saksan kysymys ollut myös Suomelle koko kylmän sodan ajan yksi tämän konfliktin vaikeimmista ongelmista, jossa suurvaltojen välisten yhteisten intressien kohtaaminen oli ollut lähes mahdotonta. Suomen ulkopoliitikalle Saksan kysymyksen pysyminen avoimena oli erityisen pulmallista. Tässä peilautui hyvin maan vaikea asema ulkopoliitikassaan puolueettomuuteen pyrkivänä, mutta kuitenkin monin tavoin

niin sopimuksien kautta kuin henkisestikin Neuvostoliiton vaikutuspiiriin sidottuna pienenä valtiona.

Suurvaltojen liennytyksestä ja Neuvostoliiton harjoittamasta uudesta ulkopoliitiikasta käyntiin lähtenyt poliittinen muutos 1980-luvun puolivälistä eteenpäin nosti Saksan kysymyksen kuitenkin jälleen nopeasti esille. Myös Suomen poliittinen johto oli pakotettu ottamaan siihen monien ristiriitaisten, niin historiasta kumpuavien kuin Neuvostoliiton suunnalta tulevien, paineiden alaisena kantaa. Saksojen yhdistyminen lopulta suunnattomalla nopeudella vuonna 1990 ei jättänyt Suomen poliittiselle johdolle ja puolueille paljoakaan aikaa pohtia yhdistymisprosessin merkitystä ja vaikutusta niin Euroopan laajuisessa kontekstissa kuin lähemmin Suomeen osalta. Uuden yhdistyneen Saksan tulevan huomattavan poliittisen ja taloudellisen merkityksen vuoksi myös Suomessa oli vakavasti pohdittava sitä, miten tilanteeseen tulisi poliittisesti reagoida.

Tarkasteltaessa lähemmin Suomen merkittävimpien poliittisten päättäjien ja puolueiden suhtautumista Saksan kysymykseen 1990-luvun taitteessa huomaamme, että reaktiot olivat yli puoluerajojen yleisesti ottaen positiivisia. Puolueissa huomattiin, että yksi kylmän sodan suurimmista Eurooppaa ja Itämeren uhanneista jännitystekijöistä poistui. Saksan yhdistyminen ja sen Euroopan politiikkaan kohdistuvat moninaiset vaikutukset herättivät negatiivisia mielipiteitä lähinnä suomalaisen poliittisen kentän hyvin vasemmalla laidalla, mutta myös muiden puolueiden Euroopan integraatiota ja ennen kaikkea Suomen asemaa tässä vastustavien parissa. Näiden näkemysten mukaan Suomen yhdistyneen Saksan kanssa harjoittama yhteistyö, ja varsinkin Saksan merkittävä asema suhteessa Euroopan tiivistyvään integraatioon, saattaisi vaarantaa Suomen itsenäisen poliittisen päätäntävällän. Saksan osin synkän historian sille säilyttämää painolastia uudessa yhdistyneen Saksan tilanteessa pohdittiin myös Suomessa, mutta tämä nähtiin kuitenkin lähinnä huomion tärkeistä asioista pois vievänä, jopa rasistisia vaikutuksia sisältävänä sivuseikkana. Saksan katsottiin lopulta olevan historiastaan oppinut valtio, jonka toimet Euroopan integraation edistämässä ja painotukset siviilivaltaisuudessaan osoittivat. Yhdistynyttä Saksaa pidettiin yleensä Suomessa koko Euroopan tulevaisuudelle erittäin merkittävänä tekijänä, joka vahvan taloutensa ja teknologisen osaamisensa kautta tulisi olemaan myös Suomelle tärkeä kumppani, johon suhteita olisi syytä ylläpitää ja kehittää.

On selvästi nähtävissä se, että Saksan yhdistyminen otettiin Suomen poliittisessa kentässä lopulta vastaan varsin positiivisesti, maiden väliseen yhteiseen, erilaisen lähenevän yhteistyön mahdollisesti sävyttämään tulevaisuuteen katsoen. Virallisissa kannanotoissa oli juuri Saksan yhdistymisen aikoihin havaittavissa selkeää varovaisuutta koskien lähinnä Saksan tulevaa roolia Länsi-Euroopan poliittisessa kentässä ja sen tiivistyvässä integraatiossa. Se selittyy sillä, että yhdistymisen nopeudesta ja tästä aiheutuneesta tietystä lopputuloksen epävarmuudesta johtuen virallisten kantojen lukkoon lyöminen olisi ollut Suomen harjoittaman, edelleen Paasikiven-Kekkosen linjaan perustuvan, ulkopoliitiikan kannalta epäviisasta varsinkin Saksan kysymyksen uudelleen esille nousun alkuvaiheissa vuoden 1989 lopulla. On kuitenkin muistettava, että Neuvostoliiton vaikutus Suomen poliittiseen mielipiteen ilmaisuun oli edelleen olemassa noina Saksan yhdistymisen vuosina. Tästä eräänä toisena hyvänä esimerkkinä on virallisen Suomen varsin laimea tuki ja poliittisen kannanoton ilmaisemattomuus puolueettomuuteensa vedoten, kun Suomea maantieteellisesti lähempänä olevat Baltian maat olivat itsenäistymässä.¹⁴⁸

Saksan yhdistymisen Suomessa aikaan saaman varsin positiivisen reaktion niin Suomen merkittävimpien poliittisten puolueiden kuin päättäjienkin parissa saattoi nähdä siten tarjoavan Suomelle osin Saksan kanssa lisääntyvän erilaisen yhteistyön kautta mahdollisuuden historiallisesti merkittävän poliittisen suunnanmuutoksen suorittamiseen. Merkittävimpänä tässä maiden välisessä uudenaikaisessa yhteistyössä nousi esille Saksan luonnollisesti ei kuitenkaan täysin pyyteetön tuki ja toimiminen Suomen hyväksi eräänlaisena maiden välisten historiallisten suhteiden kautta tuttu poliittisena kiintopisteenä Länsi-Euroopan integraatiossa. Se osittain mahdollisti Suomen hakeutumisen lopulta vuonna 1995 Euroopan unionin jäseneksi. Tämän maiden välisen yhteistyön ja Saksan roolin Suomen hakeutuessa tiiviimmin osaksi Länsi-Euroopan integraatiota voikin lopulta katsoa olleen niin merkittävä, että joidenkin suomalaisten asiaa tarkkailleiden tutkijoiden mukaan Suomen voitiin katsoa kuuluneen harjoittamassaan politiikassa osaksi Saksan leiriä ja maiden välisten suhteiden tämän prosessin aikana vieläpä kasvaneen läheisemmiksi kuin koskaan aikaisemmin historiassa.

---

¹⁴⁸ Katso tähän esimerkiksi; Kallenautio 2005, s. 490 – 493. Sekä, Zetterberg 2004, s. 11 -19.

Muina Suomea ja yhdistynyttä Saksaa 1990-luvun alkupuoliskolla poliittisesti lähentävinä merkittävänä yhteistyön aloina yhteisten niin Eurooppaan kuin Venäjään liittyvien poliittisten mielipiteiden lisäksi voidaan nähdä Itämeren alueella harjoitetun taloudellisen ja kulttuurillisen yhteistyön kehittäminen. Tämä maita perinteisesti toisiinsa yhdistäneellä alueella harjoitettu yhteistyö tarjosi Suomelle ja Saksalle kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa Itämeren muututtua vastakkainasettelujen alueesta jälleen yhteistyön alueeksi monia uusia merkittäviä mahdollisuuksia niin vapaamman ja kehittyvän talouden kuin turismin ja kulttuurivaihdonkin osalta. Itämeri nähtiin myös suomalaisten poliitikkojen puheissa sinä alueena, jossa Suomen ja Saksan oli yhteisen ja eurooppalaisen edun nimissä harjoitettava edellä jo esille tuotua Venäjää ja Itä-Eurooppaa tukevaa politiikkaa, joka onnistuessaan voisi tulevaisuudessa myös tarjota molemmille maille näiden alueiden perinteisinä yhteistyökumppaneina myös lukemattomia uusia mahdollisuuksia.

Suomen ja Saksan 1990-luvun alkupuoliskolla kylmän sodan päättymisen ja Neuvostoliiton heikkenemisen sekä lopulta hajoamisen mahdollistamat, uudella tavalla tiivistyneet suhteet muodostuivatkin *Ulkopoliittisen instituutin* silloisen johtajan Tapani Vaahtorannan ennustuksen mukaisesti hyvin merkittäviksi siinä poliittisessa suunnanmuutoksessa, jonka Suomi sille historiassa tärkeäksi muodostuneella Helsinki-Berliini-Moskova geopoliittisella akselilla - tai kohtalonkolmiolla¹⁴⁹ - tänä aikana pystyi tekemään. Suomessa pystyivät nimittäin merkittävimmät poliittiset puolueet ja päättäjät alun varovaisuuden jälkeen hahmottamaan uuden maailmanpoliittisen tilanteen tarjoamat mahdollisuudet hakeutua puolueettomuutta korostavasta, mutta kuitenkin varsin voimakkaasti Neuvostoliitosta riippuvaisesta tilanteesta, läheisempään yhteistyöhön Länsi-Euroopan integraation - ja tässä varsinkin sen erään johtavan valtion, yhdistyneen Saksan, kanssa.

Tässä merkittävässä politiikan suunnanmuutoksessa suomalaisia poliittisia päättäjiä tukivat toisaalta historiallisesti läheiset siteet juuri Saksan kautta Länsi-Eurooppaan ja tutkimusten mukaan suuren osan suomalaisista antama huomattava tuki Saksan yhdistymistä ja sen Euroopassa syntyvässä olevaa uudenlaista politiikan ja talouden aloilla olevaa johtavaa asemaa

---

¹⁴⁹Tuomas Forsberg määrittelee Suomen suhteiden Saksaan perinteisesti riippuneen juuri molempien maiden suhteista Neuvostoliittoon kutsuenkin tätä näiden kolmen osapuolen muodostamaa yhteyttä toisiinsa suhteessa Suomen ulkopoliittikkaan Suomen ulkopoliitiikan ”kohtalonkolmioksi”. Forsberg 1995, s. 154-155.

kohtaan. Toki myös Suomessa esiintyi vastustavia mielipiteitä tätä Suomen ja Saksan välistä tiivistyvää yhteistyötä kohtaan ja myös vierastettiin Saksan vaikutusta suomalaiseen politiikkaan. Tämä kanavoitui enimmäkseen Saksan johtavaan asemaan tiivistyvässä Länsi-Euroopan integraatiossa, johon lähenevien suhteiden Saksan kanssa katsottiin Suomea osaltaan kielteisesti vievän. Suomessa 1990-luvun alkupuoliskolla esiintyneiden Saksan vastaisten mielipiteiden ei voikaan juuri nähdä liittyneen periaatteelliseen Saksan vastustukseen. Nämä mielipiteet pohjautuivat ennemminkin suomalaisten perinteiseen pelkoon joutua suuren maan taholta politiikassaan alisteiseen asemaan kuten Neuvostoliiton taholta oli kylmän sodan aikana käynyt. Saksan vahvan aseman unionissa osittain pelättiin uudelleen mahdollistavan riippuvuuden.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Eduskunnan arkisto, Helsinki

Ulkoasiainvaliokunnan sihteeristön käsiarkisto

Kansan arkisto (KA), Helsinki

SKDL:n liittohallituksen pöytäkirjat 1989 ja 1990.

Keskustan ja maaseudun arkisto (KMA), Helsinki

Keskustan puoluekokousmateriaali 1990.

Porvarillisen työn arkisto (PTA), Helsinki

Kokoomuksen puoluekokousmateriaali 1989 ja 1991, sekä kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirjat vuodelta 1989.

Työväen arkisto (TA), Helsinki

SDP:n puolueuuvoston pöytäkirjat 1989 ja 1990, sekä SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 2 1989.

Ulkopoliittisen instituutin arkisto (UPI), Helsinki

MTS-tutkimus 2/1990. Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, tiedotteita ja katsauksia 2/1990, Helsinki 1990.

Valtioneuvoston arkisto, Helsinki

Paavo Lipposen 1:nen hallitus, puheet.

Painetut lähteet

a) Sanoma- ja aikakauslehdistö

Aamulehti

Demari

Frankfurter Allgemeine Zeitung

Ilkka

Keskisuomalainen

Rauhan Puolesta

Suomen Kuvalehti

Suomenmaa

Turun Sanomat

Uusi Suomi

b) lähdejulkaisut

Kuka kukin on 1994 (1994). Otava, Helsinki

Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja (ULA) 1989 (1990). Ulkoasiainministeriön julkaisuja, Helsinki.

Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja (ULA) 1990 (1992). Ulkoasiainministeriön julkaisuja, Helsinki.

Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja (ULA) 1991 (1992). Ulkoasiainministeriön julkaisuja, Helsinki.

Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja (ULA) 1992 (1993). Ulkoasiainministeriön julkaisuja, Helsinki.

Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja (ULA) 1994 (1995). Ulkoasiainministeriön julkaisuja Helsinki.

Ulkopoliittisia lausuntoja ja asiakirjoja (ULA) 1998 (2000). Ulkoasiainministeriön julkaisuja Tampere.

Kirjallisuus

Aho, Esko 1998. Pääministeri. Otava, Helsinki.

Apunen, Osmo 2005. Linjamiehet. Paasikivi-Seuran historia. Tammi, Helsinki.

Forsberg, Tuomas 1991. Saksalaisuus uudessa Euroopassa. Ulkopoliittikka, 2/1991, s. 15-21.

Forsberg, Tuomas 1995. Finnland und Deutschland. Teoksessa Auffermann Burkhard/Visuri Pekka (toim). Nordeuropa und die deutsche Herausforderung. Nordeuropäische Studien Band 8, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, s. 141-155.

Forsberg, Tuomas 2002. A Friend in Need or a Friend Indeed? Finnish Perceptions of Germany's Role in the EU. Teoksessa Jopp Mathias/Schneider Heinrich/ Schmaltz Uwe (toim). Germany's European Policy 2002: Perceptions in Key Partner Countries. Europa-Union Verlag, Bonn, s. 177-192.

Germany's European Policy 2002: Perceptions in Key Partner Countries. Jopp Mathias/Schneider Heinrich/ Schmaltz Uwe (toim). Europa-Union Verlag, Bonn

Hakalehto, Ilkka 1993. Kamppailu Suomesta 1917 vallankumouksesta 1990-luvun euro-

huumaan. Karprint, Huhmari.

Hentilä, Seppo 1997. Iso ja keskellä. Saksa mahtuu taas nahkoihinsa. Ulkopoliitikka, 7/1997, s. 20-26.

Hentilä, Seppo 2000. Suomi kahden Saksan loukussa. Kanava, 4-5 / 2000, s. 278-283.

Hentilä, Seppo 2003. Kaksi Saksaa ja Suomi. Saksan kysymys Suomen puolueettomuuspolitiikan haasteena. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Hentilä, Seppo 2004. Miksi Suomessa haisee yhä DDR:ltä? Teoksessa Löfström Jan/ Rantala Jukka/ Salminen Jari (toim). Esseitä historiallis- yhteiskunnallisesta kasvatuksesta. Historiallis- yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus – ja kehittämiskeskus, Helsinki, s. 207-229.

Hubel, Helmut 1994. Suomen ulkopoliitiikan tulevaisuus - saksalainen ja eurooppalainen näkökulma. Ulkopoliitikka, 1/1994, s. 27-34.

Huhtanen, Jouni 2005. Kansallinen identiteetti murroksessa. Kylmän sodan jälkeisen Suomen poliittisen, taloudellisen ja kulttuurisen identiteetin tarkastelua esimerkkinä yhteiskunnallisten mielipidelehtien artikkeliaineisto vuosina 1989-1992. Historiallis-geopoliittinen tutkimus. Historian sivuainetutkielma, Tampereen yliopisto.

Hämäläinen, Pekka Kalevi 1995. Saksan yhdistyminen. Taustaa, asenteita, tekoja. Kanava, 3/1995, s. 133-138.

Jaakkola, Magdalena 1999. Maahanmuutto ja etniset asenteet. Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin 1987-1999. Työpoliittinen tutkimus 213, työministeriö. Edita, Helsinki.

Joenniemi, Pertti 1991. Regionalization in the Baltic Area; Actors and Policies. Teoksessa Joenniemi Pertti (toim). Co-operation in the Baltic Sea Region; Needs and Prospects. Tampere Peace Research Institute Research Report No 42, 1991. Tampere Peace Research Institute, Tampere, s.147-163.

Jokipii, Mauno 1994. Suomi ja Saksa maamme itsenäisyyden aikana. Snellman-instituutin A-Sarja, Snellman-instituutti, Kuopio.

Kallentautio, Jorma 2005. Suomi kylmän rauhan maailmassa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Kangaskorte, Tarja 2000. Valtiomiehet rauhan asialla. Yhdysvaltain, Neuvostoliiton, Iso-Britannian ja Ranskan valtiojohtajien Saksojen yhdistymistä koskevien kannanottojen retorinen analyysi ja tulkinta poliittisen realismin valossa. Kansainvälisen politiikan pro gradu - tutkielma, Tampereen yliopisto.

Karjalainen Erkki/Valta Elina 1999. Saksalaisten valtakunta. Tammi, Helsinki.

Koivisto, Mauno 1995. Historian tekijät. Kaksi kautta; osa kaksi. WSOY, Juva.

Koivisto, Mauno 1997. Witness to History. Hurst Company, London.

- Kämäräinen, Kauko** 1993. Yksi on ylitse muiden, ehdokkaan etsintää vuoden 1994 presidentinvaalien edellä. Määrämitta, Tampere.
- Mare Balticum; Talouden ja kulttuurin meri** 1990. Elinkeinoelämän valtuuskunta, Helsinki.
- Meinander, Henrik** 1999. Tasavallan tiellä. Schildts Kustannus, Helsinki.
- Penttilä, Risto** 1992. Moskovasta Brysseliin. VAPK-Kustannus, Helsinki.
- Rusi Alpo** 1993. Finnish-German Relations and the Helsinki-Berlin-Moscow Geopolitical Triangle. Teoksessa Verheyen Dirk/Soe Christian (toim). The Germans and Their Neighbors. Westview Press, Oxford, s. 179-196.
- Saarinen, Hannes** 1995. Saksan mahti. Maailmanpyörä, 3/1995, s.17-19.
- Salminen, Esko** 1996. Vaikeneva valtiomahti? Edita, Helsinki.
- Sipola, Simo** 1992. Presidentti Mauno Koivisto ja Euroopan turvallisuus. Rauhantutkimus, 3/1992, s. 29-35.
- Suhonen, Pertti** 1997. Yleinen mielipide 1997. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Suomen poliittinen historia 1809-2003** 2004. Jussila Osmo /Hentilä Seppo / Nevakivi Jukka, WSOY, Helsinki
- Tarkka, Jukka** 2002. Uhan alta unioniin. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Ulkopolitiikka murroksessa. Suomi kylmän sodan jälkeen 1990.** (toim) Joenniemi, Pertti. WSOY, Helsinki.
- von Staden, Heinrich** 1994. Where will German Unification Lead? Teoksessa Thompson Kenneth (toim). Europe and Germany, Unity and Diversity. University Press of America, Boston.
- Visuri, Pekka** 1990. Saksan yhdistymisen sotilaspoliittiset vaikutukset. Ulkopoliittikka, 3/1990, s. 25-28.
- Visuri Pekka/Forsberg Tuomas** 1992. Saksa ja Suomi. Pohjoismainen näkökulma Saksan kysymykseen. WSOY, Helsinki.
- Zelikow Philip/Rice Condoleezza** 1995. Germany Unified and Europe Transformed. Harward University Press, London.
- Williams, Leena-Kaarina** 2002. The Baltic Sea Region. Forms and Functions of Regional Co-operation. Nordeuropa-Institut der Humbolt-Universität zu Berlin, Berlin.
- Zetterberg, Seppo** 2004. Samaa sukua eri maata. Viro ja Suomi-historiasta huomiseen. Taloustieto Oy, Helsinki.